

ΆΡΜΟΔΑΙ

ΤΡΙΜΗΝΗ ΕΚΔΟΣΗ ΜΕ ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ ΚΑΙ ΤΑ ΓΥΡΩ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΑ

αρμολόι

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΜΕ ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ
ΚΑΙ ΤΑ ΓΥΡΩ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΑ

Έκδιδεται άπό συντακτική έπιτροπή
με τή συμπαράσταση τής Προοδευτικής Ένώσεως
Πυρσόγιαννης

Υπεύθυνος Σύνταξης
Βασίλης Παπαγεωργίου

Διόρθωση - Έπιμέλεια - Σελιδοποίηση
Χρίστος Ζαφείρης - Κλέαρχος Τσαουσίδης

Γραφεία Περιοδικοῦ
Β. Κωνσταντίνου 42 - τηλ. 229.321 - **Λάρισα**

Έτησια συνδρομή:
Έσωτερικοῦ δρχ. 140
Έξωτερικοῦ δολ. 12

Αλληλογραφία - Έγγραφές
συνδρομητῶν και
έμβασματα:
Θανάσης Παπαγεωργίου
Βασ. Κωνσταντίνου 42
Λάρισα

Φωτοστοιχειοθεσία
Γ. Κάτος
Αλ. Δελμούζου 7
Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση
Βερβερίδης - Πολυχρονίδης
Αλ. Παπαναστασίου 58
Θεσσαλονίκη

Περιεχόμενα

	σελ.
Τά παρόπονα πολλά, οι έλπιδες ὅμως περισσότερες (τής Σύνταξης)	1
Απαραίτητη ή ένημέρωση	2
Μελέτη γιά τήν άνάπτυξη τής παραμεθόριας περιοχῆς Πωγωνίου-Κονίτσης-Ζαγορίου-Μετσόβου (Ι. Πατέλλη)	2
Καλή άνταμωση τό Δεκαπενταύγουστο	8
Ταξίδι στήν Περσία	9
Γυναικούβεντες (Γ. Βλάχου)	17
Πυρσογιαννίτικα τζάκια	19
Οι πελεκάνοι και η τεχνική τους	28
«ὅσα ἔμαθα νά μάθεις κι ὅσα ἔπαθα νά πάθεις» (Διήγηση τοῦ μάστορα Δήμου Φλίνδρη)	30
Οι πελεκάνοι τοῦ τόπου μας μιλοῦν γιά τή δουλειά τους	32
Η παραστιά (πυρουστιά): κέντρο τοῦ άγροτικοῦ σπιτοῦ και τής οικιακής τεχνολογίας (ἀπόσπασμα από παραδόσεις τής καθηγ. Άλκης Κυριακίδου - Νέστορος)	38
Ειδήσεις	40
Άνοιχτή έπιστολή στόν κ. Νομάρχη - Ο παρακαμπτήριος - Τό νέο κτίριο τοῦ ΟΤΕ -	
Η δενδροφύτευση - Ο δρόμος τής Κράπας - Γιά τά χωριά μας	
γράμματα - κριτικές	42

Τά παράπονα

πολλά,

οι έλπιδες

ὅμως

περισσότερες

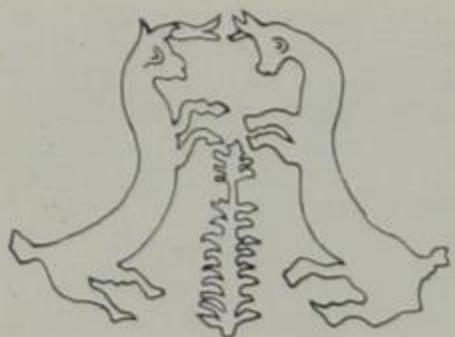
Πιστεύουμε πώς ό μόνος τρόπος νά κρατηθεί ή πολιτιστική μας παράδοση είναι ή αμεση και ζωντανή έπαφή μέ τό χῶρο. Τό πρόβλημα είναι σύνθετο και δέν έξαρταται μόνο ἀπ' τή στάση και συμπεριφορά ἐκείνων πού ἀγωνιοῦν και μετέχουν δημιουργικά στίς ἀνάγκες τοῦ τόπου. Θά παραμένει σοβαρό πρόβλημα, ὅσο ή πολιτεία ἀπέχει.

Οι περσινές πολιτιστικές ἐκδηλώσεις στήν Πυρσόγιαννη (τοπικό πανηγύρι, ἔκθεση φωτογραφίας μέ θέματα ἀπό τίς κατασκευές και τόν καθημερινό βίο τῶν μαστόρων τῆς πέτρας, θεατρική παράσταση τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Θεάτρου μέ τό «Φωτεινό» τοῦ Κατηφόρη) ὁργανώθηκαν μέ προσωπική μας δουλειά και ἐνισχύθηκαν οίκονομικά ἀπ' τούς χωριανούς μας. Ἐνημερώσαμε και προσκαλέσαμε τήν πολιτεία και συγκεκριμένα τό ύπουργειο Πολιτισμοῦ, τόν ΕΟΤ, πνευματικά ίδρυματα και πολιτιστικά σωματεῖα γιά μιά οὐσιαστικότερη ἐπικοινωνία και βοήθεια, γιατί πιστεύουμε πώς ή προσέγγιση θεμάτων πολιτιστικοῦ ἐνδιαφέροντος δέν πρέπει νά είναι περιστασιακή, εύκαιριακή και πρόχειρη.

Ἡ πολιτεία, δυστυχῶς, δέν «ἔσπεισε». Ἐλπίζουμε και εύχόμαστε τό γεγονός αύτό νά είναι συμπτωματικό. Τό κακό είναι ὅτι χαμένα οὐσιαστικά θά είναι τά χωριά μας...

“Ο, τι λέγεται, λέγεται μέ ἀγάπη σέ μιά προσπάθεια γιά τήν ἀξιοποίηση τῶν τελευταίων πολιτιστικῶν δυνατοτήτων στά χωριά μας. Αύτοί πού διοικοῦν πρέπει και νά ἀκοῦνε γιά νά ξέρουν. Οι ἀπόψεις και οι σκέψεις μας δέν ἔχουν σκοπό νά δικάσουν. Διάλογο και ἀνάλυση κάνουμε. Πονᾶμε τόν τόπο μας και προσπαθοῦμε νά τόν βοηθήσουμε. Ἐχουμε πολλές ἀντιρρήσεις, παράπονα και φόβους, κρατοῦμε ὅμως περισσότερες ἔλπιδες. Ἀν κάτι ἀπ' ὅσα λέμε είναι χρήσιμο, ἄς τό ἀξιοποιήσουμε ὅσο είναι καιρός. Φτάνουν οι ύποσχέσεις, τά «χωροταξικά σχέδια» και οι συγκινησιακές περιγραφές.

Ὑπάρχει τό μεράκι, περιμένουμε τούς κρατικούς φορεῖς γιά νά συνεργαστοῦμε. Τά Μαστοροχώρια τοῦ Γράμμου δέν είναι ὁ ἔρημωμένος τόπος, ὅπως μᾶς τόν παρουσιάζουν, ὅπως τόν ἔκαναν...

‘Απαραίτητη ή ένημέρωση

Τά εξόδα τῶν καλοκαιρινῶν πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων στήν Πυρσόγιαννη καλύφθηκαν ἀπό ἔθελοντικές προσφορές τῶν χωριανῶν μας. Ἡ ἐκθεση φωτογραφίας καὶ ἡ παράσταση τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Θεάτρου στοίχισαν 55.000 δρχ.

‘Αναλυτικότερα, οἱ 240 φωτογραφίες διαστάσεων 24×30 καὶ 30×40 πάνω σέ νοβοπάν καὶ μέ πλαστικό περίγυρο στοίχισαν 40.000 δραχμές, οἱ διαφημίσεις (πανώ, ἀφίσεις) καὶ οἱ ἡλεκτρικές ἐγκαταστάσεις 7000 δραχμές καὶ ἡ παράσταση τοῦ «Φωτεινοῦ» ἀπό τὸ Ἡπειρωτικό Θέατρο 8.000 δραχμές.

Οἱ ύπόλοιπες 10.000 δρχ. ἀπό τίς 65.000 πού συγκεντρώθηκαν, μέ σύμφωνη γνώμη τῆς ἐρανικῆς ἐπιτροπῆς (Γιάννης Μαυρομάτης, ἐργολάβος οἰκοδομῶν, Βασίλης Παπανικλάου, ἐργολάβος οἰκοδομῶν,

Κώστας Μαρτσέκης, δάσκαλος καὶ Θανάσης Παπαγεωργίου, πολιτικός μηχανικός), παραδόθηκαν στή σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ γιά τίς ἀνάγκες του.

Εὐχαριστοῦμε γιά τήν προσφορά. Εἴμαστε ὅμως ύποχρεωμένοι νά διαθέσουμε καὶ τίς 10.000 δραχμές γιά ἄλλες 150 φωτογραφίες, πού ἥδη ἐτοιμάζονται.

‘Ετσι, τό λαογραφικό μας μουσεῖο ἔχει ἀπό τώρα στήν κατοχή του 400 σπάνιες φωτογραφίες, μέ θέματα ἀπό τίς κατασκευές τῶν μαστόρων μας καὶ τόν καθημερινό τους βίο.

Ἡ σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά εὐχαριστήσει δημόσια δόλους τούς χωριανούς πού ἔσπευσαν αὐθόρμητα νά καλύψουν, μέ ἔθελοντικές προσφορές, τά εξόδα τῶν καλοκαιρινῶν πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων.

**ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ**

23 ΙΑΝ. '78

Γιά τόν κ. Γιώργο Κουρλό καὶ τούς συνεργάτες του

Θερμές εύχαριστίες γιά τό «‘Αρμολόι» πού μοῦ στείλατε. Τό πρωτοεīδα (τεῦχος 4-5), τό χάρηκα καὶ τό θαύμασα. Εὕχυμο καὶ καθαρό, δέν ύπηρετεī ἀπλῶς μιά ιδέα ἥ ἔνα πάθος: ἀνοίγει δρόμους καὶ καθιερώνει εἶδος στή δημοσιογραφία μας.

Μέ πολλήν ἔκτιμηση
Τάκης Λαμπρίας

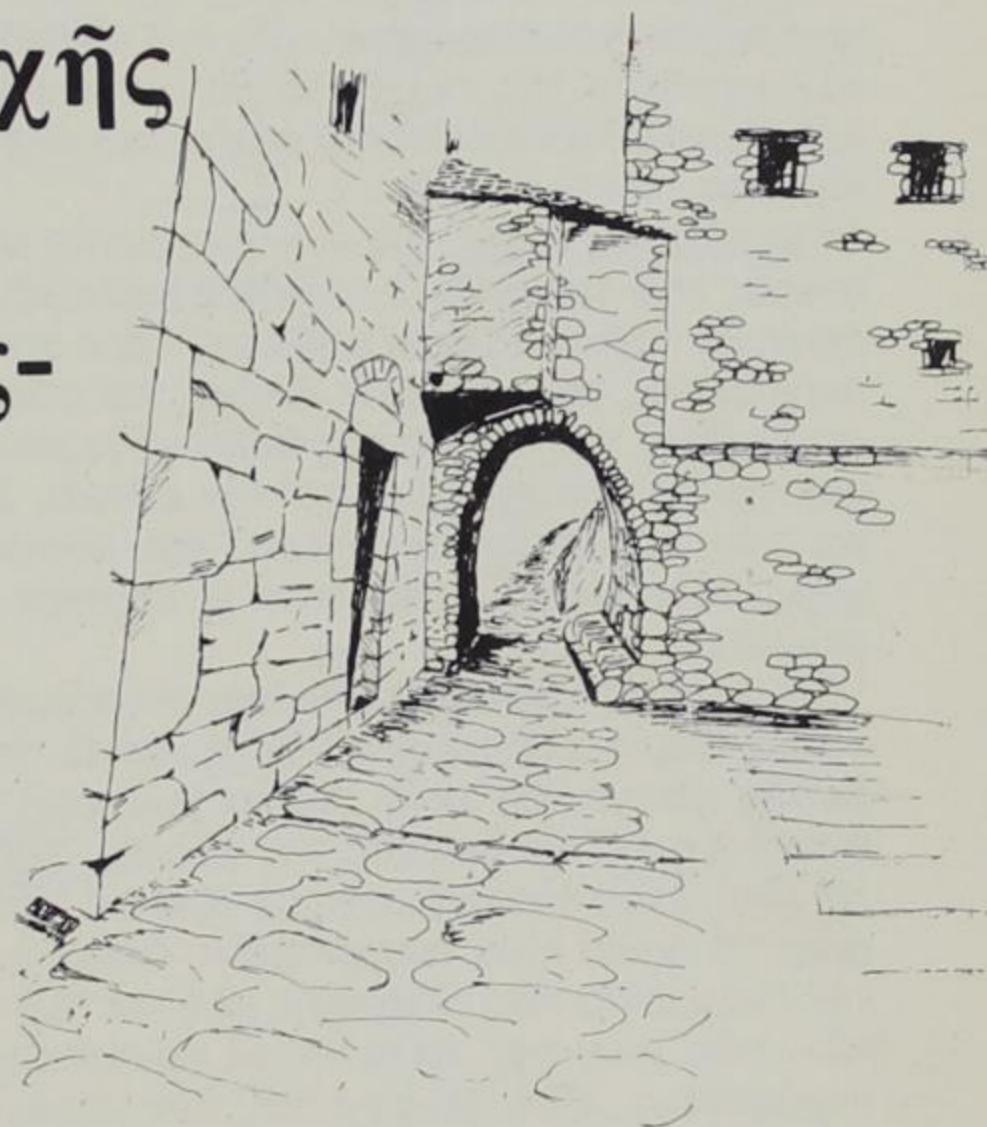
Μελέτη γιά τήν άνάπτυξη της

παραμεθόριας περιοχῆς

Πωγωνίου-Κονίτσης-

Ζαγορίου-

Μετσόβου

Τό «'Αρμολόι» άναδημοσιεύει μέ χαρά τίς ἀπόψεις τοῦ οἰκονομολόγου-μηχανικοῦ κ. I. Πατέλλη, πού συνεργάστηκε στή μελέτη άνάπτυξης τῆς περιοχῆς μας, ἐπικροτώντας τίς ἀπόψεις του, πώς «τό νά γίνονται συνεχῶς άναπτυξιακές - χωροταξικές μελέτες γιά τά «χρονοντούλαπα» δέν ἔξυπηρετεῖ καί δέν βοηθάει κανένα».

Η μελέτη άνατέθηκε τό 1973 ἀπό τό Υπουργεῖο Εσωτερικῶν. Η ἀμοιβή της ἦταν 3 ἑκατ. δρχ. καί ὅλοκληρώθηκε τό 1976.

Η μελέτη ἀφορᾶ τήν προσπάθεια άνάπτυξης τῆς παραμεθόριας περιοχῆς τῆς Ήπείρου. Η περιοχή ἀπό τίς περισσότερο καθυστερημένες στή χώρα, περιλαμβάνει συνολικά 202 κοινότητες μέ 48.000 κατοίκους καί ἔκταση, μέ ἐντονα ὄρεινό χαρακτήρα, 3,7 ἑκατ. στρέμματα.

Στήν άνάγκη ἐκπόνησης τῆς μελέτης ὁδήγησαν δύο κυρίως διαπιστώσεις. Πρῶτα ἡ διαπίστωση τῆς δραματικῆς μείωσης τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς στό διάστημα μεταξύ τῶν ἀπογραφῶν τοῦ 1961 καί 1971. Ο πληθυσμός στή δεκαετία 1960-70 ἐλαττώθηκε κατά 28% περίπου. Τό φαινόμενο αὐτῆς τῆς μεγάλης πληθυσμια-

κῆς μείωσης παίρνει ἀκόμη μεγαλύτερες διαστάσεις μέ τά συμπεράσματα στά όποια ὁδηγεῖ ἡ μελέτη τῆς εἰκόνας τῶν μεταβολῶν στήν πυραμίδα τῶν ἡλικιῶν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς, ἡ όποια ἐμφανίζει διαστολή πρός τίς μεγάλες ἡλικίες, ἐλαχιστοποίηση στίς προεφηβικές καί συστολές στό φάσμα τῶν ἡλικιῶν τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ. "Αν ἡ κατάσταση αὐτή συνεχιστεῖ μέ τόν ἴδιο ρυθμό, σέ χρονικό διάστημα μιᾶς περίπου γενιᾶς, ὁ τόπος θά ἔχει ἐρημωθεῖ. Δεύτερη διαπίστωση εἶναι ἡ ἐγκατάλειψη τῆς γῆς. "Ενα στοιχεῖο γιά τήν ἐκτίμηση τῆς κατάστασης αὐτῆς εἶναι καί ἡ ἔκταση τῆς «γῆς πού σχολάζει», ἡ όποια ἐκτιμᾶται ὅτι καλύπτει περίπου τό 50% τῆς γεωργικῆς γῆς, δηλαδή ἔκταση 130.000 στρεμμάτων περίπου.

"Ετοι γίνεται φανερό πώς τά βασικά μεγέθη τῆς περιοχῆς, ὁ πληθυσμός, τό εἰσόδημα καὶ ή γῆ, βρίσκονται σέ δυσμενή ἐξελικτική πορεία.

Τά διαπιστωμένα αύτά σημαντικά γεγονότα συναρτῶνται καὶ μέ τήν ύποβάθμιση πού παίρνει ἡ γεωργία στήν κλίμακα τῆς ἀξίας τῶν οἰκονομικῶν πηγῶν, πού διαμορφώνεται στή συνειδηση τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς γιά τήν ἐπιδίωξη ἐνός λογικοῦ καὶ σταθεροῦ οἰκογενειακοῦ εἰσόδηματος.

Οι βαθύτερες αἰτίες τῆς κρίσιμης αύτῆς κατάστασης πού ἐμφανίζει ἡ παραμεθόρια αύτή περιοχή θά πρέπει νά ἀναζητηθοῦν, πέρα ἀπό τίς περιπέτειες τῶν πολέμων κυρίως, καὶ στίς παρενέργειες τοῦ εἴδους τῆς ἀνάπτυξης πού χαρακτηρίζει μεταπολεμικά καὶ τόν ἑθνικό, ἀλλά καὶ τόν εύρυτερο οἰκονομικό καὶ κοινωνικό χῶρο στόν ὅποιο ἐντάσσεται ἡ περιοχή τῆς μελέτης.

"Ἐνα αἴτιο ἐπίσης πού δέν πρέπει νά ύποτιμηθεῖ είναι ἡ ἐπίμονη ύποτιμηση τῆς σημασίας τῆς ὄρεινῆς οἰκονομίας στόν προγραμματισμό τοῦ ἀναπτυξιακοῦ σχεδιασμοῦ τῆς χώρας.

· Η λύση ἐνός προβλήματος μέ τέτοιες διαστάσεις, τό ὅποιο είναι συναρτημένο ὅχι μόνο μέ τήν ιδιομορφία τῆς ἑλληνικῆς γῆς καὶ τή φύση τῶν ἀνθρώπων τῆς, ἀλλά καὶ μέ γενικότερους παράγοντες, είναι φανερό πώς δέν μπορεῖ νά είναι οὕτε ἀπλή οὕτε εὔκολη.

Δυσκολίες στή διερεύνηση καὶ ἀναζήτηση μιᾶς λύσης ύπηρξαν πολλές. · Από τό μεγάλο πλῆθος τῶν μεγεθῶν πού συνθέτουν τήν εἰκόνα τῆς περιοχῆς καὶ κυρίως τήν ποιότητα τῆς ζωῆς, ἔνας σημαντικός ἀριθμός είναι ἀδύνατο νά ἀπεικονιστεῖ σέ μεγέθη πού ἔχει ἐπινοήσει ἡ τεχνοκρατική σκέψη.

Συνεπῶς, ἡ πρώτη δυσκολία γιά τούς μελετητές ἐμφανίστηκε στήν ἐπιλογή τῶν μεγεθῶν ἐκείνων μέ τά ὅποια θά ἤταν δυνατό νά γίνει ἀξιολογικά μιά σχετικά ὄρθη περιγραφή τῆς ύπάρχουσας κατάστασης, ὥστε τά μέτρα πού είναι δυνατό νά παρθοῦν γιά τή βελτίωσή τῆς νά βροῦν ἀνταπόκριση καὶ κατανόηση σ' ἐκείνους γιά τούς ὅποιους πραγματικά προορίζονται. Αύτή ἡ σχέση ἀνάμεσα στήν τεχνοκρατική ἐπιλογή καὶ τήν ἀνθρώπινη ἀνταπόκριση ὀδηγεῖ βασικά στή σκέψη πώς γιά νά πετύχει ἔνα μέτρο, ἀπό ὅσα είναι δυνατό νά παρθοῦν ἀπό τό κράτος, πρέπει νά ἐνταχθεῖ στό παράλληλο γενικό πρόβλημα τῆς συνειδητῆς συμμετοχῆς τοῦ πληθυσμοῦ στήν κρατική προσπάθεια, τό ὅποιο πρέπει νά ἐπιλύσει ἡ πολιτεία ὑστερα ἀπό μιά ὄρθη καὶ βαθιά διερεύνηση τῶν ἐσωτερικῶν κοινωνικῶν δομῶν καὶ διαδικασιῶν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

Μία ἄλλη γενικότερη δυσκολία, πέρα ἀπό τήν ἀνυπαρξία ὅποιασδήποτε συστηματικῆς μελέ-

της τῶν ἐσωτερικῶν δομῶν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας μέ στόχο τή συνεργασία τῶν κατοίκων μέ τό κράτος, είναι ἡ ἐπιρροή τῆς γραφειοκρατίας. Αύτό τό τεράστιο γιά τή χώρα πρόβλημα είναι βέβαια γενικότερο καὶ καθολικότερο καὶ ἀσφαλῶς πέρα ἀπό τά ὅριά τῆς μελέτης. · Επειδή ὅμως ἡ ἐπίδρασή του καὶ στά προβλήματα τῆς περιοχῆς είναι ισχυρή, στά προτεινόμενα ἀπό τούς μελετητές μέσα καὶ μέτρα, καὶ κατά τό μέτρο τοῦ δυνατοῦ, δέν ἀγνοήθηκε. · Ήπρόταση τῶν μελετητῶν ἀπό τό πρῶτο ἦδη στάδιο τῆς μελέτης, γιά τήν ἰδρυση ἐνός καλά μελετημένου Ὀργανισμοῦ Παραμεθορίων Περιοχῶν, βασισμένου στά συμπεράσματα τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης διοίκηση τῶν ἐπιχειρήσεων, ἔχει σκοπό νά ἔξουδετερώσει τουλάχιστο τά μειονεκτήματα πού προέρχονται ἀπό τό πολυβάθμιο καὶ δυσκίνητο σύστημα τῆς κρατικῆς διοίκησης.

· Η συνοπτική αύτή ἀναφορά στά γενικότερα πλαίσια τοῦ προβλήματος ἔχει σκοπό νά τοποθετήσει τά ὅρια πού ἔχουν οἱ δυνατότητες καὶ οἱ προϋποθέσεις τῶν μέτρων καὶ μέσων πού προτίνονται ἀπό τούς μελετητές στά πλαίσια τῆς σημερινῆς πραγματικότητας, γιά μιά περιοχή ἡ ὅποια δυναμικά δέν είναι τόσο φτωχή ὅσο συνηθίσαμε ἴσως νά τή δεχόμαστε.

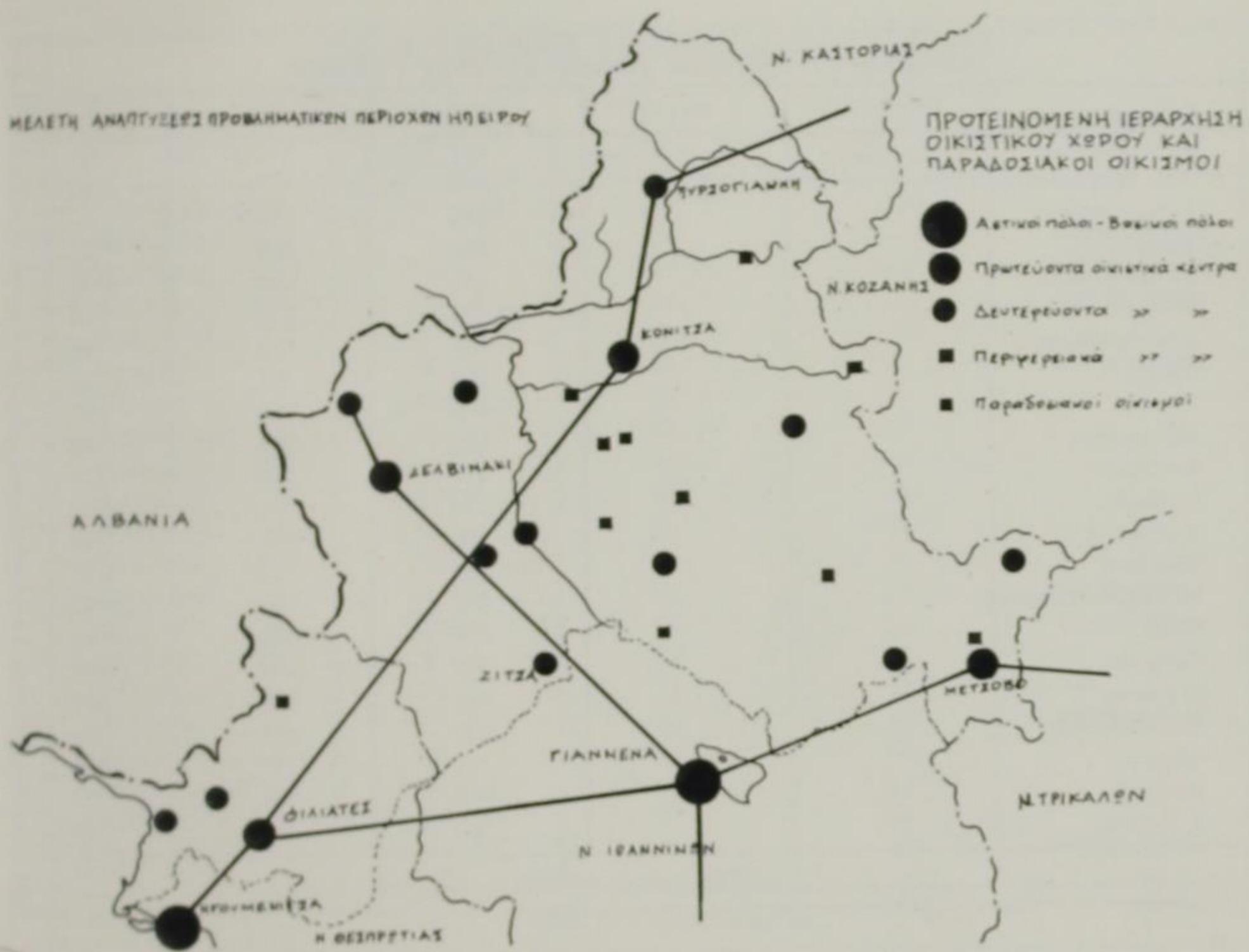
Μέ βάση αύτές τίς σκέψεις ἡ μελέτη κατευθύνθηκε σέ δύο βασικούς στόχους. Πρῶτο, στό νά δώσει τά κατάλληλα στοιχεῖα γιά μιά ὄρθη καὶ χρήσιμη περιγραφή τοῦ χώρου τῆς περιοχῆς μελέτης. Δηλαδή νά πληροφορήσει σωστά τά κέντρα ἀποφάσεων.

Δεύτερο, νά προτείνει μιά ἐπιθυμητή ἀνακατάταξη τῶν δομῶν τοῦ χώρου μέ ἀναφορά στά τεχνοκρατικά κριτήρια τῶν προδιαγραφῶν, π.χ. στά πενταετή καὶ δεκαετή προγράμματα ἔργων, καθώς καὶ στούς δείκτες τῶν εἰσοδηματικῶν ἀποτελεσμάτων.

· Η ἐναρμόνιση αύτῶν τῶν στόχων μέ τό καταρτίζομενο μέ γενικότερα κριτήρια κυβερνητικό πρόγραμμα, θά προσδιορίζει κάθε φορά καὶ τήν ἀναγκαία διαφοροποίηση τῶν μέσων καὶ μέτρων πού θά θεωρηθοῦν σκόπιμα γιά τό εἰδικότερο συμφέρον τῆς περιοχῆς ἡ τῆς χώρας γενικότερα.

Βάσει τῶν προδιαγραφῶν καὶ τῆς σύμβασης προβλέπονταν τρεῖς φάσεις: α) γενική ἀναγνώριση τῆς περιοχῆς, προσδιορισμός τομέων πρός ἀνάπτυξη, β) ύπάρχουσα κατάσταση, ἐναλλακτικές προτάσεις-λύσεις, καὶ γ) ἐπεξεργασία τελικῆς πρότασης μέ ἀναφορά στά συγκεκριμένα ἔργα καὶ μέτρα.

Γιά τή μελέτη βασικά συνεργαστήκαμε μέ τήν ἐπιτροπή παραλαβῆς, τό Ὕπουργεῖο Ἐσωτερικῶν, ὅλα τά «παραγωγικά» Ὕπουργεῖα, τή Νομαρχία Ἰωαννίνων καὶ μέ τούς προέδρους

τῶν Κοινοτήτων τῆς περιοχῆς μελέτης. Ειδικά στούς κοινωνικούς φορεῖς τῶν κατοίκων και εἰδικότερα στούς προέδρους τῶν 202 κοινοτήτων τῆς περιοχῆς μελέτης στάλθηκε ειδικό έρωτηματολόγιο μὲ κύριο σκοπό νά έκφράσουν τὴ γνώμη τους γιά τὴν ἀνάπτυξη τῆς περιοχῆς τους και γιά τὰ προβλήματά τους. Έτοι δημιουργήθηκε ἀρχείο προτάσεων και στοιχείων γιά κάθε κοινότητα. Γιά τὴν ἐφαρμογὴ τῶν προτάσεων, σύμφωνα μὲ τὸ προτεινόμενο πρόγραμμα ἀνάπτυξης, προτάθηκαν συγκεκριμένα μέτρα και ειδική συγκεκριμένη ἔκθεση στάλθηκε σὲ όλους τοὺς φορεῖς (Υπουργεία κ.λπ.).

Ἐλπίζουμε πῶς ἡ δυναμική μορφή τοῦ σχεδίου γιά τὴν ἀνάπτυξη τῆς περιοχῆς, πού προτείνουμε, ἐπιτρέπει τὴν προσαρμογὴ του στὶς γενικότερες συνθῆκες πού αὲ εὔλογα προβλέπτο μέλλον μποροῦν νά ἐμφανιστοῦν.

Καὶ μερικές γενικές ἀπόψεις

Λέξεις αὖν τὸν «χωροταξικό σχεδιασμό», τὴ «χωροταξία», τὸ «πρόγραμμα», ἐγίναν τελευταία πολὺ ἐπίκαιρες, και ἀν μὲ τὸ χωροταξικό σχέδιο δρίζουμε τὴν «τακτοποίηση στὸν χώρο τῶν κοινωνικῶν και οικονομικῶν δραστηριοτή-

τῶν» μένει ἀπ' ἔξω μιά ἄλλη διάσταση τοῦ χωροταξικοῦ σχεδιασμοῦ, ἡ πολιτική, τὸ πολιτικό σύστημα. Ή σύλληψη, ἡ διαδικασία μελέτης και ἡ ἐφαρμογὴ κάθε χωροταξικοῦ σχεδίου μορφοποιοῦνται μέσα στὸν «πολιτικό χώρο» και τὸ «σύστημα» στὸ δηλαδή ἀνήκει κάθε χώρα. Αν θέλουμε, μποροῦμε νά πούμε διτὶ τὸ Σύνταγμα κάθε χώρας προδιαγράφει στὴν ούσια τούς στόχους κάθε χωροταξικοῦ σχεδιασμοῦ και δίνει τίς πρώτες βασικές κατευθύνσεις. Αν δὲ «πολιτικός» (σύστημα κ.λπ.) ξέρει τούς ἀκριβεῖς στόχους, ξέρει δηλαδή τὶ θέλει, τότε κάθε χωροταξικό σχέδιο δέν εἶναι παρά ἡ μετάφραση, ἡ τακτοποίηση, ἡ ἐφαρμογὴ στὸν «χώρο» πολιτικῶν στόχων και σκοπῶν, πού στὴν ούσια περιλαμβάνουν κοινωνικές και οικονομικές ἐπιδιώξεις. Έτοι βλέπουμε χωροταξικά σχέδια σὲ δημοκρατίες, σχέδια σὲ φαιστικά καθεστῶτα, σχέδια «μικροπολιτικῆς» κ.λπ. Στὰ τελευταία, τῆς «μικροπολιτικῆς», περιλαμβάνονται και τὰ δοσα γίνονται στὴν Ελλάδα. Εδῶ δέν υπάρχει σχέδιο, δέν υπάρχει «εἰκόνα». Αν παραστήσουμε δηλαδή τὸ σχέδιο σὰν ἓνα «μωσαϊκό», δικαθένας βάζει στὴν Ελλάδα τὴν ψηφίδα του δημού θέλει, μὲ ἀποτέλεσμα νά μήν υπάρχει εἰκόνα.

* Απογραφές πληθυσμοῦ χωριῶν λεκάνης Γράμμου

δύναματα χωριῶν	1913	1961	1971
Αγία Βαρβάρα	241	287	131
Αγία Παρασκευή	918	977	610
Αετομηλίτσα	1400	—	—
Αμάραντος	608	385	151
Ασημοχώριο	490	160	83
Βούρμπιανη	2.101	216	194
Γοργοπόταμος	455	179	96
Εξοχή	264	207	97
Πλαγιά	420	208	187
Δροσοπηγή	634	554	399
Καστανέα	773	380	176
Λαγκάδα	170	318	281
Λυκόραχη	249	256	188
Μόλιστα	1.029	134	73
Μολυβδοσκέπαστη	255	200	98
Οξυά	378	142	61
Πληκάτι	350	243	188
Πουρνιά	615	270	107
Πυρσόγιαννη	1.838	513	290
Πύργος	—	355	158
Φούρκα	900	178	93
Χιονάδες	560	105	14

(ΠΗΓΗ: * Αρχεῖο Αρμολόδι).

Πάντως, έννοιες όπως «πρόγραμμα», «σχέδιο», «προγραμματισμός», δανεισμένες από τόν χώρο τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν είναι δύσκολο νά μεταφερθοῦν σέ μιά κοινωνία σάν τήν έλληνική, όπου άκόμα δέν έχει μορφοποιηθεῖ και κατασταλάξει τό «σύστημα», ή δομή και ή λειτουργία τοῦ κράτους. Οι άλλες δυτικές χῶρες έχουν όλες τίς προϋποθέσεις γιά νά έφαρμόσουν τό πρόγραμμα, τό σχέδιο. Από τίς προϋποθέσεις αύτές θά άναφερθοῦμε σέ δύο: ή πρώτη είναι ότι ή δομή τοῦ κράτους, ή λειτουργία του, οι διαδικασίες πού άκολουθούνται είναι γνωστές και σεβαστές, και ή δεύτερη ότι ύπάρχουν οι «βασικές έρευνες», οι βάσεις πάνω στίς όποιες στηρίζεται τό οικοδόμημα τοῦ σχεδίου. Στή Γερμανία ή τή Γαλλία π.χ., έφτιαξαν τίς «δομές», τή λειτουργία τοῦ κράτους, και έκαναν τίς βασικές έρευνες. Έτσι ύπάρχει όμηχανισμός, ή κατάλληλη δομή, τά στοιχεῖα γιά νά μελετηθεῖ και νά έφαρμοστεῖ ό χωροταξικός σχεδιασμός και προγραμματισμός. Πῶς θά γίνει χωροταξικός σχεδιασμός και προγραμματισμός στήν Ελλάδα, όταν άκόμα δέν ξέρουμε πῶς λειτουργεῖ ή θά λειτουργήσει τό κράτος; Καθημερινά άκούγονται ή έφαρμόζονται πειράματα άποκέντρωσης, περιφερειακῆς άνάπτυξης κ.λπ. Μιλᾶμε π.χ. συνεχῶς γιά κοινωνική άν-

πτυξη, γιά τοπική αύτοδιοίκηση, άποκέντρωση, ένω αύτή τή στιγμή όλες οι δομές τῆς έπαρχιας και τῆς κοινότητας είναι τέτοιες πού καταδικάζουν τούς στόχους αύτούς. Ή δομή τους, τά εσοδά τους, ή γραφειοκρατία τους, οι ύπηρεσίες τους είναι φτιαγμένες έτσι ώστε νά μήν έπιτρέπουν έξαρχης καμιά άλλη συμπεριφορά. Καταδικάζουμε π.χ. τή «γραφειοκρατία», άλλα δέν άναγνωρίζουμε άπό τήν άλλη πλευρά ότι σήμερα δέν μπορεῖ νά γίνει άλλιως. Η γραφειοκρατία θά ύπάρχει γιατί είναι παράγωγο τῶν «δομῶν» και «λειτουργιῶν» τοῦ κράτους.

Πῶς θά γίνει, γιά νά έρθουμε στή δεύτερη προϋπόθεση, χωροταξικός σχεδιασμός και πρόγραμμα, όταν δέν έχουμε βασικές μελέτες και βασικά στοιχεῖα τοῦ «χώρου» ποῦ ζοῦμε; Δέν έχουμε, γιά νά άπαριθμήσουμε μερικές, κτηματολόγιο, δέν ύπάρχει σχεδόν καμιά έρευνα γιά τόν όρυκτό πλοῦτο, γιά τό έδαφός μας δέν ξέρουμε καλά καλά τίποτα, δέν έχουμε κάνει καμιά ούσιαστική κοινωνική έρευνα, δέν ξέρουμε πόσοι είναι οι άγροτες κ.λπ. Έτσι μέσα στό «σχετικό σκοτάδι» καλούνται «χωροτάκτες» (κυρίως άρχιτέκτονες! Άλήθεια γιατί;) νά άραματιστοῦν τήν «ένδεδειγμένη είκόνα τοῦ έλληνικοῦ χώρου» ή περιοχῶν του. Λογικό είναι ότι σχέδια άποκομμένα έξαρχης, όπως είδαμε

Στοιχεῖα μαθητῶν σχολείων λεκάνης Γράμμου

δημοτικά σχολεῖα	σχολική χρονιά 1955—56	σχολική χρονιά 1965—66	σχολική χρονιά 1976—77	παρατηρήσεις
Αγ. Παρασκευή	123	126	54	
Αετομηλίτσα	8	4	—	καταργήθηκε
Αμάραντος	76	44	—	καταργήθηκε
Ασημοχώρι	30	44	—	καταργήθηκε
Βούρμπιανη	27	26	4	
Γαναδιό	13	13	—	καταργήθηκε
Γοργοπόταμος	39	18	4	
Δροσοπηγή	88	66	23	
Καστανέα	43	45	6	
Λαγκάδα	42	63	30	
Λυκόραχη	26	53	19	
Μόλιστα	13	10	6	
Μοναστήρι	17	11	—	καταργήθηκε
Οξυά	28	14	—	καταργήθηκε
Πλαγιά	31	50	11	
Πληκάτι	33	34	12	
Πουρνιά	33	32	—	καταργήθηκε
Πύργος	59	35	4	
Πυρσόγιαννη	66	42	12	
Φούρκα	54	40	18	
Χιονάδες	14	4	—	καταργήθηκε

(ΠΗΓΗ: Αρχείο 'Αρμολόι)

πρίν, άπό κάθε δυνατότητα έφαρμογῆς και βασισμένα σε έλαχιστα στοιχεῖα, δέν μποροῦν παρά νά άποτελοῦν «εύχολόγια άνεφάρμοστα» και μή άποδείξιμα.

Και ὅμως θά επρεπε ἵσως οἱ μελετητές, ἂν ηθελαν νά προσφέρουν κάτι ούσιαστικό, νά ζητήσουν κάτι πού ἵσως νά είναι ἐνάντια στά ἐπαγγελματικά τους συμφέροντα:

- a) τή δημιουργία πρῶτα στό κράτος δομῶν και τήν ἀνάπτυξη λειτουργιῶν πού νά κάνουν δυνατή τήν πληροφόρηση, μελέτη και ἐφαρμογή σχεδιασμοῦ και προγραμματισμοῦ.
- b) τήν ἐκπόνηση ύστερα τῶν βασικῶν ἐκείνων

μελετῶν πού θά τούς δίνουν τά στοιχεῖα, τίς βάσεις γιά τίς μελέτες τους. Άλλιῶς τό νά γίνονται συνεχῶς ἀναπτυξιακές-χωροταξικές μελέτες γιά τά «χρονοντούλαπα» δέν ἔξυπηρετεῖ και δέν βοηθάει κανένα. Τό «σύστημα» σήμερα, ἂν ἐξακολουθήσει ἔτσι, θά είναι συνεπές μέσα στήν «ἀσυνέπειά» του, και ἐπομένως τό ἴδιο και οἱ μελέτες ώς παράγωγά του. Είναι ὅμως αὐτό πού ὄφαματιζόμαστε γιά τόν ἐλληνικό χῶρο;

I. Πατέλλης, οἰκονομολόγος-μηχανικός
'Αρχιτεκτονικά Θέματα '78

Διευκρινίζουμε πώς τό περιοδικό μας στηρίζεται ἀποκλειστικά στή δική σας συνδρομή. Πιστεύουμε πώς ό καθένας πρέπει νά στείλει τή συνδρομή του στά κεντρικά γραφεῖα τής Λάρισας (σή διεύθυνση, 'Αθανάσιο Παπαγεωργίου, Βασ. Κωνσταντίνου 42, γιά τό «ΑΡΜΟΛΟΪ» — τηλέφωνο (041-229.321).

Μ' αὐτό τόν τρόπο διευκολύνετε τό ἔργο τῶν ἀνταποκριτῶν μας στίς διάφορες πόλεις τής Ελλάδας και προωθεῖτε τήν τακτική ἔκδοση και κυκλοφορία τοῦ περιοδικοῦ.

«Μᾶς ἔριξαν στ' ἀμπάρια σ' ἕνα ρουμάνικο βαπόρ' πού τό λεγαν ΤΑΤΣΙΑ...»

λόμπη. Σάν τώραγια θυμάμαι, ξημέρωνε 5 Νοέμβρης τοῦ 1935.

“Οπως χαζεύαμε στούς δρόμους, βλέπω μιά ἐκκλησιά δική μας. Μπήκαμε μέσα κι ἔνας ἐπίτροπος μᾶς ἔβαλε νά κάτσουμε σέ καρέκλες. Ὁ δεξιός ψάλτης ἔψελνε ἑλληνικά, δ ἀριστερός ἀράβικα. Ἀπορέσαμε κι ἐμεῖς στήν ἄκρ' τοῦ κόσμου ν' ἀκούσεις ἑλληνικά; Τό εὐαγγέλιο ὅμως τό παν ἑλληνικά. Μπήκαμε ὅστερα στά λεωφορεῖα, τέσσερα μαζί στή σειρά, γιά νά περάσουμε τήν ἔρημο. Σέ κείνο τό μέρος κρατοῦσε ληστές κι ὅσο νά ναι εἶχαμε φόβο.

Φτάσαμε καμιά φορά στή μέση, σ' ἕνα ἀεροδρόμιο κοντά. Ἐκεὶ κατεβήκαμαν. Ἡταν κάτι σά μπάρ καί μᾶς ρώτησαν ἂν θέλουμε τίποτα. Ἐμεῖς νά μή πληρώσουμε πολλά εἴπαμε: ‘Εέ! φέρε μας ἔνα ποτό. Είτε ἔνα ἔπαιρνες, είτε ἄλλ, τό ίδιο θά πλήρωνες. ‘Ετσ’ είναι, μωρές παιδί, ἀταξίδευτ’ ἄνθρωποι είμασταν.

Τέλος πάντων, ἀποκεῖ πήραμε τρένο. Στά σύνορα μᾶς ἔκαναν ἔρευνα. Τί ἡταν αὐτό πάλι, μούρχονταν σά γαργάλημα, ἀλλά κρατήθηκα ἀπό φόβο.

Φτάκαμε καμιά φορά στό Πολιτζάρο. Ἐκεὶ ἐμαθάμαν ποῦ ἡταν κι ἄλλοι χωριανοί. “Ενα ἀφτού καί πᾶμε στή βέλγικη ἐ-

ταιρεία γιά δουλειά. Άμεσως, τήν αλλη μέρα κιόλας, μᾶς ἔστειλαν στίς γαλαρίες.

Μᾶς πλήρωναν τότε 50-70 ρεάλια τ' μέρα σάν τους εύρωπαίους, γιατί εύρωπαίους μᾶς είχαν κι ἐμᾶς. Οἱ ντόπιοι ἐργάτες ἔπαιρναν, τό πιό περσότερο, 10 ρεάλια. Ζέστ' κούρασ' καὶ πολύ ὑγρασία στίς γαλαρίες, ἀφοῦ πνίγονταν ἡ ἀναπνοή στά δυό μέτρα. Προπαντός γιά τους μιναδόρους καὶ μποξατζῆδες βάζανε μιά μηχανή μέ πεπιεσμένο ἀέρα. Εμεῖς δουλεύαμε στά ὑποστηλώματα καὶ στά γιοφύρια.

Νά θαύμαζες πῶς ἔγινε αὐτή ἡ γραμμή! "Ολα σκέμπια καὶ βράχος, ποῦ νά σπάσεις. Κρεμιοῦνταν οἱ ἐργάτες μέ τριχιές γιά νά βάλουν φουρνέλα κι ἔτρεμα ὀλόκληρος. Εκεῖ εἶχαμε καὶ πολλά θύματα, ντόπιοι οἱ περσότεροι. "Αστα, μή σέ παρ' ὁ Χάρος. Τότε δέν εἶχαμε οὕτ' ἀσφάλιση οὕτ' ΙΚΑ. Είμασταν μαθημέν' ἀπ' τά μπλούκια κι ὅσο νά ναι δυσκολευτήκαμαν. Τά μπλούκια είχαν ἄλλ' ρέγουλα, λιγότερο ζόρι.

Οἱ ντόπιοι δούλευαν μαζί μας. "Ησυχ' ἀνθρῶποι, σάν ἀρνιά. Φτώχεια ὅμως καὶ τό μέγα ἔλεος. Θυμᾶσαι τά παντελόνια τά τσάρλεστον; Τέτοια φοροῦσαν, τσίτια, τιποτένιο πράμα. Μάζευαν τά ροῦχα στό γόνατο γιά νά μή πατήσ' τό φκιάρ' στό κρέας. Δέ ζορίζονταν μέ τίποτα. Δούλευαν ἀργά καὶ μέ τό πάσο τους.

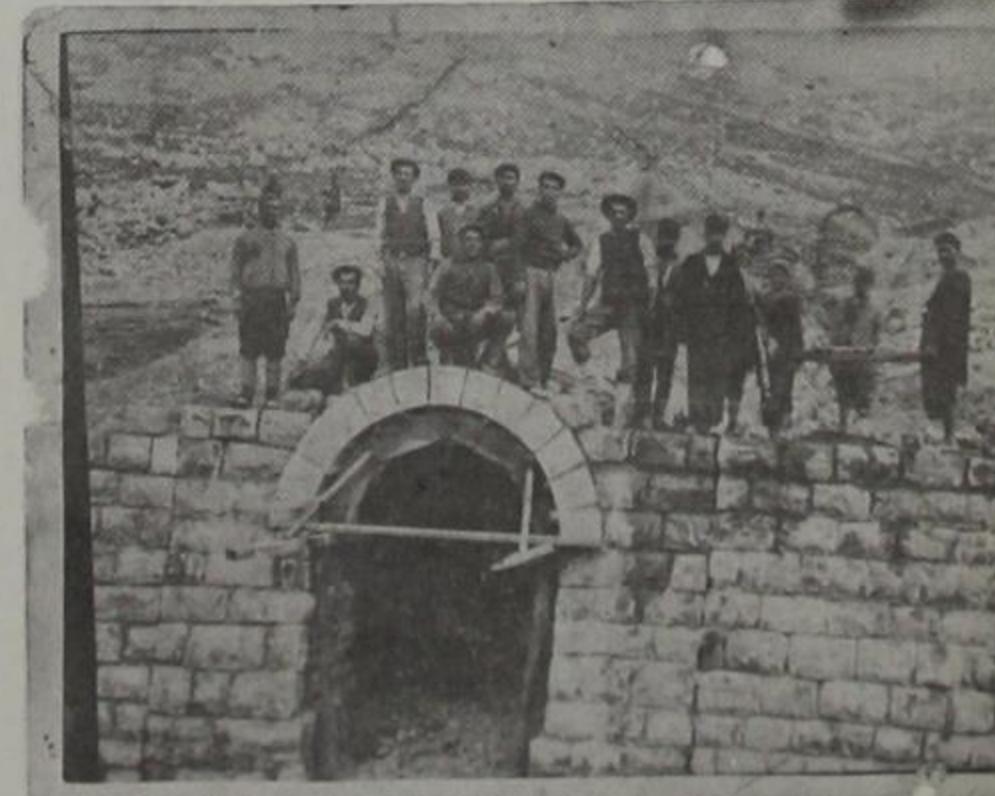
Τραβοῦσαν χασίσ' ντουμάνι, ὅλοι μικροί καὶ μεγάλοι. "Ενα κομμάτ' ὅσο τό νύχι, τό βρισκες μέ μισή πεντάρα. Μάζεύονταν γύρα γύρα στή φωτιά σταυρογόνατα καὶ ντουμάνιαζαν μέ τήν ἴδια πίπα.

Μόλις πατήσαμαν τό ποδάρ' στήν Περσία, μούκανε ἐντύπωση ἡ ζητιανιά. Περπατοῦσες στό δρόμο κι ἄπλωναν συνέχεια τά χέρια γιά μπαξίσι. Τά πρόσωπά τους παραμορφωμένα ἀπό εύλογιά. Πολλοί βλογιοκομμένοι, μπορῶ νά σ' πῶ, ὁ μισός πληθυσμός. Τά ἀφροδίσια ἦταν πάλι πολύ ἔξαπλωμένα.

Απ' τό χωριό είμασταν καμιά δεκαπενταριά. Οἱ δυό ἀπόμ' ναν ἔκει. Ο μακαρίτης ὁ Βασίλης Μπύρκος μ' ἀπόμ' νε στά χέρια. Δέν μπόρεσα νά τόν γλιτώσω. Απ' τό Μπουροτζί μέχρι τήν Τεχεράνη ἥθελες 500 χιλιόμετρα γιά νά βρεῖς γιατρό. Κι ὁ μακαρίτης ὁ Αποστόλης Παπαγιώρης πέθανε πρόωρα ἀπό δυσεντερία. Δόξα τό

Δαμασκός, 4 Νοεμβρίου 1935

Γέφυρα στό Πολιτζάριο

Ἐξω ἀπ' τό δο λότ

«Τό Πάσχα ψήναμε τ' ἄρνι στό σουβλί κι οι Ἰταλοί μᾶς χάζευαν»

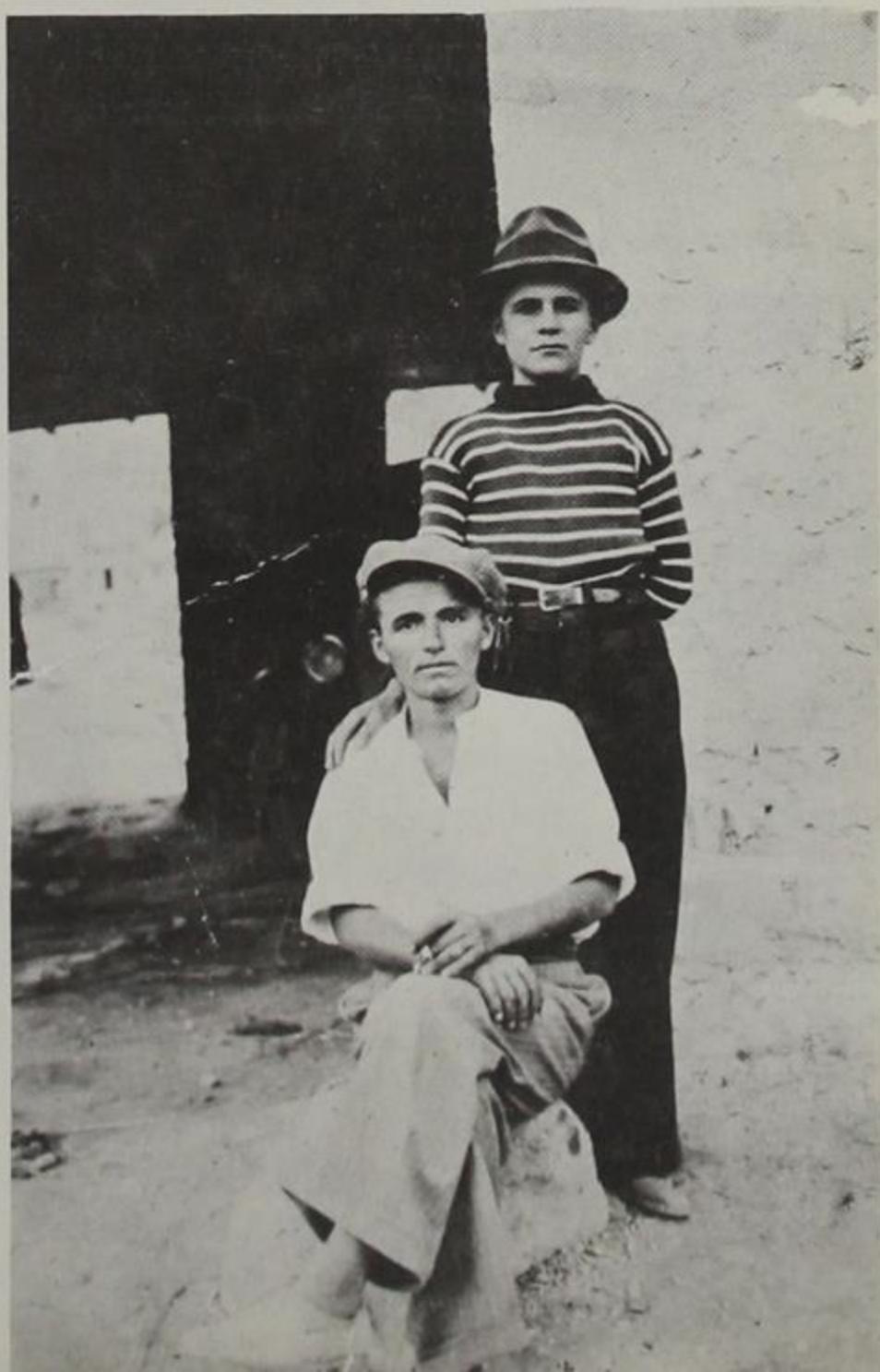

«Είμασταν πολλοί έργατες ἀπ' όλα τά ξθνη...»

“Ωρα σχόλης. Τόλης Πάσχος (δρθιος) και Μιχάλης Γκόρτσος

Πέρσες έργατες

• Εγδήμων οθόρους στη 94-3-37

Φίλημαν θέρευμα βουνάι μαι σχή.
σε τών άερα μαι σήρε εῦ τοις
αρντσαί μα μαι θεστας Καζηροι.
ρα. μαι άμνητων αεδαγμών
ό.αδη γράς αθηνά

«Κάρτα μου πέρασε βουνά
και σχίσε τόν άέρα...»

Θεό γυρίσαμε ζωντανοί.

‘Απ’ όλα τά έθνη είμασταν, Βούλγαρ’,
‘Ιταλοί, Σέρβ’, ‘Αρβανίτες. Δικοί μας
ήταν πολλοί ἀπ’ τή Χαλκίδα, καλοί μινα-
δόροι, Καρπάθιοι κι ἄλλοι. Αύτοί οί Καρ-
πάθιοι δούλευαν χρόνια στή Λιβύη. Πέ-
ρασαν μέ τό βαπόρ’ ὅξω ἀπ’ τό νησί τους,
χωρίς νά κατέβουν, και τράβηξαν ἵσια γιά
Περσία.

“Αμα είσαι ξένος, ὅπως και νά τό κά-
νουμε, δυσκολεύεσαι.” Αμ, βέβαια. ‘Εμεῖς
τώρα ξέν’ πούμασταν, τί νά κάνουμε; Σάν
χαζοπούλια φέραμαν γύρα - γύρα. Σάμπως
είχαμαν κάναν δόηγό νά μᾶς πεῖ, ὅπως πη-
γαίνουν σήμερα οί τουρίστες;

Πηγαίναμαν ως ἔνα διάστημα και βό-
ζαμαν σημαδοῦρες γιά νά μή χαθοῦμε και
χάσουμε τό δρόμο.

Δέ μολογοῦσαν παλιά οί δικοί μας
στήν ‘Αμερική, ὅταν πρωτοπήγαν — τάλε-
γε ό Τάκης ό Ματαρᾶς — δένονταν μέ τρι-
χιά στό δρόμο γιά νά μή χαθοῦν. Καταλα-
βαίνεις; Στήν ἀρχή λίγο, ὕστερα ὅλο και
μαθαίναμε.

“Οσο γιά γυναικες, ποῦ νά σκεφτεῖς τέτοιο
πράμα. Ναι μέν μέ τά μάτια ἔβλεπες, θαύ-
μαζες ὁρισμένα πράματα πού δέν τά βλέ-
πεις ἐδῶ πέρα, σούκαναν κάποια αἴστηση,
ἐννοεῖται, ἀλλά λόγω ὅτι ἐπρόκειτο νά φύ-
γεις, δηλαδή δέν μποροῦσες νά κοιτάξεις
τίποτα ἄλλο παραπέρα. “Έτσι, πῶς νά σου
πῶ, περαστικά δηλαδή...

Τώρα μπορεῖ νά πήγε ἔνας μιά φορά,
δυό, ἀλλά οί δικοί μας δέν κοιτοῦσαν. Δέν
ήταν και τό μεροκάματο. “Αμα ἔκανες τέ-
τοια δουλειά, δέν ἔφταναν τά λεφτά.

Στό δρόμο, ὅπως περπατοῦσες, βγαί-

ναν κάτ’ ρουφιάνοι σωματέμποροι. Σού-
λεγαν θέλεις γυναίκα;

Χαμένα, δέν ἥταν τίποτα, ζητιανιά...
Οί δικοί μας, δέν πατούσαμε εὔκολα τό
στεφάν’ μας. ‘Αά, τό κρατούσαμε αύτό.

“Εχω ἀκουστά γιά κάτ’ χωριανούς μας,
παλιά βέβαια, δέν ζοῦν τώρα.

Δούλευαν στή Σπάρτη μιά παρέα και
δυό ἀπ’ αύτούς ἀρρώστσαν και πήγαν στό
γιατρό.

- Καλημέρα γιατρέ...
- Καλῶς τούς μαστόρους...

Μέ τοῦτα και μέ τ’ ἄλλα κατάλαβε ό
γιατρός.

- Πόσο καιρό ἔχετε νά πᾶτε μέ γυναικες;
- Κάνα δυό χρόνια, γιατρέ.

Τούς λέει ό γιατρός νά πᾶν σέ
γυναικες, γιατί θά πεθάνουν. ‘Αναγκά-
στηκαν κι ἥρθαν στό χωριό. Δέν πατᾶμε
ἐμεῖς τό στεφάν’ μας, ἔλεγαν.

Κρατούσαμε τίς γιορτές μας, εἴτε
Πάσχα εἴτε ‘Απόκριές. Πηγαίναμε ἀπό
λότ σέ λότ πού ἥταν οί δικοί μας κι ὅλο και
γλεντούσαμε.

Θυμᾶμαι είχε ἄφθονο κρασί, γιατί ἐ-
κεī ἥταν πολλά ἀμπέλια και πολλά καλά
φύτρα. Σ’ ἔπιανε τό παράπονο και δόστου
χορό και τραγούδ’ μέ τό στόμα. Δέν είχαμε
ὅργανα βέβαια, ἀλλά ή ξενιτιά σέ μερα-
κλώνει.

Μιά ‘Αποκριά ντυθήκαμε μασκαρά-
δες μεταξύ μας. Κάπ’ τήν ἔχω αύτή τή φω-
τογραφία· θά ψάξω νά τή βρῶ, γιατί είμαι
ὄμορφος, ἔχω και μουστάκ’, νομίζω. “Ενα
Πάσχα ψήσαμε κι ἀρνί. “Έτυχε ἐκείνη τή
χρονιά νά πέσει και τό Πάσχα τῶν καθο-
λικῶν. Ψήναμε τ’ ἀρνί στό σουβλί κι οί

'Αποκριές στήν Περσία

'Ιταλοί μᾶς χάζευαν.

Συνήθως στά γράμματα πού στέλναμαν, γράφαμαν λίγα πράματα. 'Ανέκαθεν οι μαστόροι δέ γράφαν τίποτα. 'Ηταν όρισμένοι πού δέν ήξεραν γράμματα καθόλου

Μετά τό πασχαλινό γλέντι στά ξένα

καί πήγαιναν στόν ἄλφα καί στό βῆτα νά τούς γράφει. "Ετσι ψυχρά δηλαδή, δέν μποροῦσες περισσότερα, γιατί εἴχαμε περισσότερο σέβας στούς μεγαλύτερους. Δέ μπορούσαμε νά ἐκφραστοῦμε, ὅπως ἐκ-

φράζεσαι τώρα, γιατί τότε τό διάβαζαν τό γράμμα ό πεθερός κι ή πεθερά. Καμιά φορά γράφαμαν στιχάκια, γιατί δέν ήταν εύκολο στόν αντρα ἡ στή γυναίκα νά ἐκφραστεῖ καλύτερα καί τ' ἄλεγε ἔτσ', μέ σκεπασμένο τρόπο.

Δύσκολα νά κεντήσεις γράμμα τότε, γιατί τό αϊσθημα τῆς ντροπῆς ήταν σέ μεγάλη κλίμακα.

Οἰκόνομία ἡ τσιγκουνιά, ὅπως καί νά τό ποῦμε, ἔπρεπε νά γίνει. Δέν ύπηρχε, ρέ παιδιά, δουλειά, δύσκολα χρόνια. Πήγαμαν στήν Περσία, εἴδαμαν ὅτι ἄλλαξε ἡ κατάσταση. "Επρεπε νά τρῶμε, ὅπως τρῶγαν οἱ ἄλλοι, οἱ εὐρωπαῖοι δηλαδή. Τρῶγαν περισσότερο κρέας αύτοί, περισσότερο κι ἐμεῖς.

Τρώγαμαν συσσίτιο κι ἀφοῦ τό μάγειρα τόν πλήρωνε ἡ ἑταιρεία, δέν μποροῦσες νά κάνεις μόνος σου φαΐ, ὅπως παλιά μέ τά μπλούκια.

Στά δυό χρόνια ἡ δουλειά λιγόστεψε.

μετά κόπ' κε καί τό συνάλλαγμα κι ἀναγκαστήκαμε νά γυρίσουμε. Παραλίγο νά χάσουμε τά λεφτά, γιατί ό σάχης τῆς Περσίας σταμάτησε τό συνάλλαγμα. 'Εμεῖς ἥρθαμαν στήν 'Ελλάδα πρῶτα κι ὕστερα μᾶς ἔστειλε τά λεφτά ἀπ' τό Βέλγιο ἡ ἑταιρεία. Οἱ περισσότεροι τά κρύψαμαν κι ἄλλοι τάκαμαν χρυσό. 'Ανοίξαμαν τρύπες μέ δρέπανο στά κρεβάτια ἐκστρατείας καί τά κρύψαμαν. "Άλλοι τά ράψαμαν στίς φόδρες ἀπ' τά ροῦχα. "Αν τόβαζε ό διάολος καί μᾶς ἔπιαναν; Εύτυχῶς πού τά γλυτώσαμαν. Ξέραμαν ἀπ' τούς κυρατζῆδες παλιά πού τάκρυβαν στά πέταλα, στά μπλάρια. Νά καί τώρα στήν Κατοχή στό Τσιάμ' κο, ξέρω ἔναν δικό μας πού κατάπιε τή λίρα σ' ἔνα μπλόκο κι ὕστερα τήν ἔχεσε καί τήν ξανάβαλε στήν τσέπη του.

Πάντως φέραμε κάτ' παραπάνω λεφτά· ὅχι ὅμως σπουδαῖα πράματα, γιατί ήταν λίγος ό καιρός κι εἶχαμε φόβο γιά τό συνάλλαγμα.

οἱ ἀνταποκριτές μας:

ΑΓΡΙΝΙΟ: Μιχάλης Χρυσάφης - Χρίστος Σερίφης, τηλ. 27.324

ΑΘΗΝΑ: Γιάννης Γκόρτσος - Εῦη Δούκα - Κούλα Περώνη, τηλ. 32.49.057

ΓΙΑΝΝΕΝΑ: Κώστας Κοντόζήσης - Μενέλαος Τζάφος, τηλ. 21.961 — Απόστολος Κουρλός, τηλ. 33.284

ΗΓΟΥΜΕΝΙΤΣΑ: Άγαθή Τζάφου - Κώστας Μαυρομάτης, τηλ. 22.919

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Σπύρος Χατζῆς, τηλ. 271.363 — Παῦλος Καραγιάννης, τηλ. 820.770

ΚΑΡΔΙΤΣΑ: Θεοφάνης Παπαγεωργίου - Χριστόφορος Σερίφης, τηλ. 233.720

ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ: Βασίλης Ζαφείρης, τηλ. 0655 - 31.210

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ: Γρηγόρης Νίτσος - 22 - BARKLEY LT BOX HILL 3128

Η.Π.Α.: Γεώργιος Τσουβαλῆς, 427 MAIN STR. ART. 8 FORT LEE N. J. 01024

ΚΑΝΑΔΑΣ: Θανάσης Γκάσιος, 12.180 — LOUIS JADON - MONTREAL, PQ - KANADA

γυναικοκουβέντες...

Τό κείμενο δίνει μιά πραγματικότητα, δέν τήν άναλύει. Αύτό τό αφήνει στόν άναγνώστη. Πρόσωπα γραμμένα στή μνήμη τοῦ καθένα μας μιλοῦν. "Ενας λόγος γεμάτος σιωπές και ύπονοούμενα, άδρος και ζεστός μαζί, άνακαλύπτει όσα συγχρόνως κρύβει.

Γράφει ό
Γιώργος Φ. Βλάχος
ἀπό τή Βούρμπιανη

Πυρσογιαννίτισσα στά 1909

- Χάραξε, 'κριβή, χάραξε... 'Οη! 'Οη!... Λάλησαν τά 'ρνιθια. 'Ακούστ 'καν σιουρίγματα π 'θενά;... Ποιός ξέρει. Νά βγάλωμε τά ζωντανά. Γιά!... κάτ' άκούστ 'κε!... "Η μοῦ κάνουν τ ' αύτιά, σκοντή... Ξέρω κι έγώ;... Ν' άφήκω ψιά φυρό τό παράθυρο... 'Αά, άά! τώρα σιουρίζε ό έρμος. Πού νά... σιουρίζ 'ς, ντέ!... ωχ, ωχ, ή μέση μου! Μέ χώρισε, μέ χώρισε... "Έκα, έκα νά πάρω καί κ ' ἔνα 'γγειό... Μωρέ! πιάστ 'κα ντίπου...

"Εε, έε!... Θά μέ πάρετε σβάρνα, άντάμα μέ τ ' άγγειά... Σάν τά θηρία, 'κριβή!... 'Εσύ, μωρ 'κενούτα!... 'Αμ' έσύ 'σαι φρόνιμη, είσαι καλή έσύ. Τί γυρεύεις πάλε..., έχω άδεια τήν ποδιά καψαρή..., άιντε τώρα νά πᾶς νά βοσ 'ήσ 'ς μέ τς άλλες, δέν είχαμαν περίσσιο σήμερα...

.....
Μωρή, δέν είχαμαν καί κανένα γράμμα. Τί γίνετ 'έκεινος... "Έχει κάμποσον καιρό!... Μᾶς άστοησε. Δέν έχει δουλειές, ποιός ξέρει... "Άς είναι καλά καί!... Δέν τά βρίσκουν έτοιμα... Μπορ 'νά 'χωμ 'άπόψε κ 'ένα χαμπέρι. Δέ θυμιέμαι καί τί είνορο είδα. Τάχα πήγαινα γιά κλέτσιο μέ τήν Κώτσαινα... Φαρμάκια. 'Οη!... Τόν άλλον τόν έπιακαν οι θέρμες σιακάτω...

'Αλήθεια, νά πάω καναδυό στράτες στή βρύση, νά γιομίσω τό κακάβι. Θέλομε νά ζ 'μώσωμ ' αᾶργιο... Θά πορέψωμε σήμερα μέ

«Λάβε κορμί δίχως ψυχή και μάτι δίχως δάκρυ...».

καμμιά πίττα, μάζεψα κατ' καλά τσάκνα, νά κάψωμε τή γάστρα. Ξέφ' γε κι' ἐκεῖνο τό ἔρμο τό τουρκί, φεύγ' ὅλη ἡ στάχτη. Ποιόν νά βροῦμε, νά τοῦ πιάνουν λίγο τά χέρια, νά τό συμμαζέψει...»

Γιά τήρα τί γένετ' ἐκεῖ πάλε, 'κριβή!... «Αφ' καν τ' ν πόρτα χαλαμαντάρι καί μπῆκαν τά κοτιά μέσα, τ' ἀλώνισαν ὅλα!... Ξιού, ξιού, μαῦρες!... Πού νά σᾶς φάει τό γεράκι!... Πότε προφτακέταν, ἵσια!... Σᾶς κιτρίνισε!... Κόκα τό μάτι! Νά μή σᾶς ράξ' τίποτα... Θ' απολύκ' ὁ δάσκαλος τά παιδιά ὅπου νά' vai, γιά γιόμα. Νά τρίψω καμμιά κολοκύθα... μέ λίγα πίτουρα..., νά τ' ἀνακατέψω στό τεψί, νά τάχω ἔτοιμα... Κι' ἀλάτ' θέλω νά τρίψω, μᾶς σώθ' κε... ἔ, ού! τί νά πρωτοφκιάσεις! Δυό χέρια εἶναι... Γιά, νά πάρω λίγο μέ τ' σκούπα ἐδῶ, π' τό 'φκιάκαν ἀλώνι... Νά πάρω τή

ρόκα... 'Εδῶ τ' ν εἶχα σκαριασμένη... Ποδάρια ἔκαμε κι' αὐτή!... Δέ φτουράει τοῦτο τό γνέμα, ὅλο κουτσιόμαλλα... "Ο, τι προφτάκω ὅσο νά' ρθουν τά παιδιά... Φρρρ... φρρρ... Ρόκα μου καί ροκούλα μου, γνέθε μου, νά σου μολογῶ τά πάθη τῆς καρδούλας μου!..."

'Οη, ὁη!... Γιά, λέει, ἥταν καμμιά βολά τρεῖς συνυφάδες... Τά χαμένα!... Μωρέ!... Δέν ἐμαθάμαν τί γίν' κ' ἐκεῖνος ὁ μαῦρος που βάρεσε. Βάρεσε πολύ, ποιός τό ξέρει... Κι ἔχει τόσα στόματα πίσω! Θέλει ἀμπάριασμα... Ζαερέ... Μέ τί!...

Τ' ἀπόληκαν τά παιδιά. "Έκαμαν γυμναστική ως τά τώρα, τά κόσεβαν ως τοῦ Ντράτση τό μνημα..."

Nά πάου 'κόμα καμιά στράτα γιά νερό, ὅσο νά' ρθουν τά γίδια. "Έχω καί τά σκουτιά ἀκόμα ἀπλωμένα στά βαρεσιά. Νά τά μάζευα ὅσο φέγγει... Ντέ!... Τί ἀντάρα εἰν' αὐτή πό πεσε πάλε τέτοια ωρά! Δέ γλέπες δύπροστά σου. Θά πέσει κ' ἔνας λύκος στό κοπάδι. Ποιό παιδί νά βάλωμε νά τραγουδήσεις", νά φύγει...

'Ντάρα, 'ντάρα τσουκαντάρα,
πέσε πάνω, πέσε κάτω,
πέσε στό βαθύ τό λάκκο,
νά' ρθες δι' Γιάννης μέ τσιμπίδι, μέ βελόνι,

μέ τοῦ πόντικα τό πόδι...

Μίκριν' ἡ μέρα, δέν προφταίνεις νά κάνεις τίποτα... Λές νά' χωμεκ' ἔνα γράμμα 'πόψε; Ποιός νά μᾶς τό φερνεις... "Έχομεκ' ἔναν στ' ἀργαστήρια... Νά κατέβαινε κ' ἔνα παιδί νά ρωτήσει..."

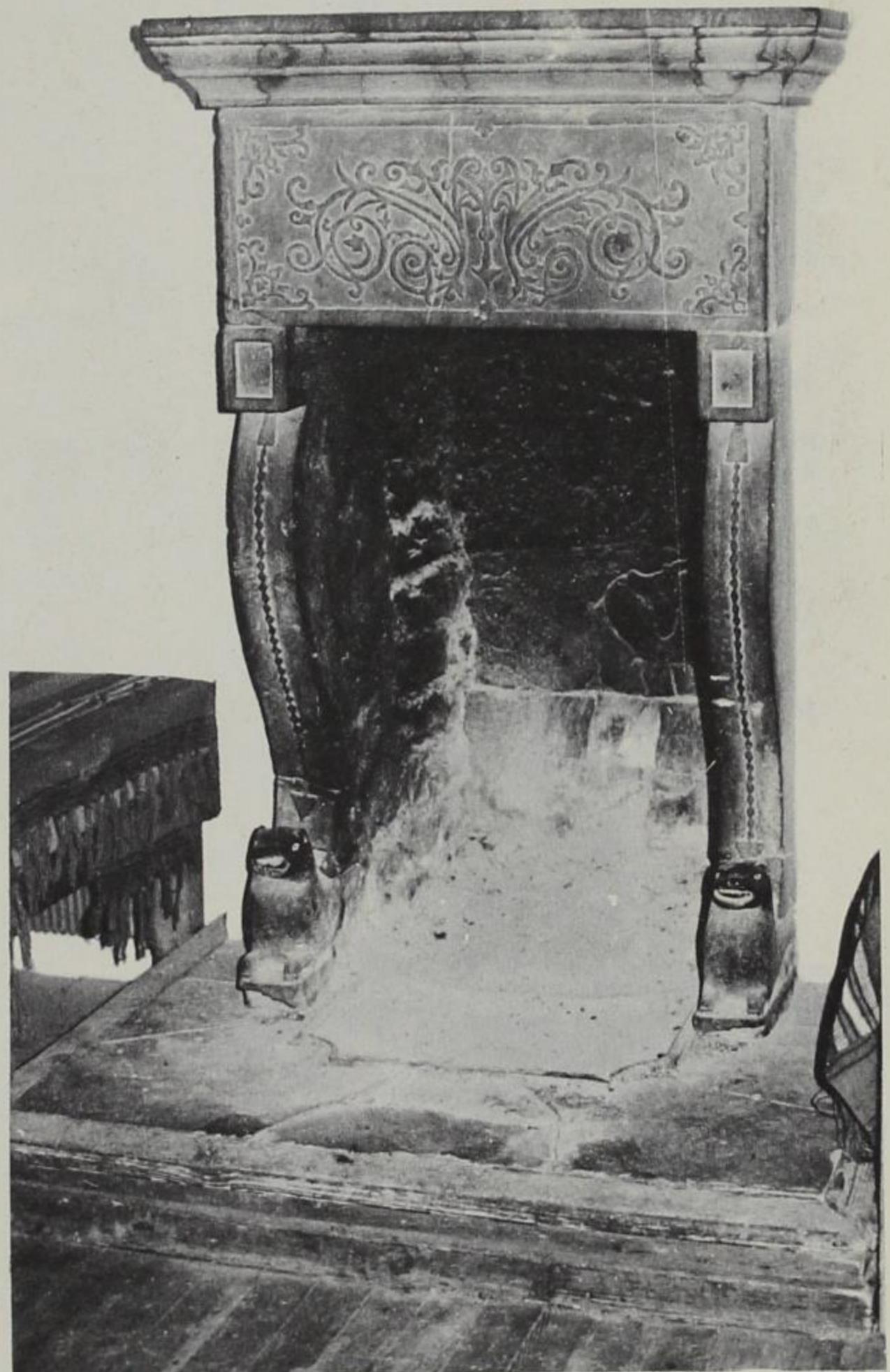
Γιά, ἥρθε καί τό κοπάδι. "Αχ! οὖρσες, οὖρσες!... Δέ σᾶς φτάνεις δρόμος! Καβάλλα, τά βαρεσιά!..." "Ελατε νά σᾶς βάλω λίγο κολοκύθα... "Ηρθεταν ὅλες; Ποῦ εἶναι ἡ γκέσα, ἡ λιάρα... Θά μέ ρίξετε καταῆ, γιά μολό ημα!... Δέ θέλω καί πολύ... "Ελατε τώρα..."

'Απόστασα, δέ μπορῶ ἄλλο! Θέλω νά πάω νά ξαποστάσω τώρα, νά ραχατιάσεις λίγο τό κορμί μου... Δέ βαστῶ ἄλλο, δείλιαστης ἡ ψυχή μου... Φτάνει τόσο! "Έχουν κι' ἄλλοι ἀράδα! "Ε, ού!..."

«Ντάγκ... ντάγκ... ντάγκ...»

Μωρέ βράδυασε!... Πότε βράδυασε!... Κρεμάστηκ' ὁ παπᾶς στήν καμπάνα!... Βράδυασε... Πότε πέραστης ὡρά!... Πότε, 'κριβή, πότε!!... 'Οη!... ὁη!...

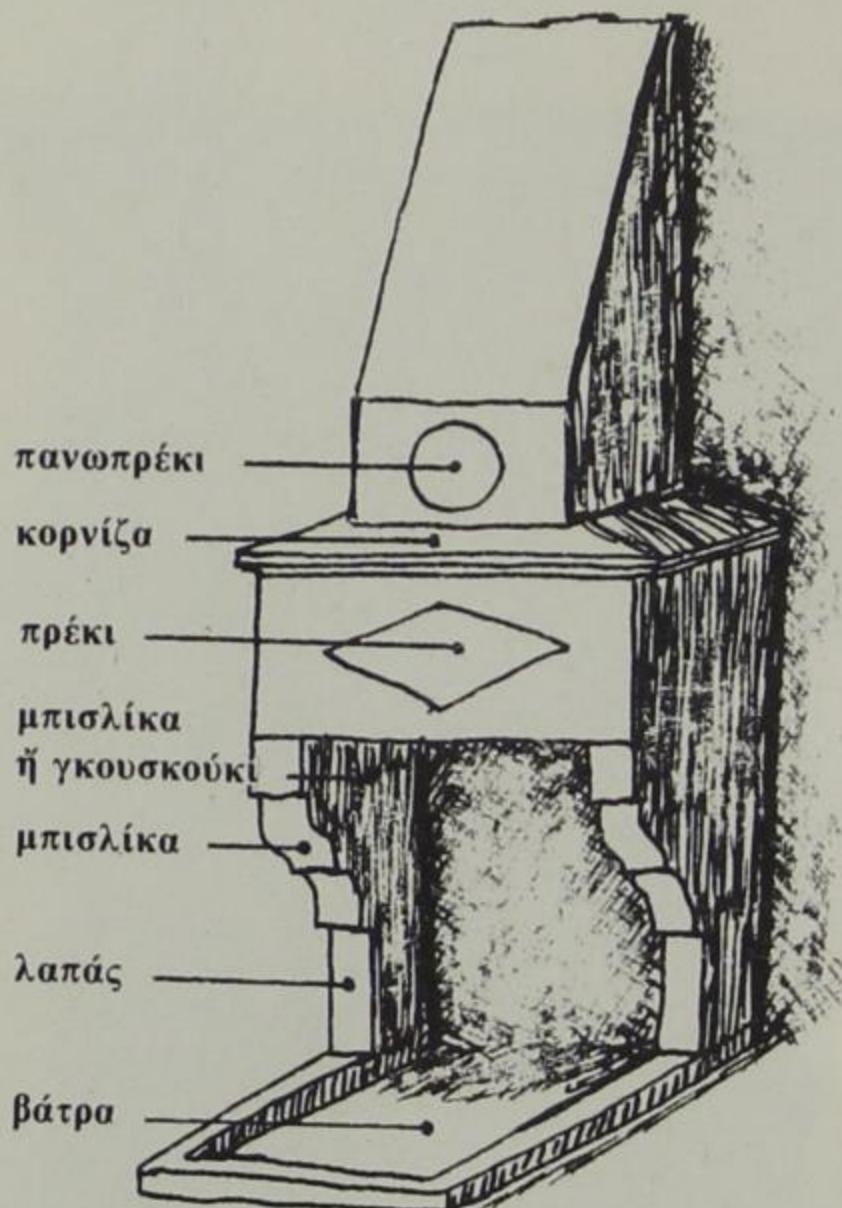
Πυρσογιαννίτικα τζάκια

Στή δεύτερη περίοδο τῆς τουρκοκρατίας ἡ οἰκονομία τῆς Ἡπείρου, ὥπως καὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν περιοχῶν, βρισκόταν σέ μιάν ἀνοδική πορεία, μολονότι τὴν ἐμπόδισαν σκληρότατα φορολογικά μέτρα τῶν τουρκαλβανῶν μπέηδων. Τά ἀναπτυσσόμενα ἀστικά κέντρα καὶ τά ὁρεινά βιοτεχνικά κεφαλοχώρια πρόσφεραν δουλειά μέ κέρδος στά περιφερόμενα μπουλούκια τῶν μαστόρων μας. Ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα χτίζονται νέες καὶ πλουσιότερες κατασκευές. Τά περίτεχνα σκαλιστά τζάκια καὶ οι κτητορικές ἐπιγραφές πού σώθηκαν μᾶς ἐπιτρέπουν νά συμπεράνουμε μιάν οἰκονομική ἀνοδό τῶν χωριῶν τῆς Κόνιτσας.

Τζάκι - ἔργο τοῦ Γιάννη Νίτσου (Δέδου), ἐντοιχισμένο στό περίπτερο τῆς Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν στά Γιάννενα.

«Τά τζάκια είναι ἐκεῖνο τό οἰκοδομικό στοιχεῖο πού κυριολεκτικά μᾶς ἐκπλήσσει γιά τὸν πλοῦτο τῶν λύσεων του. Είναι συνήθως χωνευτά στό πάχος τῆς τοιχοποιίας καὶ δέν προεξέχουν ἀπό τὸν ἐξωτερικό τοῖχο. Ἡ ὁρθογωνική βάση ὥπου ἀνάβει ἡ φωτιά είναι ἐπιστρωμένη μέ εἰδικό πυρόχωμα καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἄνω ἐπιφάνεια τῆς βάτρας,

(Δημητριάδης Ευάγγελος, 'Η Μόλιστα τῆς Ήπείρου – Θεσσαλονίκη 1974.

· Η συγκέντρωση ύλικοῦ (διηγήσεις μαστόρων, σχέδια, φωτογραφίες, σλάιντς) δέν ήταν εύκολη δουλειά. Οι περισσότεροι παλιοί πελεκάνοι πέθαναν και τά τζάκια καταστράφηκαν από τήν έγκατάλειψη τῶν σπιτιῶν, ίδιαίτερα μετά τὸν ἐμφύλιο.

Δυστυχῶς, ὅσα ἐπέζησαν, εἶχαν τήν ἄσχημη μεταχείριση τῶν ντόπιων, πού ἀναίσθητα ἔξαφάνισαν τά πελεκητά «πρέκια» με μπογιές κι ἀσβέστη.

Τά πελεκητά τζάκια ἐμφανίζονται στίς ἀρχές τοῦ προηγούμενου αἰώνα. Κοντά στά 1850 τά διακοσμητικά τους στοιχεῖα ξεχωρίζουν μέ τὸν πλοῦτο τῶν μοτίβων και ἐκτοπίζουν τὸν παλιό τύπο τῆς «φούσκας».

Προσπαθήσαμε νά βροῦμε ἔστω κι ἑνα τζάκι «φούσκα», χωρίς ὅμως ἀποτέλεσμα.

μιᾶς κόγχης κάτω ἀπό τό πάτωμα, πού σχηματίζεται ἀπό πευκόξυλο. Εἶναι γεμάτη μέ εἰδικό πυρόχωμα· κατασκευάζεται ἀκριβῶς κάτω ἀπό τό τζάκι μέ σκοπό νά προφυλάξει τά σανίδια τοῦ πατώματος ἀπό τή φωτιά. · Η σκούφια (τό πάνω μέρος τοῦ τζακιοῦ) εἶναι κυρίως ὁρθογωνική ἡ στενεύει πρός τά ἄνω. Εἶναι ἐπιχρισμένη, ὅπως οἱ τοῖχοι, μέ σοβά και στερείται ζωγραφικῆς διακοσμήσεως και παραστάσεων, ὅπως και ὅλο τό ύπόλοιπο δωμάτιο. · Η καμινάδα, ἐξωτερικό συμπλήρωμα, εἶναι τετραγωνικῆς διατομῆς, διαφόρου ὕψους, φτιαγμένη ἀπό κοινή πέτρα ἡ πουρόπετρα. Οι διαστάσεις κυμαίνονται ἀπό 40x40 ἑκ. ἕως 80x80 ἑκ. Τό «καπέλο» εἶναι λίθινο, μονόριχτο, δίριχτο, ἡ τετράριχτο. Τά ἀνοίγματα γιά τήν ἀπαγωγή τοῦ καπνοῦ στήν καμινάδα βρίσκονται μερικές φορές σέ διάφορα ὕψη».

Θά ἀρκεστοῦμε στήν περιγραφή τοῦ · Απόστολου Ζγολόμπη:

«Κατασκεύαζαν ἑνα ξύλινο καλούπι ἀπό τό ταβάνι ὡς ἐνάμιση μέτρο και λιγότερο πάνω ἀπό τό πάτωμα. Τό καλούπι εἶχε τό σχῆμα τοῦ μισοῦ τρούλου και πάνω ἐκεὶ ἔστρωναν τό γύψο ὡς τρεῖς πόντους πάχος. Μετά ἀφαιροῦσαν τό καλούπι κι ἔμεινε κρεμαστός ὁ γύψος, ἡ «φούσκα» δηλαδή. · Η βάση, «βάτρα», ήταν μεγαλύτερη γιά νά χωράει περισσότερα ἀτόμα και νά μή σπάει ἡ «φούσκα», ὅταν σηκωνόσουνα...».

Τά πρῶτα πελεκητά τζάκια εἶναι ἀπλά στήν κατασκευή και μέ λιτά σχέδια στά «πρέκια»,

Τό τζάκι τοῦ Γιάννη Νίτσου (Δέδου), ὅπως σώζεται σήμερα

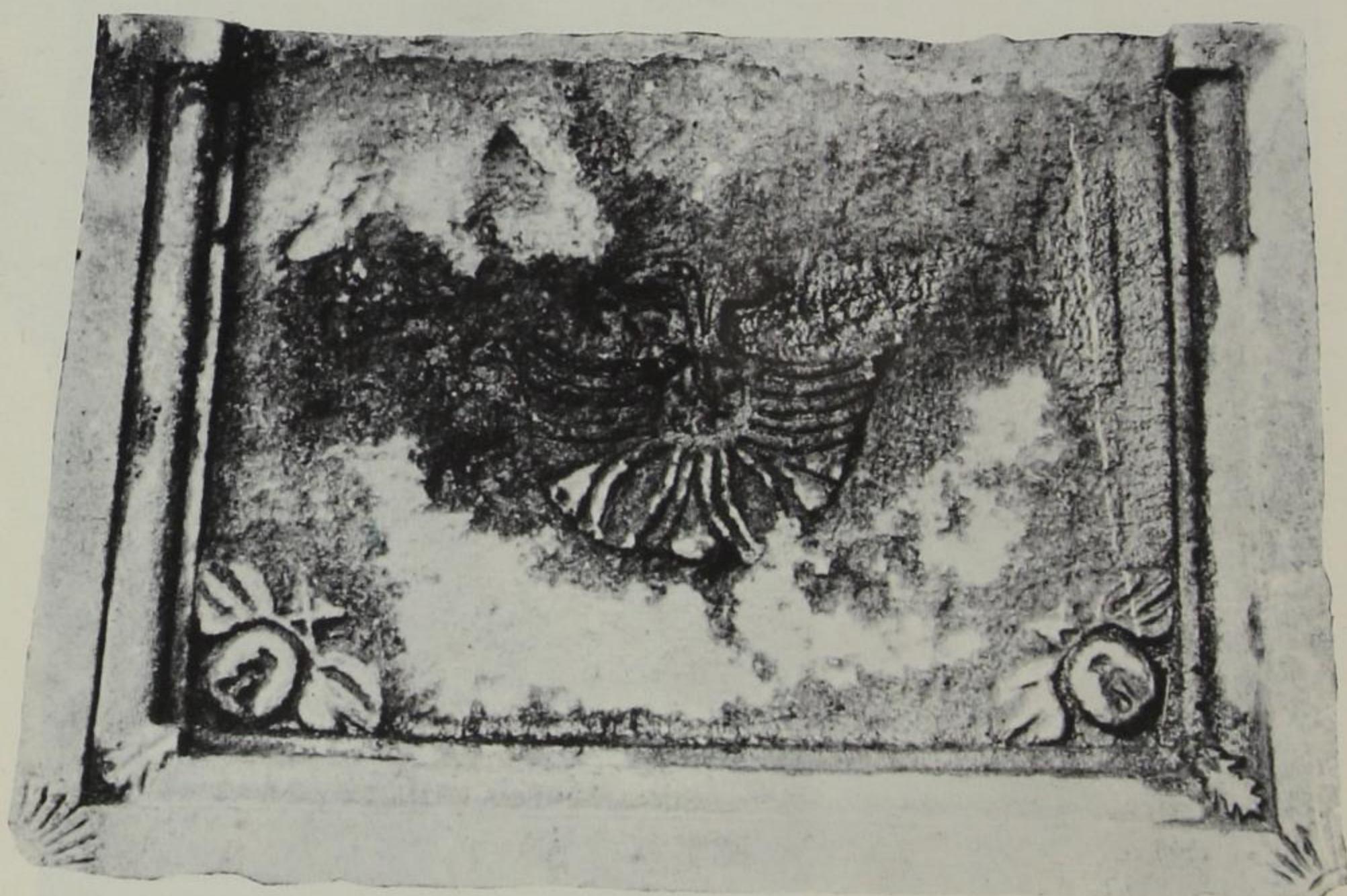
*Ανάγλυφο κεφάλι ἀπ' τό πανωπόρεκι

Tô tiếp

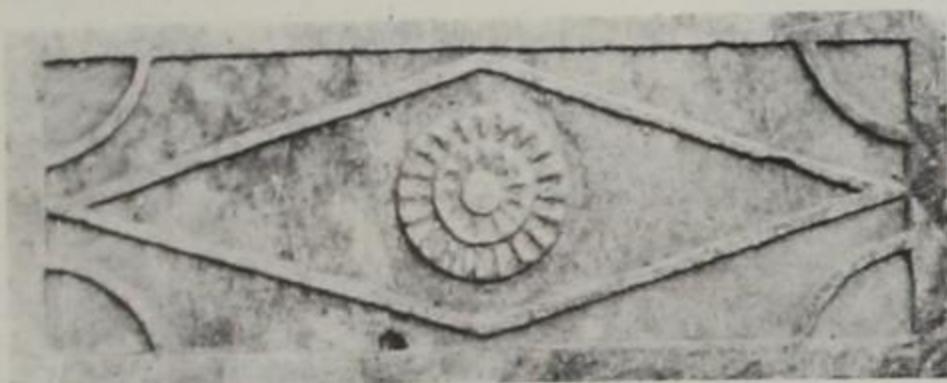
Κεφαλοκόλονα τοῦ τζακιοῦ

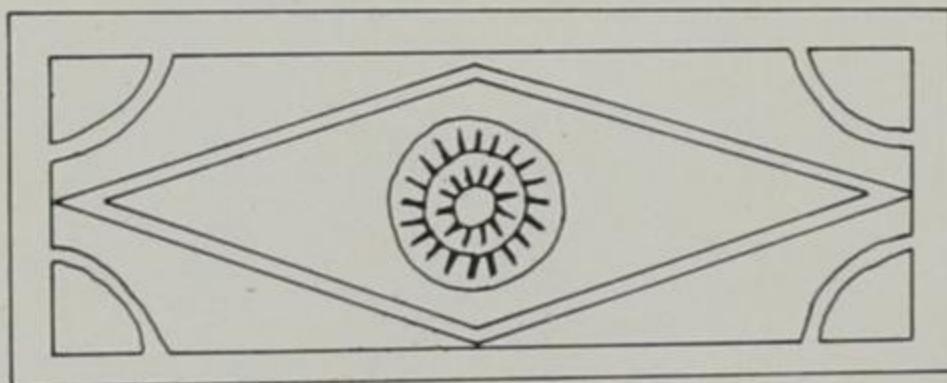
Η βάτρα

Πρέκι στό σπίτι του Κώστα Φρόντζου (Κοπανάκου).

Πρέκι στό σπίτι του Κώτα Φλώρου.

χωρίς ύπερβολές και γεμίσματα. Ήπαράσταση είναι φτωχή, άλλα τό μεγαλεῖο τῆς λεπτομέρειας σέ αφοπλίζει.

Ἐπικρατοῦν σχέδια ἀπό κλάρες δέντρων, πολλές φορές μέ καρπό, λουλούδια, ἀνθοδοχεῖα, φεγγάρια, ἥλιοι καὶ «μπακλαβάδες» (ρόμβοι). Σκάλισμα βαθύ καὶ πάντοτε σέ πλαίσιο.

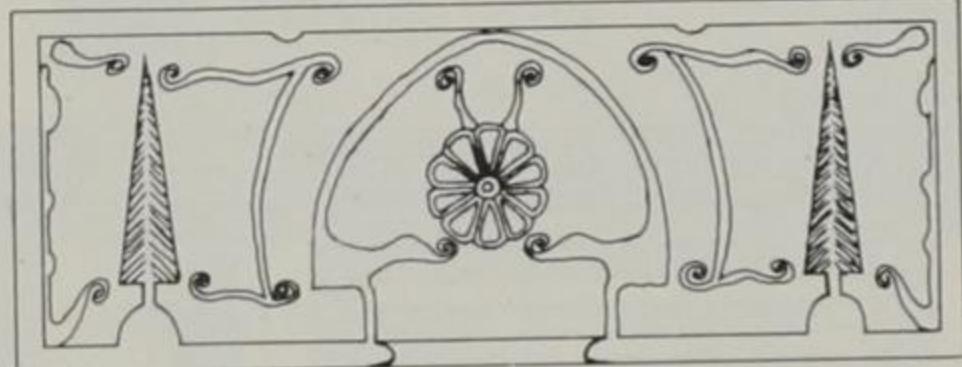
Από τά 1870 περίπου τό «πρέκι» γίνεται πλουσιότερο, προσθέτουν «πανωπρέκια», τοποθετοῦν χωνευτούς καθρέφτες στή «μπισλίκα» καὶ στηρίζουν τούς «λαπάδες» σέ ἀνάγλυφα λιοντάρια.

Γιά πρώτη φορά σκαλίζουν τή «βάτρα» μέ δικέφαλους στό κέντρο καὶ περιπλοκάδες στά πλευρά.

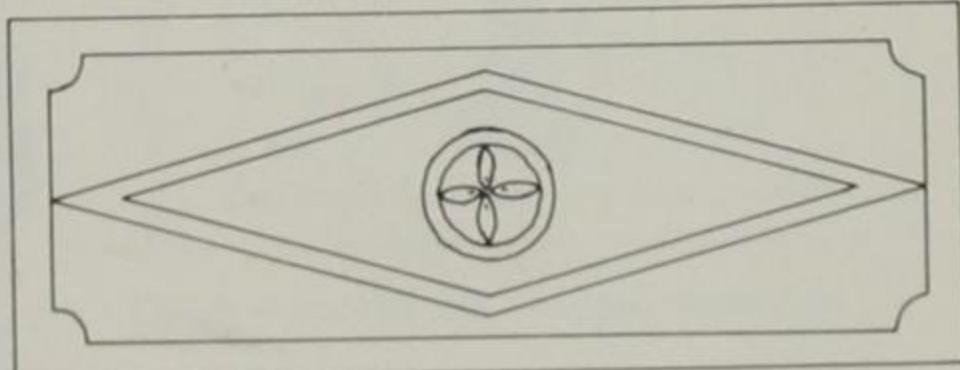
Ἀντιπροσωπευτικός πελεκάνος τῆς περιόδου αύτῆς είναι ὁ Γιάννης Νίτσιος (Δέδος) πού ἀφησε δυό ἀριστουργηματικά τζάκια.

Τό ἔνα βρίσκεται στή μεγάλη σάλα τοῦ περίπτερου τῆς ΕΗΜ στά Γιάννενα καὶ τό ἄλλο στή Γουμενίτσα. Ο Δέδος είναι ἀφθαστος στή λεπτομέρεια, σχεδόν ύπερβολικός στό γέμισμα.

Δέν ἀφήνει χῶρο χωρίς κέντημα ἀκόμα καὶ στή «μπισλίκα» σκαλίζει «καγκιόλια». Σ' ἔνα ἀπ' αύτά, στό τζάκι τοῦ σπιτιοῦ του, κεντάει ἀνάγλυφα τή μορφή του. Εάν προσέξουμε τή μοναδική φωτογραφία του πού σώθηκε καὶ τό ἀνάγλυφο κεφάλι στό «πανωπρέκι», θά διαπιστώσουμε τήν δμοιότητα. Ερχονται στιγμές πού ἀπορεῖς γιά τήν ἀντοχή τῆς πέτρας, πού ὁ δεξιοτέχνης πελεκάνος τήν αἰσθάνεται καὶ τήν

Πρέκι ἀπ' τό Ντουμέικο σπίτι. Σήμερα βρίσκεται στό σπίτι του Παύλου Καραγιάννη.

Πρέκι στό σπίτι του Μήτσου Ξιούνα.

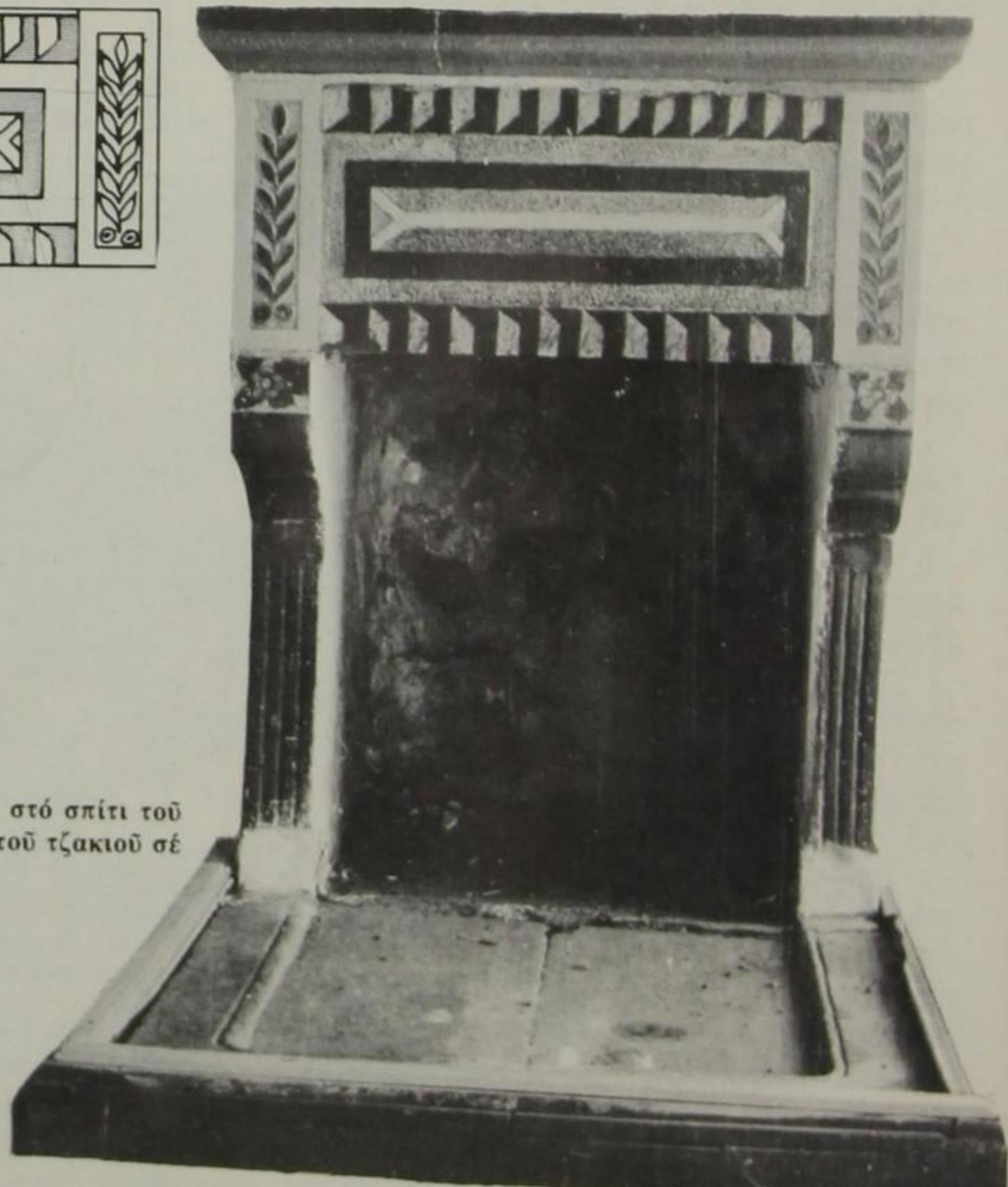
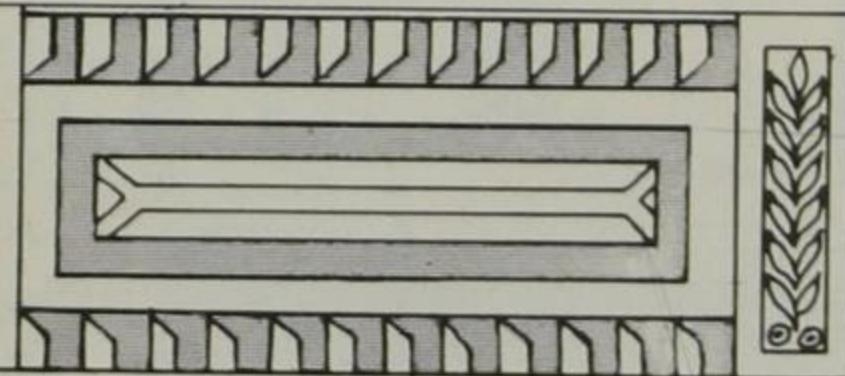
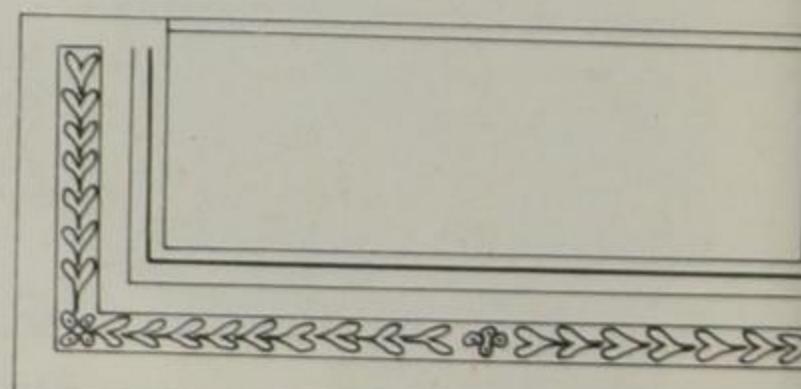
Πρέκι - ἔργο του Γιάννη Νίτσου (Δέδου), ὅπως σώζεται στό σπίτι του.

παλεύει ὅπως τή σάρκα.

Μιά δεκαετία πρίν καὶ μετά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ '12, τά σχέδια στά «πρέκια» φτωχαίνουν καὶ περιορίζονται σέ ἀδέξιες ἀντιγραφές μαιάνδρων. Γιά πρώτη φορά σκαλίζονται αύστη-

Τό τζάκι που ἔφκιαξε ὁ Βασίλης
Στύλος στό σπίτι του,
δπως σώζεται σήμερα.
Πάνω, τό πρέκι του τζακιού.
Κάτω, σχεδιάγραμμα τῆς βάσης του.

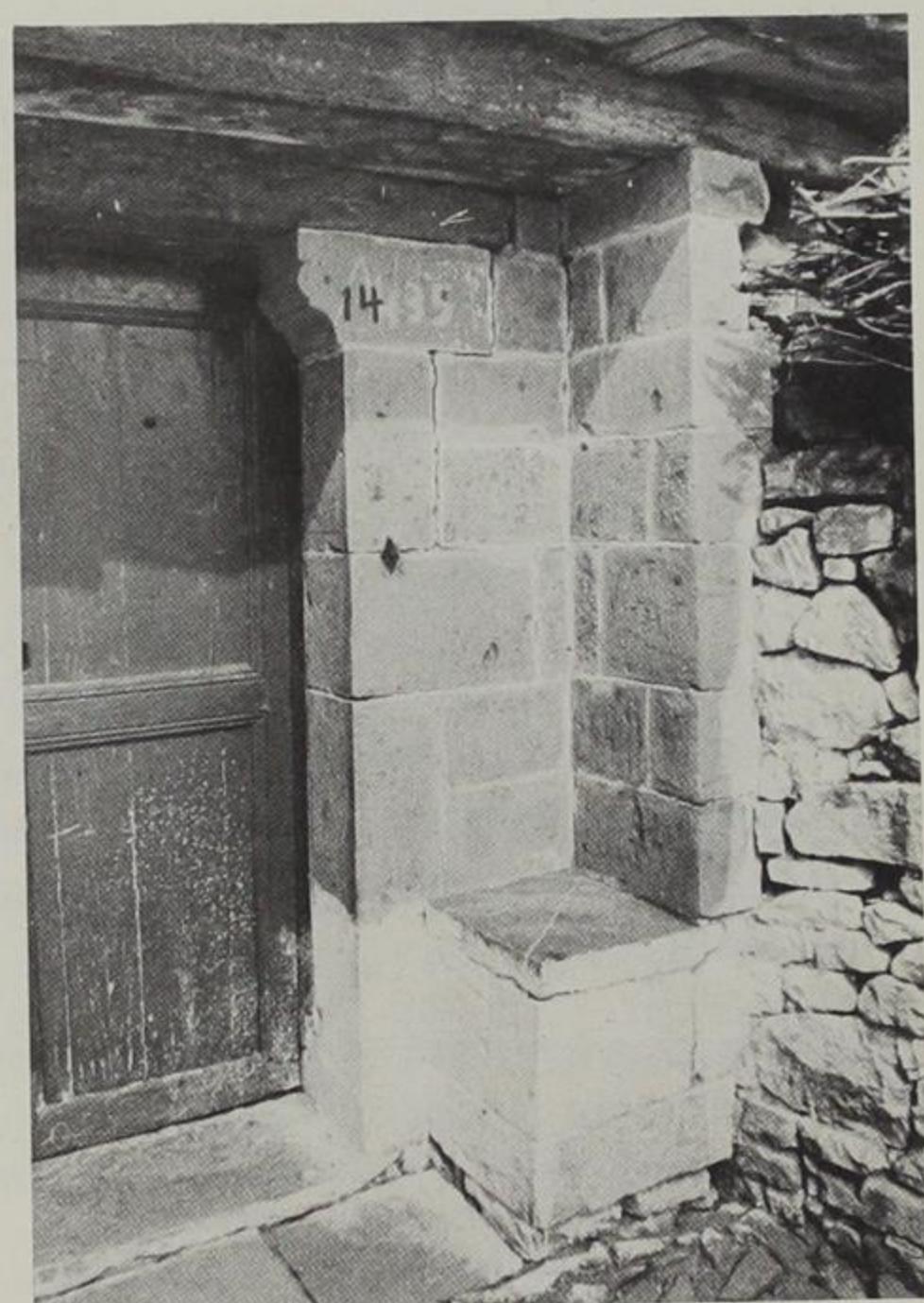
Τζάκι - ἔργο τοῦ Βασίλη Στύλου στό σπίτι του Μήτσου Ντόβα. Πάνω, τό πρέκι του τζακιού σέ σχεδιάγραμμα.

ροί καὶ ἄκαμπτοι δικέφαλοι καὶ ἔξαφανίζονται τά λουλούδια, οἱ περιπλοκάδες καὶ τὰ φεγγάρια.
· Ή νεοκλασική ἐπίδραση στά διακοσμητικά στοιχεῖα εἶναι φανερή.

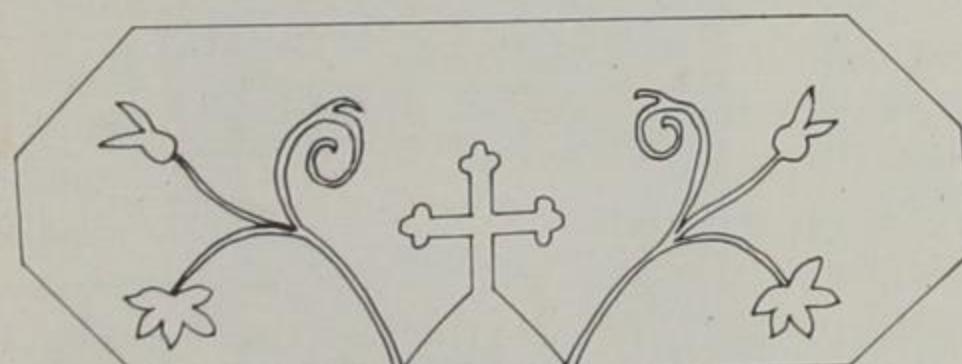
· Η ἀτμόσφαιρα τῶν ἀπελευθερωτικῶν κινήμάτων στήν Μακεδονία καὶ "Ηπειρο, ὁ ἀπόηχος τῆς Μεγάλης Ἰδέας, ἡ συχνότερη ἐπαφή τῶν μαστόρων μέ τὴν Παλιά Ελλάδα ἀφήνουν τά ἵχνη τους στά πελεκητά αὐτῆς τῆς περιόδου.
· Ο Βασίλης Στύλος, ὁ τελευταῖος ἀπό τοὺς μεγάλους πελεκάνους τοῦ τόπου μας, εἶναι τό χαρακτηριστικό παράδειγμα τῆς ἀλλαγῆς.

Στά ἔργα του ἐπικρατοῦν οἱ καθαρές ἐπιφάνειες μέ αύστηρούς δικέφαλους, μπόλικους μαίανδρους καὶ δάφνες.

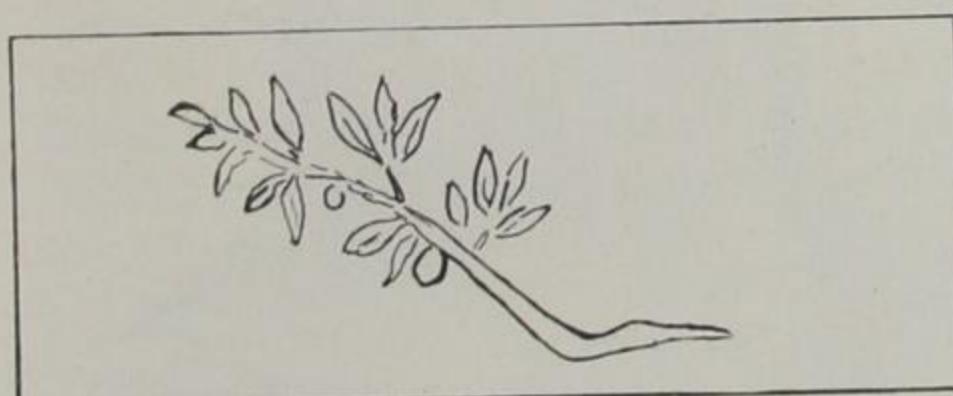
Μέ τή Μικρασιατική καταστροφή καὶ μέχρι τό '30 τά σκαλιστά ἀραιώνουν, ὡσπου ἔξαφανίζονται. Μαστόροι τῆς γενιᾶς τοῦ '30 τονίζουν μέ θλίψη πώς ἡ τέχνη τοῦ πελεκάνου τελείωσε στόν καιρό τους.

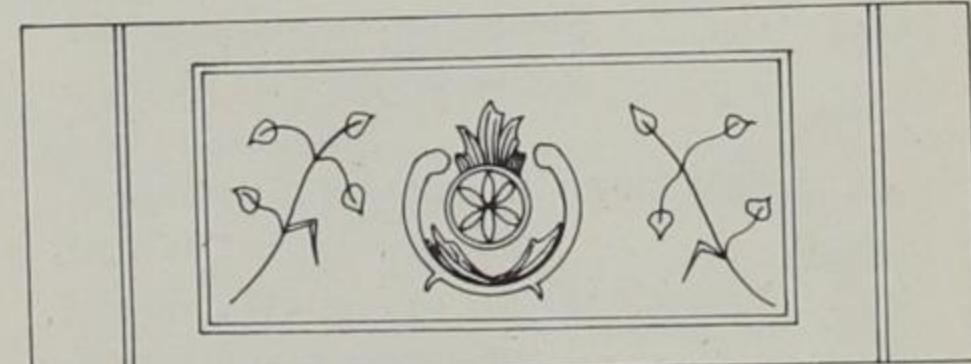
Ἐξώπορτα Λ. Γκάσιου. Καθαροπελέκημα τοῦ Βασίλη Στύλου.

Πρέκι στό σπίτι τοῦ Ζήκου Στέκου.

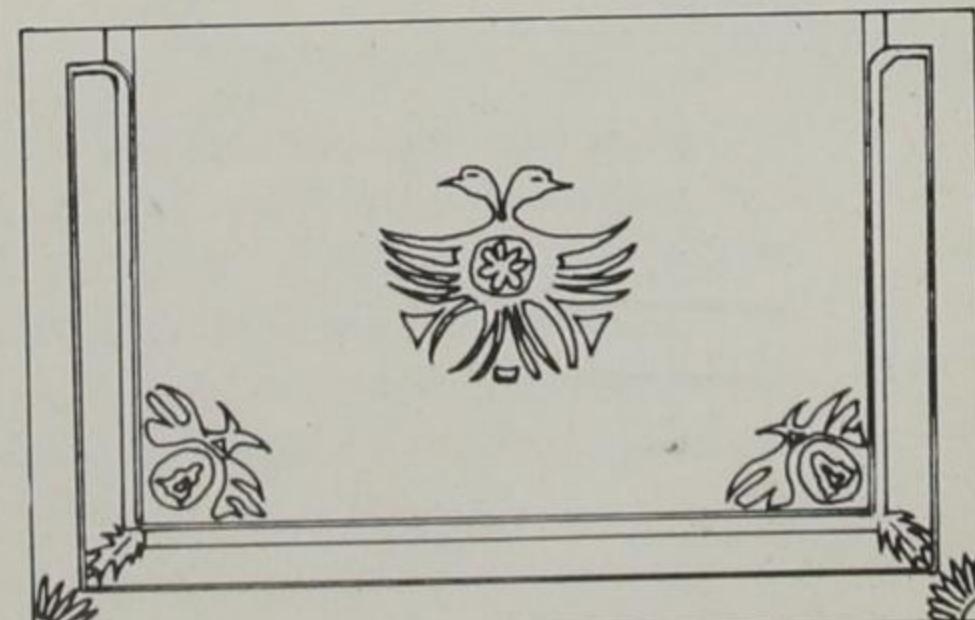

Πρέκι στό σπίτι τοῦ Νώντα Σούρλα.

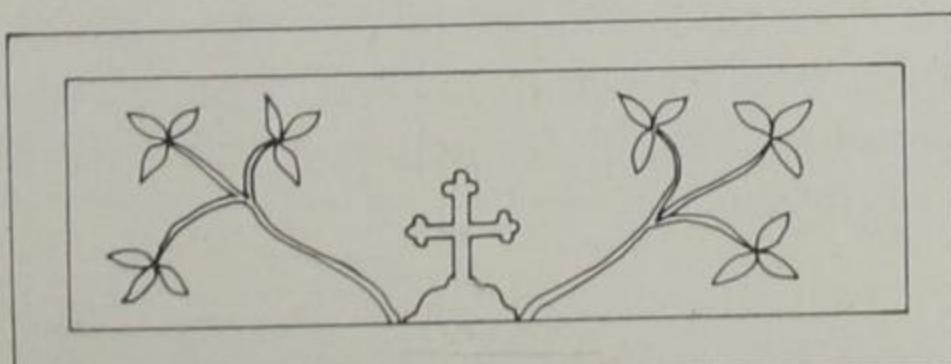

Πρέκι στό σπίτι τοῦ Τόλαρου Φρόντζου.

Σχεδιάγραμμα τῆς βάσης (βάτρας) τοῦ τζακιοῦ πού ἔφκιαξε ὁ Γιάννης Νίτσος (Δέδος) στό σπίτι του.

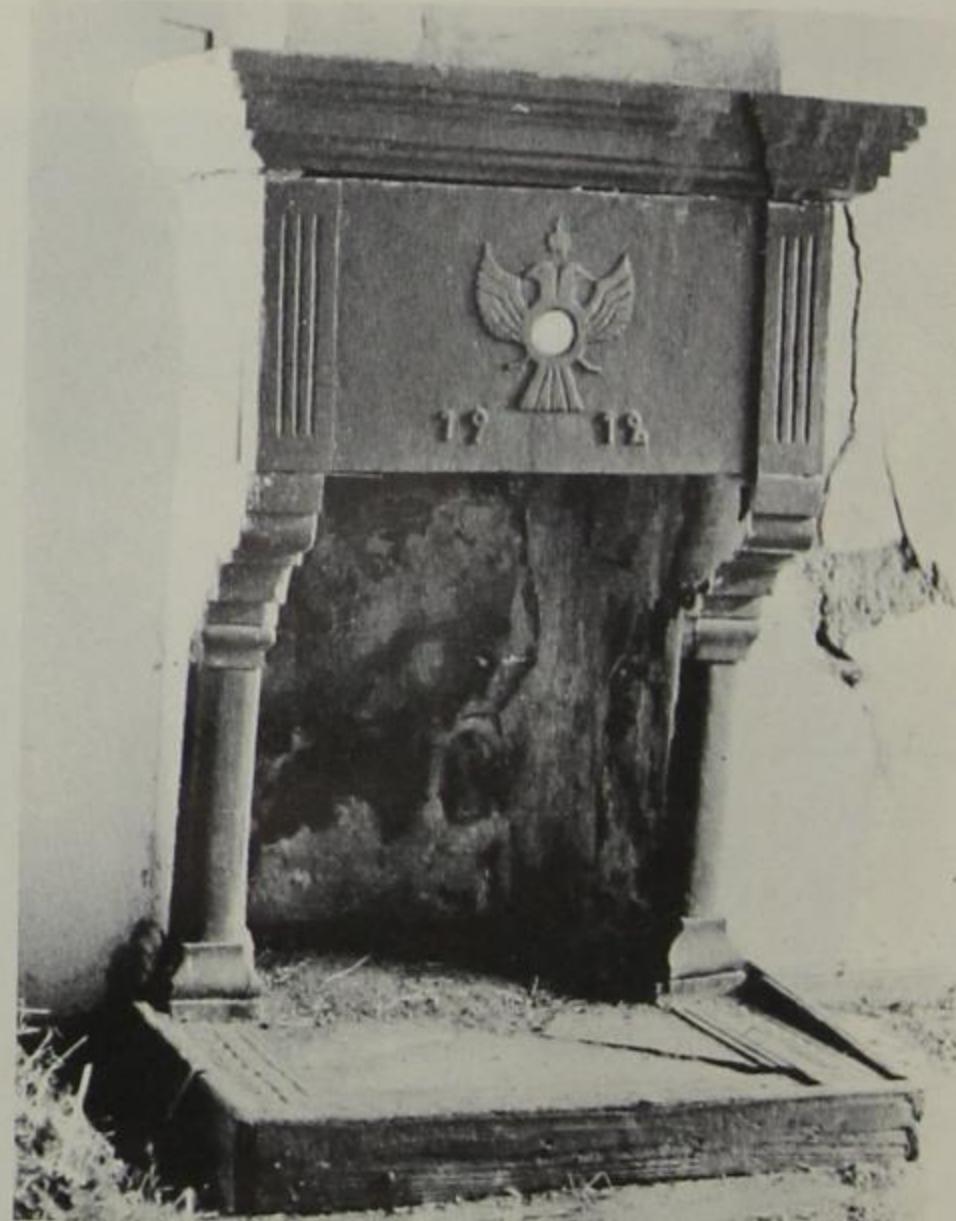
Πρέκι στό σπίτι τοῦ Γιάννη Βαζούκη.

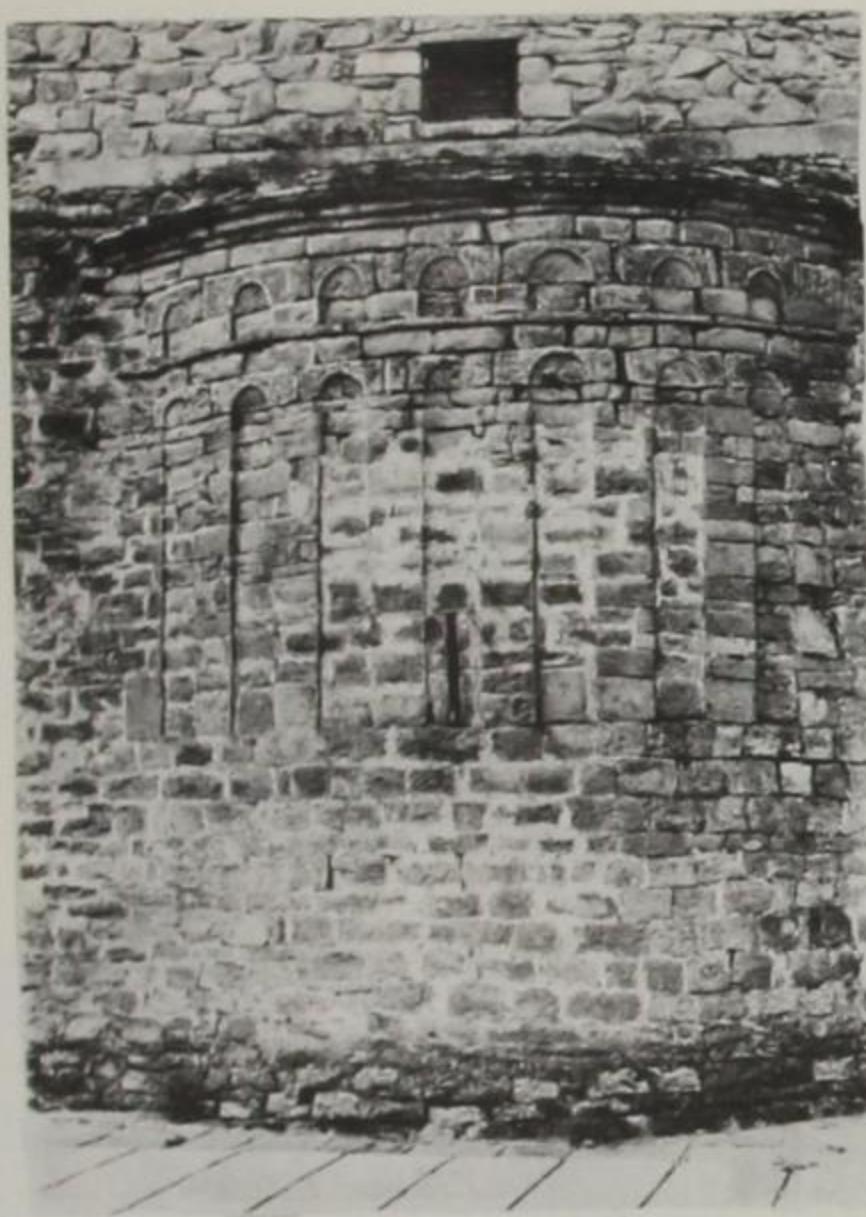
Οἱ πελεκάνοι καὶ ἡ τεχνική τους

Συνεργάστηκαν μαζί μας οἱ μαστόροι: Τάκης Γκουντῆς, Θύμιος Βατσκαλῆς, Δῆμος Φλίνδρης, Απόστολος Ζγολόμπης, Τόλης Βαλτᾶς, Σπύρος Βαλτᾶς, Γιάννης Μαυρομμάτης, Διονύσιος Περώνης, Σταῦρος Τσούβαλης κι ὁ δάσκαλος Χαρίλαος Παπαδόπουλος.

Τό ύλικό τῆς συνέντευξης
ἀπομαγνητοφωνήθηκε καὶ
μεταφέρθηκε στίς σελίδες
τοῦ «Αρμολόι»
χωρίς καμιά παρέμβαση ἢ περικοπή,
κρατώντας ἔτσι ὅλα τά
πλεονεκτήματα καὶ μειονεκτήματα
τοῦ προφορικοῦ λόγου.

«Τά μπλούκια τῶν μαστόρων ἐκεῖνα τά χρόνια, κοντά στό '35, εἶχαν λιγοστέψει. Εἶχε σπάσει τό παλιό, δέν ἔβγαζαν λεφτά. Λιγόστεψαν κι οἱ καλοί πελεκάνοι. Σά νά ποῦμε, στέρεψε ἡ πηγή. Από κεῖ κι ύστερα κανένας δέν ἔμαθε πελέκι. Μόνο μπετά καὶ καλούπια ξέρουν οἱ καινούριοι μαστόροι. Στά χαμένα, δέν είναι τέχνη τά τοιμέντα. Τότε, πού λές, καὶ μέ τό Μεταξᾶ ύστερα, χάλασαν τά μπλούκια, χάλασε κι ἡ τέχνη κι ἄρχισε ὁ καθένας νά δουλεύει γιά πάρτη του...».

Τοιχοποιία Αγίου Νικολάου, 1784.

Η παραπάνω διήγηση έντοπίζει χρονικά τό τέλος τῶν μπουλουκιών τῆς περιοχῆς μας στή δεκαετία τοῦ '30. Οι τελευταίες μετακινήσεις σταματοῦν στήν κατοχή. Η μεταπολεμική άναπτυξη τῶν ἀστικῶν κέντρων και συνακόλουθα ὁ οἰκοδομικός ὄργασμός με τήν κατάργηση τῶν παλιῶν ύλικῶν (πέτρα, πλιθί, σχιστόπλακα) και τή χρήση τοῦ τσιμέντου ἀφήνουν στό περιθώριο τούς παλιούς μαστόρους και τήν τεχνική τους. Η άλλαγή τούς βρῆκε ἀπροετοίμαστους. Δέν εἶχαν τή δύναμη, τίς δυνατότητες ν' ἀντισταθοῦν. Η ἐνσωμάτωση στό νέο ρυθμό δουλειᾶς ἀπαιτεῖ άλλαγή νοοτροπίας, πού γιά τούς παλιούς τεχνίτες τῆς πέτρας εἶναι ὀδυνηρό κι ἀδύνατο μαζί σ' αὐτή τήν ἡλικία.

Οι σύγχρονες κατασκευές ἀπαιτοῦν ταχύτητα στήν ἔκτελεση, ἀπαιτοῦν ποσότητα κι ὅχι ποιότητα. Τά μπουλούκια ὅμως λειτουργοῦσαν μέ κοινούς παρονομαστές, μέ κοινούς ἀνθρώπινους μύθους πού σήμερα δέν ὑπάρχουν.

Οι περισσότεροι θ' ἀντισταθοῦν δουλεύοντας μεμονωμένα στά χωριά μας ἢ στά δημόσια ἔργα τῆς περιοχῆς, ὅπου ὑπάρχει λιγότερη κούραση και ἔλεγχος, ώσπου νά συνταξιοδοτηθοῦν. Ελάχιστοι θά κατέβουν στίς πόλεις γιά δουλειά στά τσιμέντα και μόνο ἂν ἔχουν κάποιο συγγενή ἔργολάβο ἢ ἂν μποροῦν ὑποαπασχολούμενοι νά πληρώνουν ἔνσημα στό Ι.Κ.Α. Μέσα σέ είκοσι χρόνια ἔξαφανίστηκε ἡ

Τοιχοποιία Καρακώστα, 19ος αἰώνας.

παλιά τεχνική τῶν μαστόρων. Ἀπό ἓνα μαστοροχώρι σάν τήν Πυρσόγιαννη, ἓνας μόνο γερομάστορας ξέρει ν' ἀλλάζει σκεπή μέ σχιστόπλακα κι ἀπ' τούς παλιούς πελεκάνους μόνο δυό συνταξιοῦχοι ἀπόμειναν στά Γιάννενα πού μποροῦν νά σκαλίσουν μέ καλέμι.

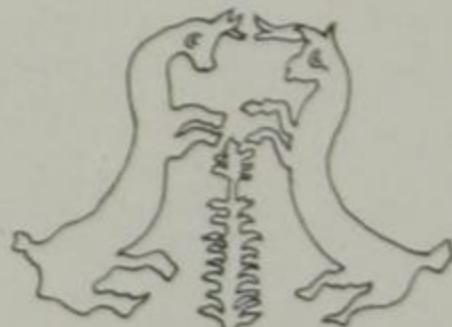
Ἐτσι, κάθε προσπάθεια γιά διατήρηση παλιῶν οἰκισμῶν θά σκοντάφτει και στήν ἔλλειψη μαστόρων. Η κρατική «ἀγωνία» γιά τήν ἀρχιτεκτονική μας κληρονομιά ἔπρεπε ν' ἀρχίσει πρίν ὁ τόπος στερέψει ἀπ' τούς τελευταίους δημιουργούς τῆς.

Η οἰκονομική ἀνοδική πορεία τῆς Ελλάδας μετά τόν ἐμφύλιο ἔχει στά «ύπέρ τῆς» χιλιάδες κακότεχνες κατασκευές, «ἀναπαραστάσεις τῆς παραδοσιακῆς μας ἀρχιτεκτονικῆς», πού μαζί με τήν ἀδιαφορία και τήν ἐγκατάλειψη γιά ὅ,τι ἀκόμη ἀπόμεινε, συνθέτουν τήν εἰκόνα μιᾶς χώρας πού, ἀν ὅχι τίποτα ἄλλο, ἀρνήθηκε τήν ιστορική τῆς παράδοση.

Λιθανάγλυφο ἀπ' τά Τσουβαλάδικα, 19ος αἰώνας

«ὅσα ἔμαθα νά μάθεις κι ὅσα ἔπαθα νά πάθεις»

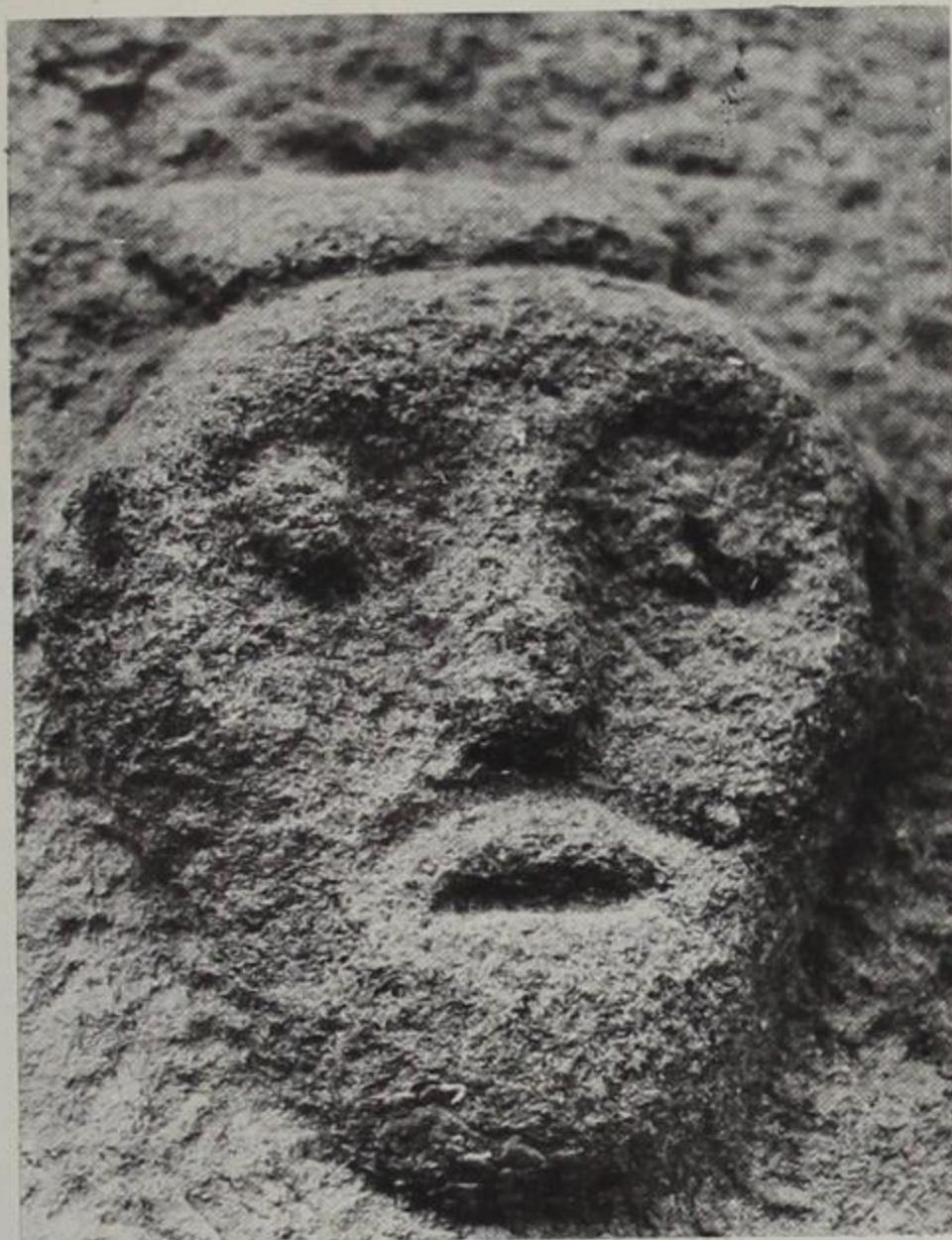
“Ολη τους ἡ τέχνη ήταν μιά λέξη: ἄργα. “Οσο πιό ἀργά δούλευαν, τόσο πιό καλοί μαστόροι ήταν. Τραγουδοῦσαν καὶ σφύριζαν στό πελέκημα γιά νά ξεχνιοῦνται καὶ νά μή βιάζονται. Γλεντοῦσαν τήν ἄργαδα τους. Θυμᾶμαι τόν πατέρα μ’ πούλεγε: «μιά ζουρλοτσουκανιά, μιά μέρα δουλειά», δηλαδή μιά ἀσχημη καλεμιά ηθελε παραπάνω ώρες δουλειά.

Διήγησή τοῦ μάστορα Δήμου Φλίνδρη

Πελεκώντας ἀγκωνάρια. Βοστίνα Πωγωνίου, 1932. Ὁρθιοι ἀπ’ ἀριστερά: Σδοῦκος Κώστας καὶ Κουλούρης Βασιλῆς. Καθιστοί: Κιόχος Γιώργος καὶ Παπαδημητρίου Ἀχιλλέας.

‘Ο μάστορας τῶν μπουλουκιῶν δημιουργοῦσε ἀπλά κι ἀθόρυβα, στὴ βάση τῶν πραγματικῶν του ἀναγκῶν. Στήν ἀπλή ἀντιμετώπιση τῆς δουλειᾶς του κρυβόταν μιά ἀπίστευτη συχνά σοφία, ἀποτέλεσμα τῆς πείρας καὶ τῆς παράδοσης. Τά ἔργα του δέν προέρχονταν ἀπό κανένα σχεδιαστήριο, ἀλλά χαράζονταν ἐπιτόπου μὲ μόνο μέτρο τὸν ἄνθρωπο καὶ τὶς ἀνάγκες του. Τό χρήσιμο, τό ἀπαραίτητο τό νιώθεις σὲ κάθε πέτρα τῆς λαϊκῆς μας ἀρχιτεκτονικῆς. ’Ομορφιά καὶ λειτουργικότητα συναγωνίζονται.

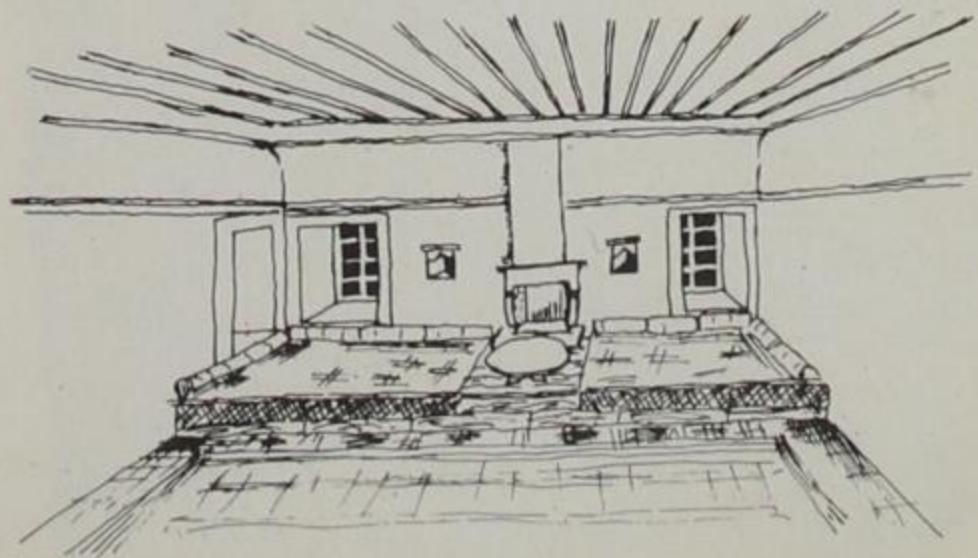

Λιθανάγλυφα κεφάλια, 19ος αιώνας.

«Ἐνας σημαντικός παράγοντας πού ἐπιδρᾶ στή διαμόρφωση τοῦ σχήματος και τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων εἶναι τό ύλικό πού χρησιμοποιεῖ κάθε φορά ὁ τεχνίτης και ἡ τεχνική πού μεταχειρίζεται. Τό διακοσμητικό θέμα ἀλλάζει καθώς περνάει ἀπό ὕλη σέ ὕλη και ἀπό τεχνική σέ τεχνική. Τό ύλικό και στά χέρια τοῦ πιό ἐπιδέξιου τεχνίτη, δέν εἶναι ἔνας ὑπάκουος δοῦλος, ἀλλά ισότιμος συνεργάτης και, μερικές φορές, πεισματάρης ἀντίπαλος. Ἡ δουλειά τοῦ τεχνίτη εἶναι ἔνας ὥραίος, ἀλλά και σκληρός ἀγώνας. Τό ξύλο, ἡ πέτρα, τό νῆμα, τό μέταλλο και τ' ἄλλα ύλικά ἔχουν τίς ἀπαιτήσεις τους. Γιά νά τά κατακτήσει ὁ τεχνίτης πρέπει νά ύποταχτεῖ στούς περιορισμούς πού τοῦ θέτουν και να αξιοποιήσει τίς δυνατότητες πού τοῦ παρέχουν. Πρῶτο στοιχεῖο ἐπιτυχίας εἶναι ἡ πλήρης γνώση τῶν ιδιοτήτων τοῦ ύλικοῦ, ὅχι μόνο γιατί θά κάνει πιό εύκολη τή δουλειά, ἀλλά κυρίως γιατί θά ἐπιτρέψει στόν τεχνίτη νά ἐπωφεληθεῖ ἀπό τά ἐκφραστικά πλεονεκτήματα πού κρύβει κάθε ύλη. Διδακτική εἰκόνα τῆς σταδιακῆς κατάκτησης τῶν μυστικῶν τῆς τέχνης μᾶς δίνει ἡ διάρθρωση τῶν παλιῶν συνεργείων, μέ τούς διαδοχικούς βαθμούς εύθύνης: τσιράκι, μαστορόπουλο, μάστορας, κάλφας, ἀρχιτεχνίτης. Ἀπό

τή μεταφορά τῶν ύλικῶν και τίς βοηθητικές ἐργασίες ὡς τή σχεδίαση τοῦ συνόλου και τήν ἐκτέλεση τῶν δύσκολων σημείων μεσολαβεῖ μακριά, ἐπίμονη και σταδιακή μαθητεία. Πλῆθος ἀπό ἐπιγραμματικές φράσεις παλιῶν μαστόρων ὑπογραμμίζουν τή σημασία τῆς τεχνικῆς ἐπάρκειας και τῆς ἐπιμέλειας γιά τήν ἐπαγγελματική προκοπή: «ὅποιος δέν τροχάει τά ἐργαλεῖα του, ἀφήνει ἀτρόχιστα τά δόντια του», «τά χρώματα κι οι γυναικες θέλουν καλό τρίψιμο γιά νά κάνουν καλά τή δουλειά», «βαρύ σφυρί στό μπακίρι ἡ δουλειά δέν κάνει χαῖρι», «μακριά ἀπό μπαγιάτικο ψάρι κι ἀπό φρέσκο ξύλο», «ὅσα ἔμαθα νά μάθεις κι ὅσα ἔπαθα νά πάθεις» και ἄλλα.

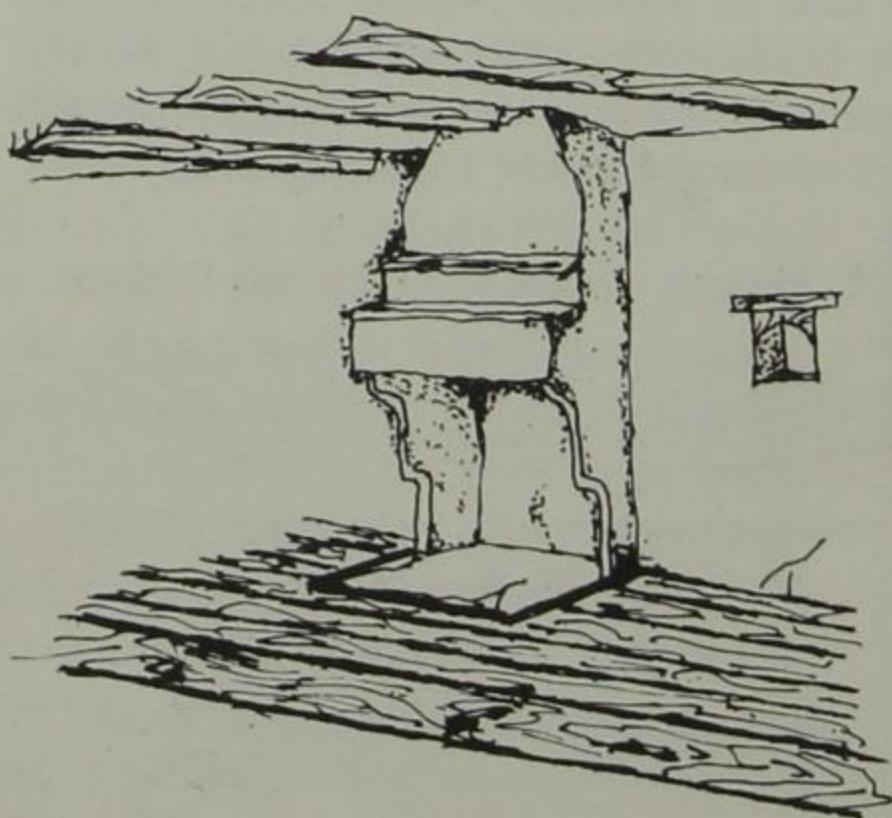
(Κ. Μακρῆ: Ἡ λαϊκή τέχνη τοῦ Πήλιου).

Οἱ πελεκάνοι τοῦ τόπου μας μιλοῦν γιά τή δουλειά τους

Υποδοχή σέ ξερολιθιά γιά δροσερό νερό, ἀπ' τά παλιά ἀλώνια στούς Σιουγκαράδες.

Οἱ πρωτομάστορες συνήθως ἦταν καὶ πελεκάνοι, ἀλλά ἂν τό μπλούκι δέν εἶχε πελεκάνο, ἐπαιρναν ἄλλον μέ μεροκάματο. "Εστηναν τζιατόρα (προχειροφτιαγμένο ύπόστεγο μέ κλαδιά ἢ τσίγκους) καὶ δούλευαν ὅλημέρις στό πελέκι. "Ολη τους ἡ τέχνη ἦταν μιά λέξη: **ἀργά**. "Οσο πιό ἀργά δούλευαν τόσο πιό καλοί μαστόροι ἦταν. Τραγουδοῦσαν καὶ σφύριζαν στό πελέκημα γιά νά ξεχνιοῦνται καὶ νά μή βιάζονται. Γλεντοῦσαν τήν ἀργάδα τους. Θυμοῦμαι τόν πατέρα μ' ποῦλεγε, «μιά ζουρλοτσουκανία μιά μέρα δουλειά», δηλαδή μιά ἄσκημη καλεμιά ἥθελε παραπάνω ὠρες δουλειά.

Τό χωριό μας ἔβγαλε πολλούς καὶ τρανούς πελεκάνους. Είχαν μεγαλύτερη ἀξία, σά νά ποῦμε ἦταν πιό τιμημένα πρόσωπα. "Επαιρναν τήν πέτρα καὶ τήν ἐκαναν λουλούδ', μεγάλ' ὑπόθεση. Ἀκόμα κι οἱ γυναῖκες στά ποτίσματα ὅταν τσακώνονταν γιά τό νερό, μέ τή φήμη τῶν μαστόρων βρίζονταν μεταξύ τους. "Ελεγε ἡ μιὰ στήν ἄλλη ὅτι ὁ ἄντρας της ἦταν κλούμπανος, ὅτι δούλευε ἀπ' τή μέσα μεριά τοῦ τοίχου, μέ λίγα λόγια δεύτερος, παρακατιανός μάστορας.

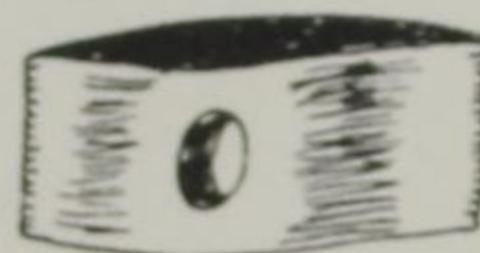
"Αν περπατήσεις στό Τσιάμικο, Πωγώνια, ὅλα τά Ζαγόρια, Λεσκοβίκ', Αργυρόκαστρο, "Αγιον" Όρος καὶ στήν Παλιά Ἑλλάδα θά βρεῖς σκαλιστά ἀπ' τούς δικούς μας πελεκάνους. Μεγάλοι τεχνίτες πού ἐμεῖς λίγο τούς προλάβαμε καὶ περσότερο τούς ἀκούσαμε. Στήν ἐποχή μας, κοντά στά 1920 μέ '30, ἐπαιρναν πενήντα δραχμές μεροκάματο, ἐνῶ οἱ μαστόρεικοι. Τά πελεκήματα τά συμφωνούσανε χωριστά. Παράδειγμα, τά τζάκια τό 1930 ἐκαναν δυό μέ τρεῖς χιλιάδες δραχμές... Ὁ πελεκάνος διάλεγε πέτρα συμπαγή, νά μήν ἔχει σχισματιές καὶ διπλωμάδες καὶ νάναι πολύ μαλακιά. Γιατί ἂν ἡ πέτρα δέν εἶχε αύτά τά χαρίσματα, δέ μποροῦσε νά εἶχε ἐπιτυχία ἔνας πελεκάνος. Ἡ ἄγρια πέτρα δέν κάνει γιά πελέκι οὕτε αύτή πού σχίζεται καὶ κάνει γοῦβες στή βελονιά. Στά Πωγώνια καὶ στά Ζαγόρια ἡ πέτρα εἶναι ἀραδωτή καὶ δύσκολα δουλεύεται, ἐνῶ στά μέρη μας εἶναι μαλακιά καὶ στρόγγυλη. Στά Πωγώνια κόβανε τήν πέτρα μέ τή βαριά κι υστερα τήν ξόρθωναν

ή τετραγώνιζαν μέ τό αφυρί γιά νά λιγοστέψουν τή δουλειά τοῦ πελεκάνου. Στά χωριά μας τήν κόβανε μέ τή βαριά και μετά τήν ξαλάφρωναν μέ τό αφυρί. Μέ τή βαριά και τις αφήνες ἀνοιγαν 3-4 τρύπες σέ άπόσταση 10-20 ἑκατοστά και τις ἔνωναν μ' ἑνα αὐλάκι πού σκάλιζαν μέ τό βελόνι· ύστερα βάζανε στίς τρύπες παλιά πέταλα ἀπό τά ζῶα ή αφήνες και χτυπώντας ρυθμικά τις αφήνες ἀνοιγαν τήν πέτρα στίς ἐπιθυμητές διαστάσεις. "Ετοι δούλευαν οι δικοί μας μαστόροι. Είχα άκουστα γιά τούς Τηνιακούς πελεκάνους πού δούλευαν μέ αφήνες, ἀλλά δέν τούς είδα. Πρώτος ὁ Πέτρος Κοντοζήσης ἐφερε τήν ἐφεύρεση αύτή ἀπ' τήν παλιά Ἑλλάδα. Στήν τεχνική αύτή είχε μεγάλη σημασία ή ἀκριβής ἐφαρμογή τῆς αφήνας. Χρησιμοποιούσαν πολύ μικρές αφήνες, ἐναρμονισμένες στή αφηνιά χωρις πέταλα. Οι αφήνες ἔσφιγγαν τήν πέτρα και μ' ἑνα - δυό χτυπήματα τῆς βαριοπούλας κόβονταν σάν μέ τό πριόνι.

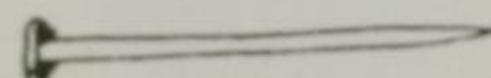
"Υστερα άναλαμβαναν οι πελεκάνοι πρώτα μέ τό βελόνι κατεργάζονταν τήν πέτρα παίρνοντας τά «χοντρά» γιά νά φτιάξουν ἐπίπεδες ἐπιφάνειες, τό «πανί». Εστρωναν μετά τήν ἀνώμαλη ἐπιφάνεια μέ τή «χτενιά» και μέ τό «λούστρο», ἑνα είδος καλεμιοῦ, γυάλιζαν τήν ἐπιφάνεια. Πάνω ἐκεὶ σχεδιαζαν τό «κέντημα» μέ βελόνι ἥ μολύβι. Εάν τό πελέκημα προχωρούσε και κόβονταν κανένα κομμάτι τῆς πέτρας, ἀμέσως κολλούσαν τό κομμάτι μέ ἀσπρη ἀσβέστη και ζάχαρη.

"Η ζάχαρη μαζί μέ τόν ἀσβέστη γίνεται πολύ δυνατή κόλλα πού δύσκολα ξεκολλάει, ὅρκει νά μή βραχεῖ.

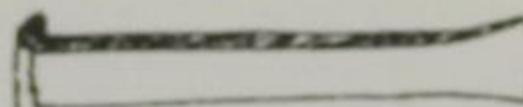
Τά έργαλεια πού χρησιμοποιούσαμε στό πελέκημα ἦταν πολύτιμοι σύντροφοι. Τ' ἀγαπούσαμε σά παιδιά μας και τά κουβαλούσαμε μέ προσοχή, μή πάθουν τίποτα. Πρίν ξεκινήσουμε γιά ταξίδι κάθε μάστορας τά πήγαινε στους γύφτους γιά ἐπιδιόρθωμα. Ένας καλός πελεκάνος ἐπρεπε νόχει 40 μέ 50 αφήνες και βελόνια. Νόβλεπες ὅταν ξεκινούσαν τά μπλούκια γιά ταξίδι, τά μιαδιά γομάρια ἦταν φορτωμένα έργαλεια. «Τσοκάνια», «πήχη» γιά τά πρέκια, δην δέν ἐφτανε τή «γωνιά», «ματρακάδες», «κοπίδια», «βελόνια», «αφήνες», «υπιθιολίτικα», «χτενιά», πού ἀπ' τή μιά μεριά είχε χοντρά δόντια γιά τή χοντροδουλειά κι ἀπ' τήν ὄλη λεπτά γιά τήν καθαρή δουλειά. Είχαμε μαζί μας και «κουμπάσο», τό διαφήτη, γιά νά βγάζουμε τά στρογγυλά. Σήμερα οι μαστόροι στά καλούπια χρησιμοποιούν μόνο σκεπάρι και κανένα ύποδεκάμετρο

ΧΤΕΝΙΑ

ΒΕΛΟΝΙ

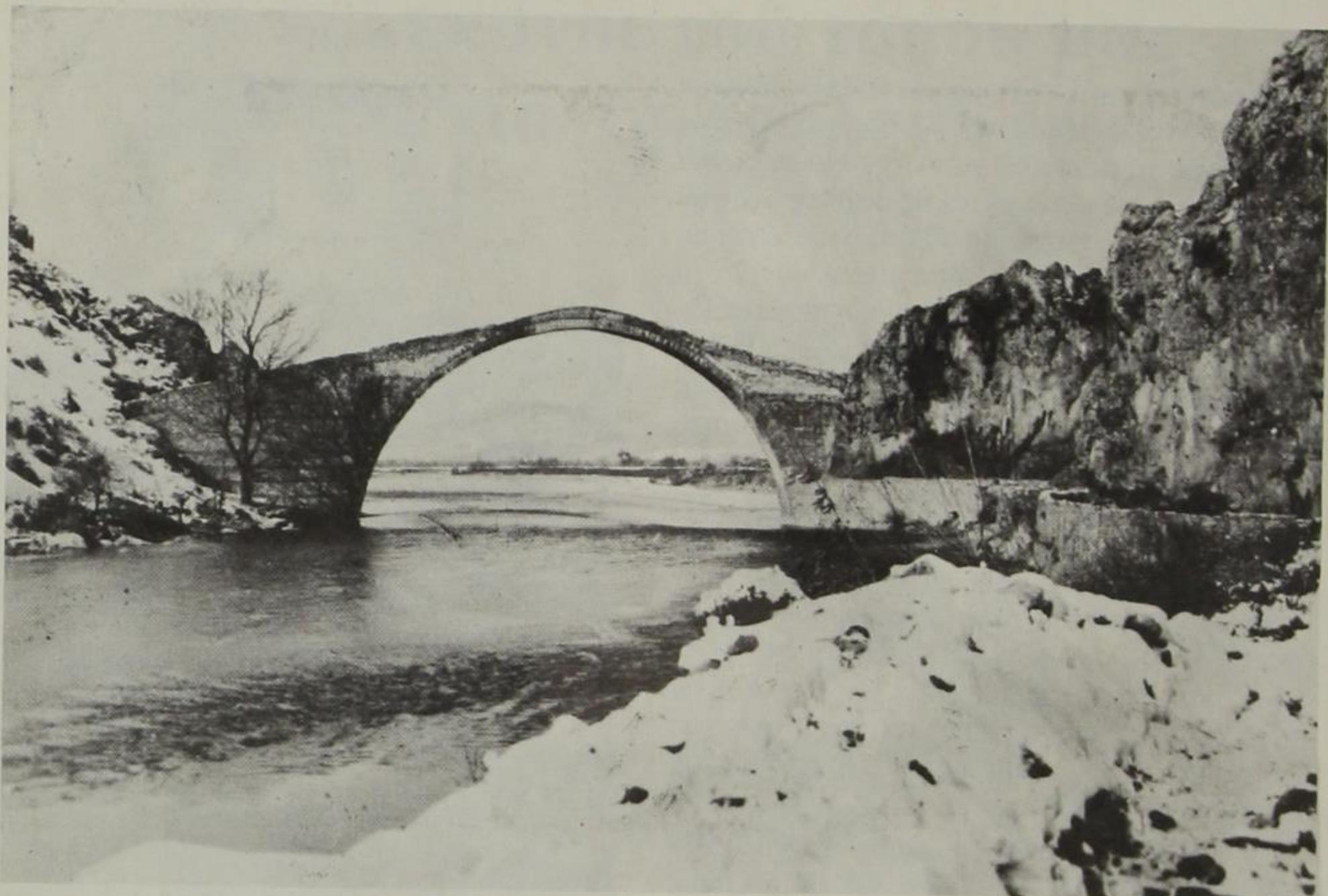
ΚΟΛΕΜΙ

ΜΑΤΡΑΙΑΣ

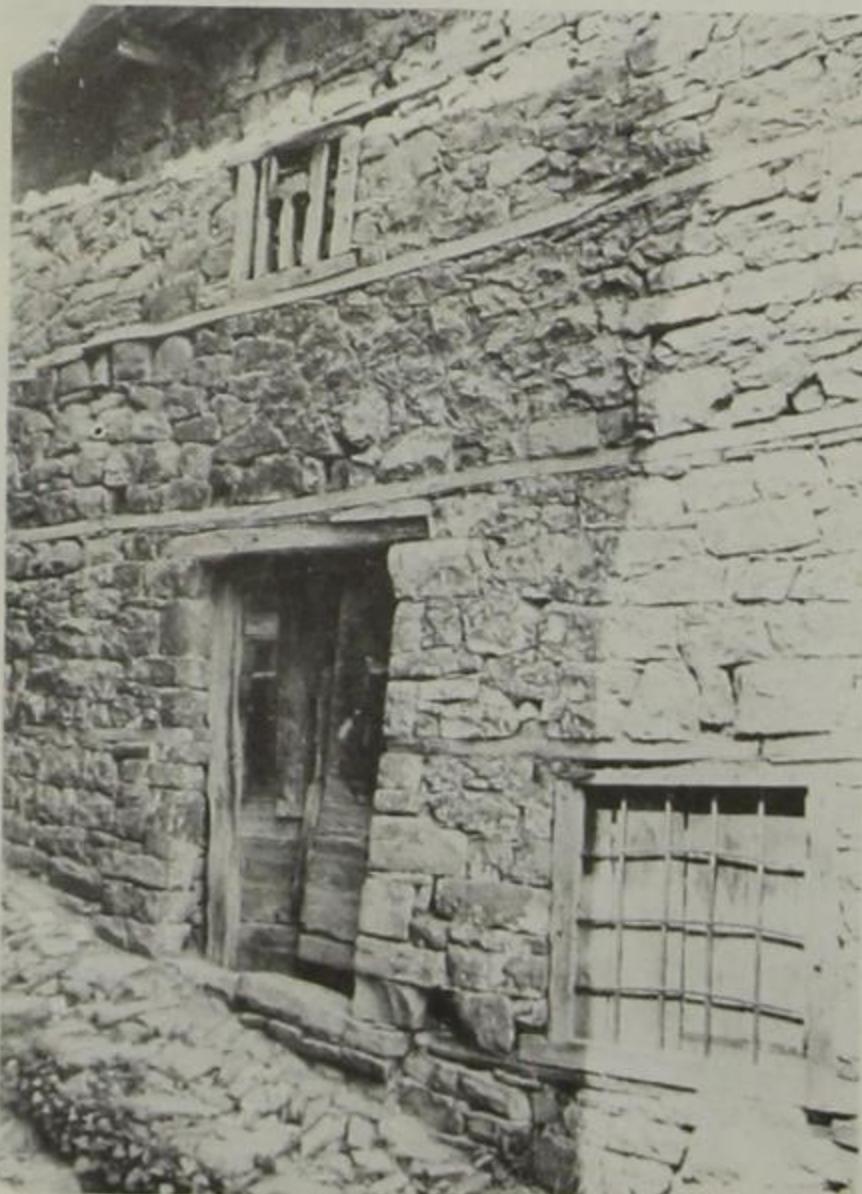
"Ο πελεκάνος Πέτρος Κοντοζήσης (πίσω δεξιά) μέ τό μπλούκι του. Πειραιάς 1929.

Τό γεφύρι τῆς Κάτω Κόνιτσας. Κατασκευή Ζιώγα Φρόντζου, 1870.

Τοιχοποιία ἀπ' τά Τσουβαλάδικα (μαχαλάς) μι παλιό παράθυρο, 18ος αἰώνας.

· Απλοποιήθηκαν τά πράματα, χάθηκε ḥ καλή ḥ τέχνη.

Τά κεντήματα στήν πέτρα ḥθελαν φαντασία και πολύ μεράκι. Εμεῖς στόν καιρό μας βγάζαμε σχέδια ḥνάλογα μέ τό πνεῦμα μας ḥ βλέπαμε τά παλιά πού είχαν σπουδαϊο πελέκημα. Πολλοί σχεδίαζαν τήν πέτρα μέ μολύβι κι μετά πελεκοῦσαν, ḥλλοι ḥμως είχαν καλό χέρι και δούλευαν τό καλέμι χωρίς σχέδιο. Φτιάχναμε ḥγκωνάρια, πόρτες μέ βάση και κιονόκρανα, πρέκια, καμαρόλιθα, τζάκια πελεκητά. Εκεī ḥταν ḥ μεγάλη μαστοριά, γιατί τό τζάκι ḥκριβοπληρώνονταν κι ḥσο νάναι ḥταν δύσκολη δουλειά γιά κάθε πελεκάνο. Πάντως τό καθαρό πελέκημα μέ λουλούδια, σταυρούς, πουλιά και μέ ψηλοβελονιά σταμάτησε ḥκεī γύρω στά 1930. Στέρεψαν, νά ποῦμε τήν ḥλήθεια, οι τρανοί πελεκάνοι, χάλασε ḥ τέχνη.

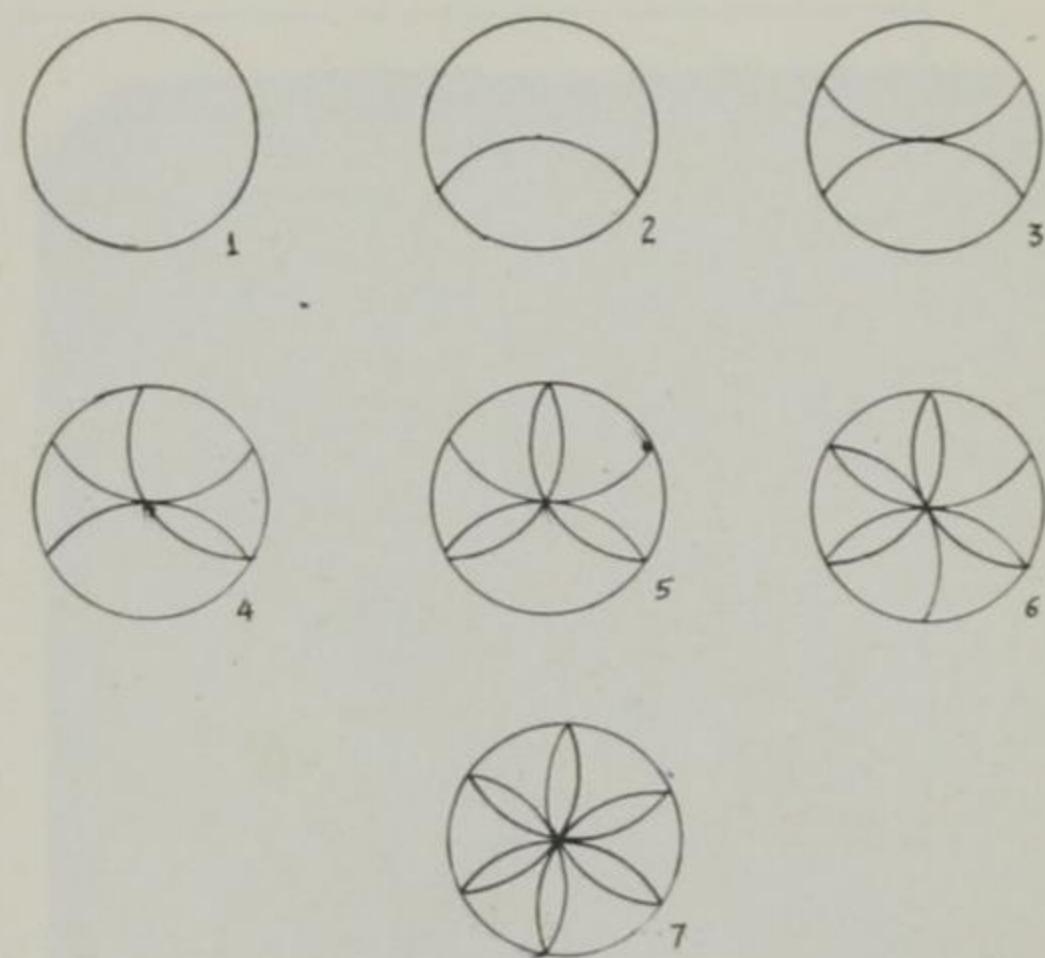
Παλιότερα οι δουλειές ḥταν μετρημένες κι ḥ κόσμος κοιτοῦσε τήν καλύτερη δουλειά. Τά μπλούκια ḥταν ḥναγκασμένα νά δουλεύουν καθαρά, γιατί δύσκολα ḥφκιανες καλό ḥνομα. ḥλίμονο στό κακό ḥνομα, γιατί θυμᾶμαι μπλούκια πού γυρνοῦσαν μήνες χωρίς δουλειά.

Τά μέρη πού δουλεύαμε τάχαμαν σάν τοιφλίκια. Ο καλός πελεκάνος δύσκολα ἔφευγε ἀπ' τήν περιοχή, γιατί ὅλοι τόν προτιμοῦσαν. Χρόνια ἦταν οι δικοί μας στά Πωγώνια και στά Ζαγόρια μέ καλό ὄνομα. Δέ μπόρεσαν νά πλησιάσουν ἄλλοι μαστόροι ἐκεῖ, γιατί ἦταν δικά μας χωράφια κι ἡ δουλειά μας καλή. Ποιόν νά πρωτοθυμηθῶ; Χρόνια στά Πωγώνια ὁ Ἀριστείδης Βαλτᾶς, ὁ Πέτρος Κοντοζήσης, στά Ζαγόρια ὁ Νικόλας Γιαντσούλης, στό Βόλο ὁ Κώτα Φλώρος, ὁ Δέδος κι ὁ Νικόλας Χρυσάφης στό Μεσολόγγι κι ἄλλοι πολλοί. Οι περισσότεροι δούλεψαν και γέρασαν στόν ἴδιο τόπο, γιατί ἔκαναν καθαρή δουλειά. Ἐρχονταν γιά γεράματα στό χωριό και τούς σέβονταν ὁ κόσμος. Είναι μεγάλη ὑπόθεση τό πελέκημα τῆς πέτρας, χρειάζεται καλλιτεχνία. Γιά τήρα μιά πέτρα, ἔναν ὄγκο και σκέψου πώς θά γίνει πρέκι γεμάτο λουλούδια και πουλιά. Ἡθελε μεράκι και πολύ ὑπομονή γιά νά γεννηθοῦν ἐκεῖνα τά καμαρωτά, οί κλάρες μέ τά φύλλα και τά σταφύλια, τά φεγγάρια κι οί μπακλαβάδες.

Στενοχωριέμαι πού πέθαναν ἐκεῖνοι οι τεχνίτες πού ἄρπαζαν τό καλέμι και χόρευε τό χέρι τους πάνω στήν πέτρα, ὥρες σκυφτοί χωρίς νά σηκώνουν κεφάλι. Μερακλῆδες ἄνθρωποι σκάλιζαν και τραγουδοῦσαν κι ὅλο ἔπιναν κρασί ἡ τσίπουρο ἀπ' τό παγούρι γιά περισσότερη ἐμπνευση. Οι καλύτεροι ἔβγαζαν πάνω ἀπό δώδεκα και δεκαπέντε ἀγκωνάρια τή μέρα. Σήμερα βγήκανε τά μηχανήματα γιά τό κόψιμο τῆς πέτρας. «Χτενιά» και «κόπανο» σπάνια χρησιμοποιοῦμε. Παλιά ἔνας πελεκάνος ἔφκιανε δέκα τζάκια σ' ὅλη του τή ζωή. Σήμερα, ἐγώ ἀπ' τό 1957 ὥς τά σήμερα ἔχτισα 850 τζάκια. Μήν απορήσεις γιά τόν ἀριθμό, γιατί είναι ἔτοιμα, ψεύτικα κι χωρίς ὁμορφιά. Χρήσιμοποιώ τοῦβλα Θεσσαλονίκης μέ ἐπένδυση ἀπό μάρμαρο και τά πιό ἀκριβά μέ ἐπένδυση μαύρη πέτρα σέ τύπο βυζαντινό. Στό χωριάτικο στύλο ἔφκιασα μόνο τέσσερα. Μόνο ἐγώ κι ὁ Γιώργος Φλίνδρης μείναμε πού πελεκάμε ἀκόμα.

Ονομαστοί τεχνίτες ἀπ' τό χωριό μας πού ἐλάχιστα θυμούμαστε, ἦταν ὁ Ζιώγας Φρόντζος κι ὁ Λάμπρος Μπέτσας.

Ο Ζιώγας Φρόντζος ἦταν σπουδαῖος. Αύτός ἔφκιαξε τό γιοφύρι τῆς Κάτω Κόνιτσας πού σήμερα τό θαυμάζουν. Δύσκολη δουλειά, ἀφοῦ και τώρα τρομάζεις, ὅταν βλέπεις τά πελεκημένα ἀγκωνάρια μέ τί τέχνη είναι φκιαγμένα. Μολογοῦσαν πώς ὁ ἴδιος ἔκανε και τόν τούρκικο στρατώνα τῆς Κόνιτσας.

Διαδοχικές φάσεις γιά τό ζωγράφισμα τοῦ φεγγαριοῦ σέ πέτρα μέ μολύβι και ποτήρι.

Ο πελεκάνος Βασίλης Στύλος μέ τήν οἰκογένειά του. Πυρσόγιαννη, 1930.

Ο πελεκάνος Γιάννης Νίτσος (Δέδος). Μεσολόγγι, ἀρχές του αἰώνα.

Ο Λάμπρο - Μπέτσας εζησε ώς κοντά στήν ἀπελευθέρωση. Θυμάμαι ποϋλεγαν οι παλιοί πώς, ὅταν ἐσκαβαν τά θέμελα τοῦ Ἀγιώρη στά 1905, πῆραν χῶμα και τό πῆγαν νά πεῖ τή γνώμη του γιά τό ἔδαφος. Ἡταν γέροντας και τυφλός, ἀλλά τόν ἐκτιμοῦσαν ὅλοι οι μαστόροι και τόν σέβονταν. Ἐπιασε τό χῶμα στά χέρια, τότριψε στίς παλάμες και εἶπε στούς μαστόρους νά προχωρήσουν τό χτίσιμο.

Σπουδαῖος πελεκάνος ἦταν ὁ Γιάννης Νίτσος (Δέδος), πού δούλεψε χρόνια σ' ὅλο ἀρχοντικά στό Μεσολόγγι μαζί μέ τό Νικόλα Χρυσάφη. Πέθανε κοντά στά 1925. Ἀφησε δυό ώραια τζάκια, ἕνα τοῦ Καρακώστα, πού βρίσκεται στό τουριστικό περίπτερο τοῦ Φρόντζου στά Γιάννενα, κι ἔνα στό σπίτι του πού τό κουβάλησε στή Γουμενίτσα πέρσι ὁ Λευτέρης Βαζούκης. Καθαρή δουλειά και καλλιτεχνία πολλή ἔχουν και τά δυό τά τζάκια. Λιοντάρια, κλιματίδες και πέργουλα τά βλέπεις και φαίνονται ζωντανά. Πάντως είχε μεγάλη εύχέρεια κι ἀπόδοση στή δουλειά του. Ὁταν πελεκοῦσε τό χειμώνα στό χωριό μαζεύονταν και τόν παρακολουθοῦσαν πολλοί νέοι πού είχαν ὄρεξη γιά πελέκημα.

Ἄφθαστος πελεκάνος ἦταν κι ὁ Γιώργος Παπανικολάου (Στρέκος), πού δούλεψε στό "Αγιον" Ορος μαζί μέ τόν πατέρα του. Ἐργάστηκε σάν πελεκητής στόν "Αγιο Γεώργιο τῆς Κορυτσᾶς και στό δικό μας Ἀγιώρη. Πελέκησε μονοκόμματο παράθυρο πάνω ἀπό τό ἄγιο βῆμα και ἄλλο ἔνα στρόγγυλο παράθυρο μέ σκαλιστή μορφή ἀγγέλου πάνω ἀπό τήν κυρία εἰσοδο τῆς ἐκκλησιᾶς. Δικιά του δουλειά εἶναι και ἡ νότια θύρα τοῦ Ἀγιώρη πού φαίνεται ἡ καθαρή δουλειά, παρ' ὅτι ἡ πέτρα σαπίζει ἀπό τήν ύγρασία. Ο γιός του Θόδωρος Παπανικολάου ἔμοιασε τόν πατέρα του. Ἐχτισε τήν ἐκκλησία τῶν Ταξιαρχῶν στό Αίτωλικό και πελέκησε ἐναντύμβο πού ώς τά πρόπερσι σώζονταν ἔξω ἀπό τόν Ἀγιώρη.

Ο Πέτρος Κοντοζήσης ἄφησε ἐποχή σάν πελεκάνος, γιατί ἦταν πολύ ταχύς στό πελέκι κι ὁ καλύτερος κόφτης πού γνωρίσαμε στήν ἐποχή μας.

Ἐκανε τήν σκαλονάδα τοῦ Ἀγιώρη, σπουδαῖο ἔργο, πού και σήμερα τό χαιρεσαι. Εἶχε τήν ίκανότητα νά ἐφαρμόζει τά πέτρινα σκαλοπάτια μέ τέτοια ἐφαρμογή πού ἔμπαινε τό ἔνα πάνω στό ἄλλο χωρίς ὑποστήριγμα ἀπό κάτω, παρά μόνο ἀπό τό μέρος τοῦ τοίχου. Δυό καλά τζάκια πελέκησε στοῦ Βασίλη Πρωτόπαπα στή Στράτιανη. Δούλεψε χρόνια στά Πωγώνια. Τόν θυμάμαι, είχε κάτι χέρια ζιουγκλά, ἄρπαζε τά ἀγκωνάρια λοιπόν -πάρτε μάτ- - πότε τάπιανε, πότε τάβγαζε. «Μπάρμπα Πέτρο, ἔνα ἀγκωνάρ», φώναζες. «"Ελα πάρτο», ἀπαντοῦσε. «Οσο νά κατέβεις ἦταν ἔτοιμο. Αύτός πρῶτος χρησιμοποίησε μέ μεγάλη ἐπιτυχία τή σφηνιά και μάθαμε υστερα κι ἐμεῖς. Ἡταν ὁ δάσκαλός μας. Μετά, ἀπό τόν Πέτρο ἔμαθε ὁ Τόλης ο Μπαλτᾶς στό μαντέμι. Ἡταν φοβερός, τό λέω και τό ξαναλέω, ἥταν φοβερός. "Αμα ἔβλεπε νταμάρι, τό ξεκοκάλιζε· ἥταν τό στοιχεῖο του.

Φημισμένοι πελεκάνοι ἦταν κι ὁ Γούσιας Παπανικολάου κι ὁ Γιώργος Βατσκαλῆς πού ἄφησαν ἔργα ἔξω ἀπό τό χωριό.

Ο Λάμπρος κι ὁ Γιάννης Φλίνδρης ἄφησαν καθαρές δουλειές ὅπου κι ἀν ἐργάστηκαν. Παλιά δούλεψαν στό Λεσκοβίκι, Γουρανοί και στούς Γοργοτσιάτες ἔκαναν ἐκκλησία. Τό 1912 πελέκησαν τό σχολειό στό Λουκᾶ Τριπόλεως και ἐκκλησιές στά Τσιαπιανά και Μελίκη Βεροίας. Μαζί μέ τόν Ἀντρέα και Νικόλα Αδάμο, τόν Ἀντρέα Παπακώστα και τόν Κώστα Σερίφη ἔχτισαν ἐκκλησιά περίφημη στό Νιόκαστρο.

1

2

3

1. Καμινάδα σπιτιοῦ Λ. Γκάσιου, 20ός αἰώνας.

2. Καμινάδα σπιτιοῦ Ν. Σούρλα, 18ος αἰώνας.

3. Καμινάδα σπιτιοῦ Α. Ζγολόμπη, 19ος αἰώνας.

Ο Λάμπρος Φλίνδρης πελέκησε ἔνα ώραιο τζάκι πού σήμερα βρίσκεται στό σπίτι τοῦ Στέφου Φλίνδρη. (Η σύνταξη τοῦ Αρμολόι μέλυπη τῆς ἀνακοινώνει πώς ὁ Στέφος Φλίνδρης εἶναι ὁ μόνος ἀπ' τοὺς χωριανούς μας πού ἀρνήθηκε νά φωτογραφίσουμε τό τζάκι του).

Από τούς πρώτους πελεκάνους καὶ μέιστορια ἤταν ὁ Κώτσιο Κινῆς. "Εχει ἔνα καμπαναριό στά Φαστανιά μονάχος του φκιαγμένο. Πελεκοῦσε σκαλοπάτια μέ δικά του σχέδια, είχε καλεμιά καλή, ἀλλά οι Πυρσογιαννίτες τόν είχαν γιά τίποτα.

Ονομαστά ἔργα ἄφησαν κι ὁ Τόλαρος Φρόντζος στό Πωγώνι, ὁ Ζῆκο Στέκος στήν Παλιά Ελλάδα, ὁ Νικόλας Γιαντσούλης στό Ζαγόρι, ὁ Γιάννης Μπαζιούκας, ὁ Λάμπρος Γκεραβέλης καὶ πολλοί ἄλλοι πελεκάνοι πού ξεχνάω τώρα.

Αφήνω τελευταῖο τό Βασίλη Στύλο γιατί είχε δικιά του τεχνική. Δούλεψε κοντά στό χωριό μέχρι τό Λισκάτοι. Πελέκησε καλά ἀγκωνάρια στό παλιό ξενοδοχεῖο, στό σπίτι τοῦ Λάμπρου Γκάσιου καὶ στοῦ Τάκη Ματαρᾶ πού σώζονται ὡς τά σήμερα. Νέος ἀκόμα σκάλισε στά 1912 τό δικό του τζάκι μέ ώραιο δικέφαλο καὶ ἀντίθετα κιονόκρανα στό «λαπά». Τό 1928 ἔκανε τό τζάκι τοῦ Μήτσου Ντόβα, πού ἀργότερα ζωγράφισε ἔνας φέρβος πού ζωγράφισε καὶ τόν Αγιώρη. Ο Στύλος ὅμως δέν είχε καλή φαντασία, γιατί είχε ἔνα σχέδιο καὶ τό ἄλλαζε ἐλαφρά. Μετά ἄφηνε τό πελέκι κι ἔκανε τό μυλωνά, τόν κυρατζῆ. Εγώ νομίζω ἤταν μπασταρδεμένος πελεκάνος, ἃν κι είχε πολύ καλή καλεμιά. Δέν ἤταν πεσμένος ἀπάνω στή δουλειά. "Ολο ἀνακατεύονταν μέ πολλές δουλειές κι ἔτσι σέ ξεχνάει καὶ ἡ τέχνη.

Η παραστιά (πυρουστιά): κέντρο τοῦ ἀγροτικοῦ σπιτιοῦ καί τῆς οἰκιακῆς τεχνολογίας

Απόσπασμα ἀπό πανεπιστημιακές
παραδόσεις τῆς καθηγήτριας
Άλκης Κυριακίδου - Νέστορος
στό μάθημα τῆς Λαογραφίας

Η λέξη παραστιά είναι σέ πολλά μέρη συνώνυμη μέ τή λέξη κατοικία. Γιά νά δειξουν -στά μέρη ὅπου ή δομή τῆς οίκογένειας τό ἀπαιτεῖται κάθε καινούρια οίκογένεια πρέπει νά ἔχει τό σπίτι της, λένε: «*Ἄμ γέν' τι στήν ἴδια παραστιά;*»

Η παραστιά είναι τό κέντρο τοῦ σπιτιοῦ – και στίς πιό πρωτογονικές μορφές ὅχι μόνο μεταφορικά, ἀλλά και κυριολεκτικά. Αργότερα τή μετάφεραν στή *«γωνιά»* και χρησιμοποίησαν καπνοδόχο.

Η παραστιά ἔχει πολλά ὄνόματα: παραστιά και νιστιά κτλ., ἀγνίστρα ἢ ὁγνίστρα, φωτογωνιά, παραφωτιά, φόκος, τσιμινιά, πυρουστιά. Σέ πολλά μέρη τό δωμάτιο ὅπου βρίσκεται πήρε τό ὄνομα ἀπ' αὐτήν, πράγμα πού δείχνει, ἀκριβῶς, ὅτι είναι τό κέντρο τῆς ζωῆς (Τσακωνιά: γωνιά, Αράχωβα: παραστιά).

Η παραστιά είναι ἐπίσης κέντρο τῆς οἰκιακῆς τεχνολογίας, γιατί ἔκει καίει ἡ φωτιά, ἡ πρώτη φυσική δύναμη πού δάμασε ὁ ἀνθρωπος. Η φωτιά πού καίει στό τζάκι δέν είναι ἡ φυσική δύναμη, ἀδέσμευτη και φοβερή, ἀλλά δαμασμένη μέσα στό μαγικό κύκλο τῆς ἐστίας. Ανήκει στόν πολιτισμό: ἔξυπηρετεῖ τίς ἀνάγκες παρασκευῆς τῆς τροφῆς, τῆς ζέστης και τοῦ φωτισμοῦ.

Ολοι οι λαοί ἔχουν μύθους γιά τήν προέλευση τῆς φωτιᾶς. Στό σύνολό τους οι μύθοι αύτοί, παρατηρεῖ ὁ Frazer, ἀφήνουν νά ἐννοηθεῖ ὅτι, ὅσον ἀφορᾶ τίς σχέσεις τῆς μέ τή φωτιά, ἡ ἀνθρωπότητα πέρασε ἀπό τρεῖς φάσεις: **α)** πῶς ζοῦσαν δίχως τή φωτιά, **β)** ὅταν τήν μεταχειρίζονταν, ἀλλά δέν ἥξεραν πῶς νά τήν ἀνάψουν, **γ)** ὅταν ἔμαθαν νά τήν ἀνάβουν.

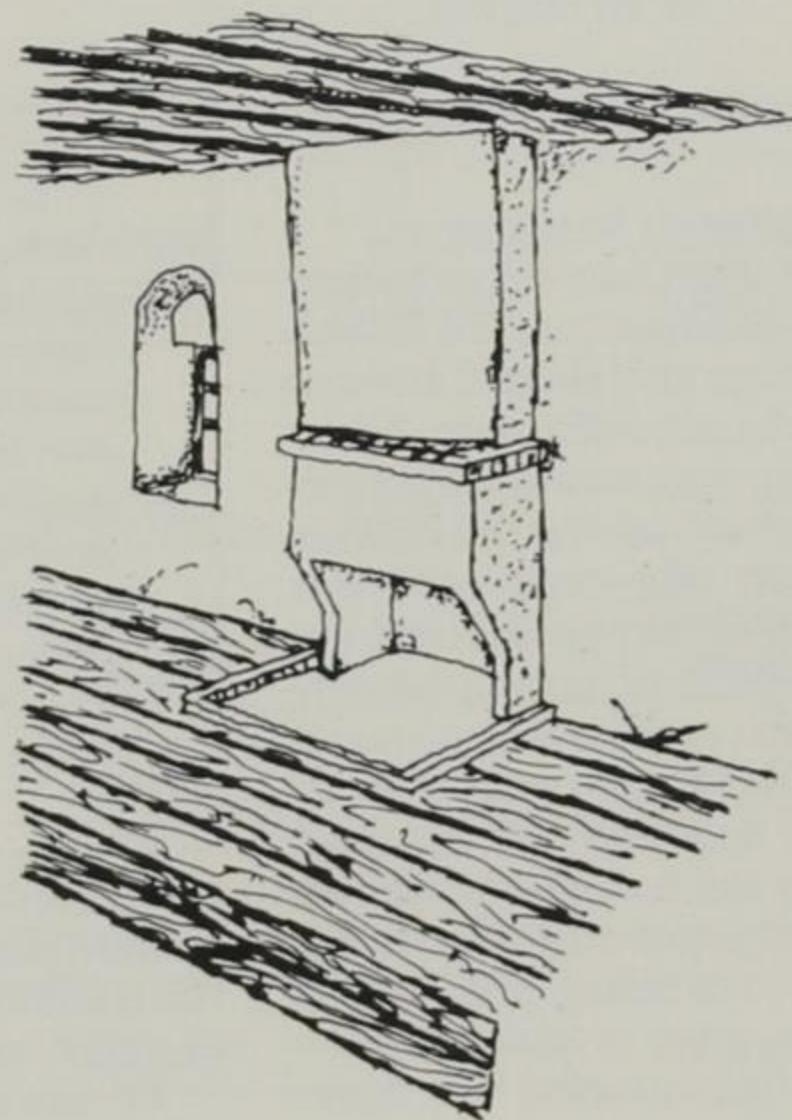
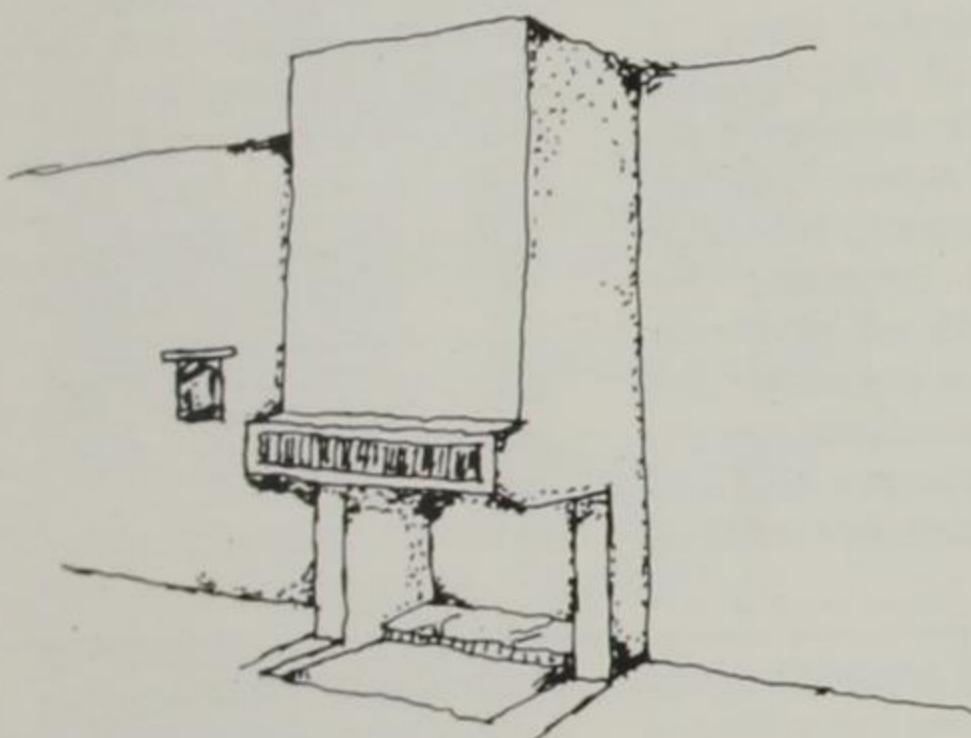
1. Η τεχνική τῆς κατασκευῆς τῆς παραστιᾶς.

a. Στό κατώ.

Η κατασκευή τῆς παραστιᾶς δέν παρουσιάζει πρόβλημα στό ίσόγειο: τοποθετεῖται στή μέση τοῦ τοίχου, μ' ἔνα ἄνοιγμα ἡ στή γωνιά μέ καπνοδόχο, ἡ ὅποια ἔχει διάφορα κατά τόπους ὄνόματα (Μυτιλήνη: νύφη, Κάλυμνος: φανόχτης).

b. Στό ἀνώ.

Ἐδῶ παρουσιάζεται μιά τεχνική δυσκολία. Παντοῦ σκέφτηκαν νά κατασκευάσουν ἔνα χωμάτινο βάθρο, πάνω στό ὅποιο στρώνουν πλάκες γιά τήν παραστιά. Στά χωριά τοῦ Διδυμότειχου (**Μέγας**: Θρακικαὶ οἰκήσεις) κατασκεύασαν αύτό τό ύπόβαθρο μέ τόν ἀπλούστερο τρόπο: ὅλος ὁ χῶρος κάτω ἀπό τήν παραστιά γέμισε μέ χῶμα, ὥστε ἡ ἐπιχωματωση (γιόμωμα) νά πιάσει μεγάλο μέρος ἀπό τό κατώ. Στήν Αίτωλία και τήν Ήπειρο, ὅπου ἡ παραστιά κατέχει τό κέντρο τοῦ δωματίου, στό

άνωι, τοποθετοῦνται έγκαρσια πρός τά πάτερα ξύλα λυγισμένα (γωνόξυλα) και σχηματίζεται έτσι ένα πλατύ κοίλωμα πού γεμίζει χῶμα, ἐπιστρώνεται μέ πλάκες (άλωνι) και στήν περίμετρό του μπαίνουν ὅρθιες πλάκες (γωνολίθαρα), πού περιορίζουν τὸν κύκλο τῆς ἐστίας. Πάνω ἀπό τὴν παραστιά (στήν Αίτωλίᾳ λέγεται «γωνιά» ἐστω και ἂν βρίσκεται στὸ κέντρο τοῦ δωματίου) κρέμεται ἀπό τὸ δοκάρι ἡ «άγκούτσα» (κρεμάστρα) ἀπ' ὅπου κρεμίεται μὲ μιάν ἀλυσίδα (άρβαλι) τὸ κακάβι γιά τὸ μαγείρεμα (**Λουκόπουλος**: Αίτωλικαι Οἰκήσεις).

Στά θεσσαλικά Ἀγραφα, Ἀράχοβα κτλ., ὅπου ἡ ἐστία μεταφέρθηκε στὸν τοῖχο, κατασκευάζεται ὅμοιο ὑπόβαθρο, σάν χελιδονοφωλιά (κρέμα λέγεται στήν Ἀράχοβα).

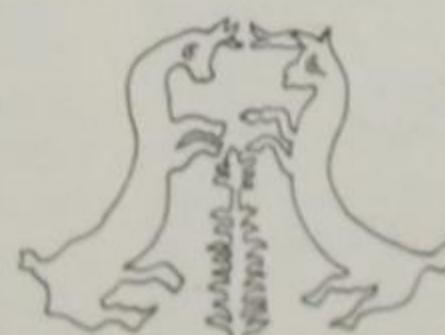
2. **Η παραστιά όργανώνει τὸ χῶρο.**
Δεξιά τῆς κάθεται ὁ ἄντρας, ἀριστερά ἡ γυναίκα, ἀπέναντι τὰ παιδιά.
3. **Οι λειτουργίες τῆς παραστιᾶς.**
 - a. *Μαγείρεμα – ψήσιμο.*
Πρώτη διάσπαση: φοῦρνος. Δεύτερη διάσπαση: χωριστό μαγεριό.

6. Ζέστη

Ἐκτός ἀπό τὴν παραστιά, μαγκάλια και τουντούρι.

γ. Φωτισμός

Ἐπίσης: δαυλιά, τσιρέκια (μικρά πήλινα λυχνάρια) κ.ἄ. κατά τόπους.

Άνοιχτή έπιστολή στόν κ. Νομάρχη

Η ιστορία ένός δρόμου...

Αξιότιμε κ. Νομάρχα,
τά σέβη μας και καλωσορί-
σατε στό νομό μας. Τό ΑΡΜΟ-
ΛΟΙ ευχεται ύγεια και έπιτυχια
στά νέα σας καθήκοντα. Σίγου-
ρα δέν είναι σωστό νά γκρινιά-
ζει κανείς μέ τήν πρώτη έπα-
φή. Θά σᾶς παρακαλούσαμε
ὅμως νά άντιμετωπίσετε μέ
κατανόηση τίς ὅποιες άκροτη-
τες πού γεννάει ίσως τό παρά-
πονο και ή όργη μας.

Τό παράπονο γιά τήν κατά-
σταση τοῦ δρόμου τῆς Πυρσό-
γιαννης, γιατί αύτό είναι τό θέ-
μα τῆς έπιστολῆς μας, μαζί μέ
τήν όργη γιά τό παραπάνω κεί-
μενο διαμαρτυρίας τῶν έργο-
λάβων.

"Ισως μᾶς δικαιολογήσετε,
ἄν μέ τό καλό σᾶς φέρει ο δρό-
μος στά χωριά τοῦ Γράμμου.
Στή συμβολή τῆς έθνικῆς όδοῦ
πρός τήν Πυρσόγιαννη φυσιο-
λογικά θά σταματήσετε, έξαιτί-
ας τῆς άθλιας κατάστασης τοῦ
δρόμου.

Δέν πρέπει νά νομίσετε ότι
μιλᾶμε άπό τρίποδος. "Ο, τί¹
γράφουμε είναι έμπειρίες τῶν
χωριῶν μας, πού αισθάνονται
καταδικασμένα νά έκφρασουν
τό παράπονό τους και ύποχρε-
ωμένα νά άμυνθοῦν γιά τούς
κινδύνους πού δημιουργεῖ ή
κατάσταση τοῦ δρόμου.

Τόν περασμένο χρόνο ά-
σφαλτοστρώθηκε ένα τμῆμα 3
χιλιόμετρα. Η έργολαβία πε-
ριλάμβανε τήν κατασκευή ύπό-
βασης 3Α, πάχος 10 έκ. και ά-
σφαλτικό άνοιχτῆς σύνθεσης
(ήμιεμποτισμένο σκυρωτό).

Πρίν περάσουν 4-5 μῆνες
άπό τήν κατασκευή, η άσφαλ-
τος καταστράφηκε σχηματί-
ζοντας έπικινδυνούς ὄγκους
καταμεσῆς στό δρόμο. "Αν
περνοῦσαν αύτοκίνητα και
ζῶα, σήμερα άμφιβάλλουμε άν

Οι έργολάβοι διαμαρτύρονται

Ο Σύνδεσμος Έργολη-
πτῶν Δημοσίων Έργων Ιω-
αννίνων μέ ύπομνημά του
πρός τούς ύπουργούς Δη-
μοσίων Έργων, Εσωτερι-
κῶν, Νομάρχες Ήπειρου κι
άρμόδιες ύπηρεσίες, δια-
μαρτύρεται γιά τίς άναθέ-
σεις έργων στή ΜΟΜΑ. Στή
διαμαρτυρία άναφέρεται οτι
τά μέλη του τήν τελευταία
διετία περιήλθαν «άπό έ-

παγγελματικῆς πλευρᾶς σέ
άφορητον και άθλιαν οικο-
νομικήν κατάστασιν μέ κιν-
δυνον τήν έξαφάνιση σοβα-
ρῶν κατασκευαστικῶν μο-
νάδων» και ότι «πάρα πολ-
λοί άνθρωποι πού έξασφά-
λιζαν τό μεροκάματο περι-
έρχονται άπό γραφείο σέ
γραφείο ζητώντας δου-
λειά».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ 11-3-78

καί τά γομάρια μποροῦν νά πε-
ράσουν χωρίς νά σκοντάψουν.
Καί ή εύθυνη είναι άποκλειστι-
κά τοῦ έργολάβου.

Γι' αύτό και οι τεχνικές ύ-
πηρεσίες τῆς Νομαρχίας, πρίν
παραλάβουν τό έργο, θά πρέ-
πε νά άναγκάσουν τόν ύπεύ-
θυνο νά έπισκευάσει ή νά ξα-

ναφκιάξει τό δρόμο.
Κ. Νομάρχα, σᾶς περιμένουμε
στό πανηγύρι τοῦ Δεκαπεν-
ταύγουστου μέ χαρά, άλλα όχι
άπ' αύτόν τό δρόμο, άν μέχρι
τότε δέν έχει έπισκευαστεῖ.

Η ΣΥΝΤΑΞΗ

Ο παρακαμπτήριος

Επιτέλους, ή άρχη έγινε. Από
τό πρόγραμμα δημοσίων έπεν-
δύσεων έγκριθηκαν 300.000
δρχ. γιά βελτίωση βατότητας
τοῦ παρακαμπτήριου δρόμου
άπό τό νεκροταφείο τῆς Πυρ-
σόγιαννης ως τήν θέση «Μύ-
λους» τῆς έθνικῆς όδοῦ Κόνι-
τσας-Νεάπολης.
Μέ τή βελτίωση τοῦ παρακαμ-

πτήριου ή έθνική όδός συμβάλ-
λει ζωτικά στίς άνάγκες όκτώ
χωριῶν και ένισχύει σημαντικά
τή θέση τῆς Πυρσόγιαννης.

Έλπιζουμε και στήν έγκριση
ἄλλων κονδυλίων, γιατί τό ποσό
τῶν 300.000 δρχ. δέν έπαρκεί
γιά τήν διαπλάτυνση τοῦ δρό-
μου και τήν κατασκευή τῶν
άπαραίτητων τεχνικῶν έργων.

Τό νέο κτίριο τοῦ ΟΤΕ

Η κοινότητα Πυρσόγιαννης
παραχώρησε τό οἰκόπεδο τοῦ
παλιού κελιού στήν Σλίβιανη
γιά τήν άνέγερση κτιριακῶν
έγκαταστάσεων τοῦ ΟΤΕ. Τό
νέο κτίριο θά στεγάσει γρα-
φεία προσωπικοῦ και μηχανή-
ματα. Αξίζουν συγχαρητήρια

στό διοικητικό συμβούλιο πού
άξιοποίησε σωστά τίς άνάγκες
τοῦ ΟΤΕ. Μέ τή διάνοιξη νέου
δρόμου και τήν διαμόρφωση
τοῦ χώρου, θά μεταμορφωθεῖ
ή περιοχή τῆς Σλίβιανης πού
κόντευε νά γίνει σκουπιδότο-
πος.

Η δενδροφύτευση

Τό δασαρχείο Κόνιτσας διάθε-
σε χίλια περίπου δενδρύλλια

Γιά τά χωριά μας

· Από δημόσιες έπενδύσεις 1978 έγκριθηκαν γιά τά χωριά τής έπαρχίας μας τά παρακάτω ποσά:

Έργο	Προϋπολογισμός	έγκριση '77	έγκριση '78
Κατασκευή έξωτερικού ύδραγωγείου κοινότητος Αμαράντου.	1.500.000	500.000	1.000.000
Κατασκευή ύδραγωγείου Δήμου Κονίτσης	10.000.000	8.000.000	1.000.000
Κατασκευή τεχνικών έργων και βελτίωση βατότητος όδου από διακλάδωση έθνικής όδου Κονίτσης-Νεαπόλεως πρός Αγία Παρασκευή-Φούρκα.	2.500.000	1.300.000	1.200.000
Συντήρηση και βελτίωση κοινοτικής δασικής όδου Αετομηλίτσης	3.000.000	2.000.000	1.000.000
· Εσωτερικό ύδραγωγείο κοινότητος Πύργου	400.000	-	400.000
Βελτίωση βατότητος όδου από κοινότητα Αμαράντου πρός Λουτρά Αμαράντου.	1.200.00	400.000	800.000
Κατασκευή περιφερειακής όδου από «Ξενώνα» μέχρι θέση «Ράχη» κοινότητος Πυρσόγιαννης.	500.000	200.000	300.000
· Ενίσχυση έξωτερικού ύδραγωγείου κοινότητος Πουρνιάς.	400.000	-	400.000
· Ενίσχυση ύδραγωγείου κοινότητος Ασημοχωρίου.	300.000	-	300.000
Συμπλήρωση έξωτερικού ύδραγωγείου κοινότητος Γοργοποτάμου.	400.000	-	200.000
Βελτίωση βατότητος όδων Φούρκας-Προφήτου Ηλία.	300.000	-	300.000
Βελτίωση βατότητος όδου από Πυρσόγιαννη μέχρι έθνικής όδου Νεαπόλεως-Κονίτσης.	300.000	-	300.000
Καλλιέργεια πηγής και κατασκευή δεξαμενής κοινότητος Φούρκας.	200.000	-	200.000
· Επικάλυψη τάφρου κοινοτικής πλατείας κοινότητος Αετομηλίτσης.	200.000	-	200.000
Κατασκευή έργου ύδρεύσεως κοινότητος Νικάνορος.	600.000	200.000	400.000
Κατασκευή άρδευτικού αύλακος κοινότητος Πουρνιάς.	700.000	300.000	400.000
Κατασκευή ύποσταθμού τηλεοπτικού προγράμματος Ε.Ρ.Τ. στήν κοινότητα Φούρκα.	500.000	400.000	100.000
· Εξωτερικό ύδραγωγείο κοινότητος Αετομηλίτσης.	1.100.000	-	500.000

γιά δενδροφύτευση περιοχῶν τής Πυρσόγιαννης. Μέ έθελοντική δουλειά τῶν κατοίκων δενδροφυτεύτηκαν οι περιοχές τῆς «Κράπας» κοντά στόν καινούριο δρόμο, ή «Κολόνενα», τό «Γκασιάδικο» και δημόσιος δρόμος.

· Ο δρόμος τῆς Κράπας

· Από τίς δημόσιες έπενδύσεις έγκριθηκαν άλλες 300.000 δρχ. γιά τήν κατασκευή τοῦ περιφερειακοῦ δρόμου από τή θέση «Ξενώνας» μέχρι τή «Ράχη» τῆς Πυρσόγιαννης. · Ο

δρόμος περνάει ἀπ' τό παλιό μονοπάτι τῆς «Κράπας» καὶ φτάνει στή «Ράχη». Μέ πρωτοβουλία μάλιστα τοῦ προέδρου τῆς κοινότητας κ. Δ. Περώνη γίνονται ἐνέργειες νά έπεκταθεῖ ἀπ' τό «περωνάδικο» μονοπάτι ως τό σπίτι τῆς «Τζιάλως»

**Τό περιοδικό «ΓΥΝΑΙΚΑ» μέ τίτλο
«Μιά άξιέπαινη έκδοτική προσπάθεια»
έγραψε γιά τό περιοδικό μας:**

Τό «'Αρμολόι» είναι ζωντανή άπόδειξη τῆς δυνατότητας που ἔχει ἔνα περιοδικό τοπικοῦ χαρακτήρα, νά ξεφύγει ἀπό τά στενά πλαισια τῆς περιοχῆς που ἀντιπροσωπεύει (στήν προκειμένη περίπτωση τήν Πυρσόγιαννη και τά μαστοροχώρια τῆς Κόνιτσας). Χωρίς νά προδώσει τούς συγκεκριμένους στόχους και τίς ἐπιδιώξεις του, τό «'Αρμολόι» ἀναφέρεται σέ τοπικά θέματα που πλαταίνουν, ὅμως, και ἀγκαλιάζουν τό γενικότερο πρόβλημα γιά τά χωριά και τίς ἐπαρχίες τῆς Ελλάδας. Δηλαδή, τήν ἐγκατάλειψη, τήν ουσιαστική ἀπονέκρωση τῆς ύπαιθρου, μέ δλες τίς ὀλέθριες συνέπειες στήν πολιτιστική και κοινωνικο-οἰκονομική ἀνάπτυξη τοῦ τόπου μας. Έδω συνοψίζεται και ἡ οὐσία τοῦ προβληματισμοῦ τῆς άξιέπαινης αὐτῆς έκδόσεως. Τά πενιχρά οἰκονομικά της μέσα -βασίζεται ἀποκλειστικά σέ συνδρομές- βρίσκονται σέ ἀντιπαράθεση μέ τήν πλούσια κι ἄξιόλογη ὕλη τοῦ περιοδικοῦ. Κάθε του σελίδα είναι μεστή ἀπό νόημα κι ἐνδιαφέρον. Τά θέματα, καλογραμμένα, ἀναπτύσσονται μέ τρόπο ἄμεσο και ὑπεύθυνο. Μελέτες, ἔρευνες και ἀρθρα γύρω ἀπό τή λαϊκή μας κληρονομιά και τούς

κινδύνους που τήν ἀπειλοῦν, ξυπνᾶνε τή συνείδηση κάθε ύπεύθυνου ἀνθρώπου, και τοῦ ὑπενθυμίζουν τό χρέος του νά συμβάλει, ὅσο και ὅπως μπορεῖ στή διάσωση τοῦ λαϊκοῦ μας πλούτου.

Ἐνδεικτικά μόνο, θά 'θελαν' ἀναφέρουμε ἔνα ἄρθρο τοῦ τεύχους 4-5, μέ θέμα τή δημοτική μας μουσική, που ἥδη ἀρχισε νά ὑφίσταται ἐπικίνδυνες ἀλλοιώσεις. Ἐχει τίτλο «Λαϊκοί Οργανοπαῖχτες» και είναι πλούτισμένο μέ συνεντεύξεις που ἔδωσαν «οἱ φορεῖς και δημιουργοὶ τῆς ἐλληνικῆς μουσικῆς», οἱ τελευταῖοι ἴσως πρακτικοὶ λαϊκοὶ ὄργανοπαιχτες. Γίνεται μιά ἱστορική ἀναδρομή στό ξεκίνημα και τήν ἀνάπτυξη τῆς δημοτικῆς μουσικῆς, μέ σύντομη παρουσίαση τῶν ὄργάνων που συνθέτουν τήν κομπανία: κλαρίνο, βιολί, λαγοῦτο και ντέφι. Συνεχίζει μέ τήν ἐξέλιξη και τήν ἀκμή της, γιά νά καταλήξει στή σημερινή στασιμότητα.

Θά 'πρεπε, αὐτή ἡ σημαντική έκδοτική προσπάθεια νά παροτρύνει και ἄλλους νά διοχετεύσουν τήν ἀγάπη και τήν ἀνησυχία τους γιά τόν τόπο σ' ἔνα παρόμοιο, χρήσιμο και γόνιμο, κυρίως, ἔργο.

Ελ. Παλαιολόγου

·Ο σεβαστός μας φίλος και πρόεδρος τῆς 'Ηπειρωτικῆς Εταιρείας 'Αθηνῶν κ. 'Αλεξ. Μαμόπουλος μᾶς ξαναθυμήθηκε δημοσιεύοντας στό Δελτίο τῆς Εταιρείας λόγια ζεστά κι ἀγαπημένα. Τόν εύχαριστοῦμε μ' ὅλη μας τήν καρδιά ('Απρίλης 78):

«Πήρατε τό τελευταῖο «'Αρμολόι»; "Αν δέν τό πήρατε δέν κάματε καλά. Βάλτε ἔνα χέρι νά κρατηθεῖ στή ζωή. 'Αξίζει τόν κόπο. Βγαίνει στή Λάρισα,

ἐκεῖ που βγαίνει ό Αύγερινός τῆς μακαρίτισσας τῆς Βέμπο. Είναι ἔνα περιοδικό που γράφεται μέ μεράκι ἀπό μιά ὁμάδα ώραιών 'Ηπειρωτῶν ἀπό τά

Μαστοροχώρια τοῦ Γράμμου.
· Αφιερωμένο πάντα στή Λαική Τέχνη. Προσπάθεια άνιδιοτελής. Τί λέω; Προσπάθεια πού μέ ζημία τῶν ἐκδοτῶν του συνεχίζεται.

· Ένα ἔξωφυλλο τοῦ Λεωνίδα Ντόβα μέ δύωρο καὶ τοῖχο παραδοσιακοῦ σπιτιοῦ δίνει μιά γεύση τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ μέσα θέματα ἀξιόλογα: Φωτογραφίες ἀπό κομπανίες παλιῶν μαστόρων. *Εἶμαι καλά, καλὴ ἀντάμωση!* Λαϊκοί δργανοπαῖχτες. Συζήτηση μέ τούς δργανοπαῖχτες. · Η δημοτική μουσική σήμερα. · Ενδιαφέρον, δηποτέ πάντα ἄρθρο τοῦ πασίγνωστου Κίτσου Μακρῆ (Οἱ φυλές Χιονιάδων καὶ ή Ἡ πειρωτική χειροτεχνική Ζωγραφική). · Ήπειρώτες! · Ας ἀφήσωμε τήν κλάψα γιά κρατική ἐγκατάλειψη, πού εἶναι συχνά ἔκφραση τῆς αὐτοεγκαταλείψεως.

· *Τά πολλά χέρια εύλογημένα, τά πολλά στόματα καταραμένα*, λέγανε παλιότερα οί κομπανίες τῶν ἀγροτῶν καὶ τῶν μαστόρων.

Μιά ἑτήσια συνδρομή ἐκατόν σαράντα δραχμῶν σταλμένη στὸν μηχανικό Θανάση Παπαγεωργίου -Βασιλ. Κωνσταντίνου 42, Λάρισα- ἀσήμαντη αὐτή καθ' ἑαυτή, θά σᾶς χαρίσει τό ἀπαρόμοιαστο καὶ πρωτότυπο σ' δῆλο τὸν Ἑλληνικό χῶρο περιοδικό, καὶ θά τό κρατήσει στή ζωή γιά τή Λαική Τέχνη, γιά τὸν ἡπειρωτικό παραδοσιακό πολιτισμό».

· Ο κ. Λίνος Πολίτης, ὁ μότιμος καθηγητής τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας στὸ πανεπιστήμιο Θεσ/νίκης, μᾶς ἔγραψε:

Κύριε διευθυντά,

Εύχαριστῷ πολὺ γιά τό καινούριο φύλλο τοῦ 'Αρμολόι — καὶ συγχαρητήρια γιά τήν πάντοτε ἐνδιαφέρουσα ὥλη του.

Λαμπρή ἡ ίδέα γιά τό ἄρθρο τό σχετικό μέ τούς λαϊκούς δργανοπαῖχτες.

Μέ πολλή τιμή
A.N. Πολίτης
· Αθήνα.

Μέ πολλή χαρά παρακολουθῶ τό ώραιο περιοδικό σας πού ἀποτελεῖ καύχημα τῶν Γραμμοχωρίων. Εῦχομαι ἐκ καρδίας μακρά ἔκδοση καὶ ταχεία εύόδωση τῶν προσπαθειῶν σας.

· Ο ἐνθουσιασμός μου γιαυτό εἶναι μεγάλος καὶ χαίρομαι, γιατί νέοι ἄνθρωποι ἀγαποῦν τὸν τόπο τους δχι μόνο μέ λόγια —δηποτέ κάνουν μερικοί— ἀλλά καὶ μέ ἔργα.

· Ολόθερμα συγχαρητήρια.
Μέ πολλή ἀγάπη
Διονύσιος Δημ. Τάτσης
Πρεσβύτερος

· Αγαπητοί ἐκδότες τοῦ περιοδικοῦ *ΑΡΜΟΛΟΪ*

Δέν εύρισκουμε λόγους νά σᾶς συγχαροῦμε γιά τήν προσπάθειά σας νά χρονίσει τό *ΑΡΜΟΛΟΪ* σας, περιοδικό πού ζωντανεύει τήν παράδοση τῆς 'Επαρχίας μας.

Κατανοοῦμε τίς δυσκολίες σας καὶ γιά τή συγκέντρωση τοῦ ὄλικοῦ, ἀλλά περισσότερο γιά τήν κιμκλοφορία του, γιατί ἀπαιτεῖ δαπάνες ἐκτυπώσεως πολλές καὶ γιατί δύσκολα μπορεῖ νά συγκεντρώνει τίς συνδρομές του.

Γιά τό πρῶτο, πού ἔκλεισε δηλ. χρόνο, σᾶς εύχόμεθα δλόψυχα νά τά ἐκατοστήσει.

Τελειώνοντας, σᾶς συγχαίρουμε καὶ πάλι καὶ σᾶς εύχαριστοῦμε θερμά γιά τήν ἀποστολή τοῦ Περιοδικοῦ δωρεάν μέχρι τώρα στή Βιβλιοθήκη τῆς ιδιαιτέρας σας πατρίδας, τήν Κόνιτσα.

· Η Βιβλιοθήκη μας, ἀν μπορεῖ καὶ δηποτέ μπορεῖ νά σᾶς βο-

ηθήσει, θά είναι πάντα στό πλευρό σας.

‘Αχιλλεύς Γ. Κολιός
Βιβλιοθηκάριος

Κύριοι,
Τά δικά μου συγχαρητήρια γιά τήν έκδοση τοῦ περιοδικοῦ σας αἱς προστεθοῦν στά τόσα πού σᾶς ἀξίζουν. Πράγματι είναι τό περιοδικό σας δαση μέσα στίς ἄλλες ἐκδόσεις πού κυκλοφοροῦν.

καὶ πάλι συγχαρητήρια
Γιάννης Δ. Πατέλλης
Οἰκονομολόγος - Μηχανικός
’Αθήνα

Σᾶς συγχαίρω γιά τήν τόλμη τῆς ἐκδόσεως τοῦ «ΑΡΜΟΛΟΪ». Σᾶς παρακολουθῶ καὶ σᾶς θαυμάζω. Προχωρεῖτε.
Μέ πολλή ἐκτίμηση κι ἀγάπη.
Δημήτριος Φλίνδρης - Γιάννενα.

‘Αγαπητοί φίλοι,
Ἐλαβα τό ΑΡΜΟΛΟΪ καὶ ὅμολογῶ ὅτι κάθε σελίδα του ἔχει ξεχωριστή συγκίνηση γιά μένα.

Σᾶς συγχαίρω γιά τήν προσπάθεια πού κάνετε γιά νά μάθουν ὅλοι τήν ιστορία καὶ τή ζωή τῶν ἀνθρώπων ἀπό τά ἄγια χώματά μας.

Σᾶς στέλνω ώς πρώτη δόση 1.000 δρχ. καὶ θά είμαι κοντά σας σέ κάθε προσπάθειά σας.

Μέ πολλή ἀγάπη
Μίλ. Ζαφείρης - Αθήνα

‘Αγαπητά μου παιδιά,
Αξίζετε τά ὄλόθερμα συγχαρητήριά μου γιά τήν ἐκδοση τοῦ περιοδικοῦ μας πού τόσο ἔλειπε σέ ὅλους μας.

Είναι πράγματι συγκινητική ἡ ἡρωϊκή προσπάθειά σας

Τό Αρμολόι παρακαλεῖ τούς ἀγαπητούς συνεργάτες καὶ ἀναγνῶστες του νά φείδονται τοῦ χώρου του καὶ γιά τό λόγο αὐτό νά ἀποφεύγουν συνεργασίες ἢ ἐπιστολές πού περιέχουν προσωπικές αἰχμές γιά συγχωριανούς μας, ἀνεξάρτητα ἀπ’ τό ἄν ἔχουν αὐτές βάση, ἢ ὅχι.

Εὐχαριστοῦμε
Η ΣΥΝΤΑΞΗ

καὶ ὄλόθερμος ὁ ἐνθουσιασμός σας. Ή πρωτοβουλία σας αὐτή θά ἔχῃ ἀπόλυτη ἐπιτυχία καὶ τό κοπιαστικό σας ὅσο καὶ εὐχάριστο ἔργο σας, θά βρῇ τήν ἐπιβράβευσή του.

Μέ ἀγάπη καὶ ἐκτίμηση
ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΕΚΟΣ
’Αθῆναι

‘Αγαπητοί φίλοι,
Θερμά συγχαρητήρια γιά τή σταυροφορία πού ξεκινήσατε. Ξέρω τίς δυσκολίες πού ἀντιμετωπίζει ἡ ἐκδοση ἐνός ἐπαρχιακοῦ περιοδικοῦ καὶ σᾶς εὔχομαι δύναμη στόν ἀγώνα σας καὶ ἄν ἀκούσετε κάτι ἄσχημο προσπερᾶστετο καὶ προχωρεῖτε πάντα μπροστά καὶ ὅρθιοι.

Μέ συναδελφικούς
χαιρετισμούς
ΧΡ. Β. ΧΕΙΜΩΝΑΣ
ἐκδότης - δ/ντής
περιοδικοῦ «ΣΚΙΑΘΟΣ»
Σκίαθος

